

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

II. évfolyam 10. szám

Alapította: **Masszi Péter**
Főszerkesztő: **Szondi György**

Kiadja a Masszi Lap- és Könyvkiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Szerkesztik:

Bognár Antal (főmunkatárs), **Prágai Tamás** (vers), **Toót H. Zsolt** (próza).

Lapterv: **Gosztola Gábor**. Szöveggondozás: **Kovács Ildikó**.

Tördelőszerkesztő: **Szondi Bence**. Szerkesztőség titkár: **Balázs Ilma**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,**

Osztovíts Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,

Sütő András, Székely Magda (tiszteletbeli konzulensek).

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Tel.: 451-0325. Fax: 451-0326. E-mail: naput@drotposta.hu

Nyomdai kivitelezés: deMax Művek. Terjeszti a Hírker Rt., az NH Rt. és a Sunbooks

ISSN: 1419-4082

	Kondor Béla „cselekvő szomorúsága” (Nagy T. Katalin)	3
Január	Bózsöny Ferenc	5
	Szilvitzy Margit.	6
	Tolnay Gábor	8
	Schubert Éva	10
	Meszes Tóth Gyula	12
	Nyárádi Szabó Zoltán	13
	Schäffer Judit	15
	Gerzson Pál	16
	Sípos Zsófia	18
Február	Szabó Ferenc S. J.	21
	Halmy Miklós	23
	Burány Béla	25
Március	Darabos Pál	29
	Jánosa Lajos	31
	Avar István	33
	Sediánszky János	35
	Bényi Árpád	35
	Sárosi Gábor	38
	Kautzky Ervin	40
	Tábori Gabriella	42
	Szokolay Sándor	44
Április	Olsvai Imre	48
	Hacser Józsa	49
	Vida Gyula	51
	Wellisch Tehel Judit	52
	Éder Zoltán	54
	Pálfalvi Nándor	55
	Mács József	57
	Trojan Marian József	58
	Petőfi S. János	60
	Ferge Zsuzsa	62
Május	László György	65
	Marosfalvi Antal	67
	Komlós István	69
	Wacha Imre	70
	Kiefer Ferenc	73
	Hoffmann Tamás	75
Június	Poszler György	79
	Torday Aliz	80
	Schmidt Egon	82

Július	Töttössy Csaba	85
	Kocsis Iván	87
	Barkó György	89
	Vajda Miklós	90
Augusztus	Czigány György	93
	Keleti Éva	94
	Erdélyi István	96
Szeptember	Witz Éva	99
	Varga Edith	100
	P. Szabó József	102
	Radványi Ervin	104
Október	Szakonyi Károly	107
	Bodri Ferenc	108
November	Ács Tibor	111
	Rókusfalvy Pál	112
	Andrásfalvy Bertalan	114
	Marczis Demeter	115
December	Faragó Árpád	119
	Gyurkovics Tibor	122
	Molnár Imre	124
	Róna-Tas András	125

Emlékezés

Latinovits Zoltán (Ablonczy László)	129
Szabó István (Vasy Géza)	132
Gáll István (Vasy Géza)	133
Abody Béla (Vajda Miklós)	134
Pór Judit (Lator László)	136

Folyóiratunk támogatói:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

II. évfolyam 10. szám

Művészévkönyv 2001

Faliszekrény
(Kondor Mária tulajdona)

E számunk színes mellékletén

Kondor Béla
(1931–1972)

alkotásai
(Bokor Zsuzsa felvételei).

Kondor Béla

„cselekvő szomorúsága”

*„És holt halhatatlan egy életem
hamu hamu-porát szertehordjátok mérges
talpatokon, amely eltiporta.”*

Kondor Béla, a festő és grafikus általában jelezte munkáit, s dátumot is gyakran írt rájuk. A költő Kondor sokáig rejtőzködött, 1971-ben jelentette meg első verseskötetét. Félt közreadni szavakban kibeszélt szorongásait, kétségeit. Tudta, hogy a verbális közlés a vizuális nyelvnél érthetőbben fogalmaz. Pőrévé és kiszolgáltatottá teszi. „Egy percben az ember teste kifordul, s ami legbévül volt kívülrre kerül, védtelenül” – sóhajt fel egyik versében. Kondor érzékenységet és sérülékenységet pajzsként takarta nyers modora, szókimondó beszédstílusa. A versek írója tele van keserűséggel, szomorúsággal, kiábrándultsággal. A verseket nem tudjuk megfeleltetni életének epizódjaival, mert azokat gyakran átírta s a Boldogságtöredék című kötetében szándékosan összekeverte.

Vajon mikor írhatta a mottóul választott sorokat? Fialat festőként, amikor nem kapta meg a megbízást az Uránvárosi Óvoda kerámiaképezőre, vagy még mindig fiataalként, élete utolsó előtti évében, amikor a Kereskedelmi Kamarába szánt pannó körül zajlott a huzavona? Töretlenül, ám gyötrődve hitt a tehetségében, nem tett engedményeket sem magának, sem másnak. A kor, amelyben élt, igencsak próbára tette őt is, másokat is. Egyik adys indulatokat idéző versében így ír: „Hallgass meg hát; okok / poklában égőt, mert / Fenyegetően eszes állatok / késett ivadéka vagyok, / készen a pusztulásra és ölésre / Egészen érett az ölelésre”

A hatvanas években alakja legendássá vált, kiállításain mindenki megfordult, aki „számított”. Állandó vendége, központi alakja volt a belvárosi művészpresszónak, baráti körébe írók, költők, zenészek, építészek és persze művészek, művészettörténészek tartoztak. Különösen szoros barátság fűzte Ottlik Gézához, Pilinszky Jánoshoz, Nagy Lászlóhoz, hogy csak néhány nevet említsünk. A hetvenes évekre megfordult a világ, Kondor „kiment a divatból”. Jött az avantgárd, s Kondor nem tartott velük, egyre magányosabb lett s ideje tragikus gyorsasággal fogyott.

A hatvanas évek végén s a hetvenes évek elején előretörő avantgárd eszmék számos pályatársát, barátját magával ragadták, de Kondor öntörvényű világára nem hatottak. A múltat elutasító avantgárd művészetet nem tudta és nem akarta követni. Az avantgárd önmagára kérdezett, az önazonosságát kereste, Kondort pedig az örök érvényű etikai-filozófiai kérdések foglalkoztatták. Művészete az európai hagyománykincsből táplálkozott, szabadon merített az antik és keresztény ikonográfiából, a festészet és grafika nagyjaival parolázott, költőkkel, írókkal, filozófusokkal társalgott. „A megismerés hasonlatos / a sétatéri vénember / botjára felszurkált papírszeméthez.” – írta egyik versében. Kondor sokakat feltűzött botjára – Dürer, Lucas Cranach, Bosch, Rembrandt, Goya, Blake, Shakespeare, Balassi, Petőfi, Madách, Jókai, Rilke, Rimbaud,

Ady, Babits, József Attila, Radnóti, Dylan Thomas, Juhász Ferenc, Nagy László, Pilinszky – néhányan azok közül, akik egy-egy lapjához vagy festményéhez szolgáltak inspirációul. A múlt nagy tradíciójához való kapcsolódását már a pályája kezdetén megfogalmazta: „Olyasféle elbeszélő művészetre törekedem, mint Giotto vagy Rembrandt volt, erőmet azonban meghaladja, csak mint távoli cél világolhat előttem.” Bámulatos, milyen tisztán látta, hogy milyen utat fog bejárni. Barátja és monográfusa, Németh Lajos ezt így fogalmazta meg: „Életét annak szentelte, hogy a múlt alkotóihoz hasonlóan olyan műveket alkosson, amelyeknek mikrokozmosz zártsága valamiképp vall még a makrokozmosz rendjéről, az ember és az univerzum, az ember és a társadalmi lét bonyolult viszonyrendjében még értékfordó struktúra lehet.”

Kondor ugyanúgy elutasította a magyarországi hivatalos művészetet, mint az európai kortárs áramlatokat. Volt alkalma egészen fiatalon egy párizsi ösztöndíj kapcsán kitekinteni a világba, de a látottak nem térítették le útjáról. Grafikáival nagy sikert ért el szerte a világban, díjakat nyert, meghívásokat kapott. Itthon sok nehézséggel kellett megküzdenie, de elmenni sohasem akart. Tévednek, akik azt hiszik, hogy Kondor művészete független volt a kortól, amelyben élt. Kondor számára a lét, mint etikai probléma létezett, madáchi poklokot járt be, a világ minden kínját magára vállalta. „Vérveres Kor a mai, nyomott. / És én, egyik elvetélt szülőtte: / emberszabású, csúf ember vagyok.” Kiábrándult emberként, bukott angyalként fogódzót keresett, s meg is találta: „A tanulság. Művészet lehet csak.” Olyan művészet, amely „évmilliókra szóló nyomot” tud hagyni. (Tervezett második verseskötetének címe a *Cselekvő szomorúság*.) Önpusztító életvitele és munkatempója vezetett korai halálához, s bár fájdalmas belegondolni, mi mindent csinálhatott volna, ha ideje van rá, hiszen állandó kísérletező kedve élete vége felé sem szűnt meg – tanúsítják ezt kései fotogramsorozatai – mégis az életmű a teljesség jegyében fogant.

Halála után bár sokan nőttek ki a Kondor-iskolából, művészetének folytatója nem volt. Voltak, akiket zsákutcába vitt a kondori szemlélet, s voltak, akik úgy tudtak belőle meríteni, hogy közben megtalálták önmagukat. A divatos áramlatok lassabban-gyorsabban elenyésznek, de a Kondoréhoz hasonló művészattitűd sohasem veszti el érvényességét. A válságos pillanatokban jól jön a tradíció, az állandóan változó és épülő hagyomány, amelynek ma már Kondor művészete is részévé vált. Az ezredvég eklektikus művészete majd újra felfedezi, hiszen egy kaotikus világban szükség van néha egy-egy biztos pontra.

Kondor „ajándéka” – ahogy Nagy László nevezi a művészi hagyatékot – több, mint másfél ezer alkotás: festmény, olajpasztell, rajz, fametszet, rézkarc, litográfia, monotypia, fotogram, repülőgép-modellek, hangszerek és a versek. Mindez 1956 (a főiskola elvégzése) és 1972 között született. A hagyatékot az állam megvásárolta, ennek nagy része a Magyar Nemzeti Galéria raktárába került, kisebbik fele vidéki múzeumokba. 1977-ben Miskolcon avattak emlékszobát tiszteletére, melyet aztán 1989-ben bezártak, majd új helyen, új rendezésben 1991-ben ismét megnyitották. A kilencvenes évek második felében ezt a kiállítást is lebontották, s nemrég, 2000 októberében nyílt meg a Miskolci Galéria új épületében a most már véglegesnek mondható Kondor-terem, melyben évente változó anyag mutatja majd be a gazdag életmű egy-egy szeletét.

Nagy T. Katalin

Bózsöny Ferenc

bemondó, tanár, előadóművész (Pécs, 1931. január 7.)

A Mecsek alján, Pécssett születtem, bizony, már meglehetősen régen, egy nappal Háromkirályok ünnepe, azaz Vízkereszt után. Mivel ifjúkoromban mindenhová többnyire az utolsó pillanatban, sőt gyakorta elkésve érkeztem, családom egyik tagja kitalálta, hogy születési dátumom is azért esett az említett napra, mert a királyok csapatát is lekésve, egy nappal későbbén érkeztem. Egynapos késés szerencsére soha többé nem fordult velem elő, de az órák, a percek, majd rádiós koromban a másodpercek szorításával sűrűn meg kellett küzdenem.

Istenem, de régen is volt! – jut eszembe többnyire mindig ugyanaz a gondolat, amikor a régi, helyenként már sárguló fényképeket nézem albumaimban, amelyek gyermekkoromra, az akkori időkre emlékeztetnek. Vendéglős édesapámra, édesanyámra, Amerikát megjárt apai nagyszüleimre, akik velünk laktak a Pacsirta utca sarkán álló – azóta már lebontott – házunkban. Ha betájélok magamat, akkor tőlünk nyugatra a szőlőkkel borított Makár-hegy, északra a Csoronika-dűlő, dél felől a Hadapród-iskola, keletre a Pius-templom és gimnázium, a Sörgyár, majd a Makár utcai elemi iskola határolta szűkebb kis világomat, ahol életem első másfél évtizedét töltöttem. Az azóta eltelt idő túlságosan hosszú, és eseményekkel olyannyira tarka és zsúfolt, hogy csak egy vaskos életrajzi kötetbe férne bele. Ezért most csupán első iskolám, a Makár utcai elemi írni-olvasni-számolni megtanító négy évére szeretnék emlékezni.

Ha a fényképek némelyikén, patináján már látszik is a múltó idő, bennem sokkal elevenebben élnek iskolai élményeim, tanítóim, hittanáraim alakja. Iskolatársaim legtöbbszörének még a neve is eszembe jut, sőt, egyikének-másikának jellegzetes hangját is hallom, amikor akkori ábrázatukat nézegetem.

Hogyan is kezdődött? Hallottam róla, de igazán nem tudtam, hogy mit jelent minden hétköznap iskolába járni, vasárnaponként és a nagyobb ünnepeken pedig testületileg misére a ferencesek templomába. Ferences hittanáraink valamelyike mondta a szentmisét, a pécsi lányok, asszonyok szívét megdobogtató, szép Angelusz páter a templom közepéről vezényelte az énekeket – hol a kórus, hol pedig az iskolák tanulói felé fordulva. Felajánlaskor egy idős fráter járt körbe, ő gyűjtötte az adományokat perselybe, amely egy díszes, kör alakú rézkeretre függesztett, bordó bársonyzacskóból állt, alsó végén parányi csengővel.

Reggelente, a tanítás elején minden osztály rövid fohással indította a tanítási napot. Ennek végeztével ugyancsak rövid imát mondtunk, majd Papp-Váry Elemérné akkoriban az egész országban ismert versének első soraival zártunk: *„Hiszek egy Istenben, Hiszek egy Hazában, Hiszek egy isteni, örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában!”* Ámen.

A hazafias és a vallásos nevelés abban az időben ugyan kötelező volt, de azt olyan természetesnek tartottuk, mint tavasszal a virágok nyílását a Mecsek oldalában, a záporosók lezúduló vizét a meredek utcákon vagy télen a hóesést.

Kováts Mária tanító néni oktatott az első osztályban, Csernyánszky Lajos igazgató úr a másodikban, a harmadikban a szigorú Erdős István, a negyedikben pedig vitéz Vértes Antal tanító úr. Tudást, emberséget, hazaszeretetet tanultunk tőlük, városszerte ismerték és tisztelték őket. Ferences hittanáraink nevére is jól emlékszem: páter Kolombán, páter Metód, páter Konstantin. A hit-tani ismeretek elsajátításán kívül rengeteget énekeltünk óráikon, nem csupán a templomi énekeket, hanem a vidám cserkésznótákat is. Iskolánk évről évre visszatérő, nagy ünnepe volt a madarak és fák napja a mecseki Kisréten. Ezt is mindig a ferencesek – ahogy Pécssett nevezték őket, a „barátok” rendezték, szervezték, miként a színes, nagy eseménynek számító máriagyűdi zarándoklatokat. Vonaton az ifjúságnak, gyalogosan a felnőtteknek. Ezrek járták végig minden évben két nap alatt oda-vissza gyalog a 28 kilométeres távolságot. Ma is elképedek azon, hogy szerény anyagi viszonyaik közepette mire voltak képesek a ferencesek. Akkoriban nyílt meg a játszótér a szigetvárosi régi temető helyén, ez is az ő művük volt. Ingyenes volt a belépő, két kővár, sok-sok játékeszköz, fürdőmedence, futballpálya várta a nebulókat. Szüleink és tanítóink is gyakran megjelentek, természetesen hittanáraink is. Élvezet volt látni, ahogy páter Metód barna csuhájában, szandálját levetve, mezítláb rúgta a labdát.

Hálát adok a Gondviselésnek, hogy a Makár utcai iskolának valamikor én is tanulója lehettem. Annak idején tanítóinknak és egymásnak így köszöntünk: „Szebb jövőt!” Ezt kívánom most is szívből mindnyájunknak.

L. Böszörményi Ferenc

Szilvitzky Margit

képzőművész (Budapest, 1931. január 8.)

Vannak művészek, akiknek az életműve egy nagy ráérzés, egyenes ívű vonulat, amelyhez minden részlet, eltérés vagy újabb felfedezés csak hozzáad, teljesebbé tesz – én nem ezek közé tartozom.

Pályám cikcakkos, kezdtem alkalmazott művészként, voltam tanár, könyveket írtam, mint textilművész hosszabb időre megállapodtam, hogy azután feste-

ni kezdjek. Az anyagok mindig vonzottak, kíváncsi érdeklődéssel kutattam addig nem használt materi-
álk után, hogy valami újat, érdekeset hozzak ki belőlük. Kísérletező alkat vagyok, sokszor a hulladékban, eldobott papírdobozokban is meglátom a lehetőséget. Az utóbbi időben művészkönyveket (ar-tist's book) is készítek, hogy azokat elküldjem a világ minden részére:

Frankfurttól Wexfordig, Székesfehérvártól New Yorkig.

Nevemet textilművészként ismerte meg a közönség. 1968-tól a sokat emlegetett Ernst Múzeum-beli kiállítás óta a nyolcvanas évekig a textilművészet élenjáró, kitüntetett helyet vívott ki magának a magyar művészeti életben. Magam is tevékenyen részt vettem egy új textiles nyelvezet kialakításában. Egyik korai textilmunkám: a *Tavaszi* című faliképem (1968), amely emlékezetes sikert hozott számomra, marginális anyagnak számító nyers növényi festékekkel színezett zsákvászonból készült.

Ezekből az általam festett kelmékből építettem fel az *Idézetek* című teregyütttest a visegrádi Salamon-torony omladozó tereiben (1972). Ez az *environment* burjánzó textiltárával és sajátos textilszobraival valóban egy sohasem volt ősi, pogány szertartásra emlékeztetett. De közben még volt a Dorottya utcai kiállítás (1970) kitűnő kritikákkal, az Új Írásban Juhász Ferenc költői soraival. Ezt a periódust az élő, eleven textil organikus, eredetekre utaló, ősi misztikuma hatotta át. A színek is a maguk primer minőségében, szinte ösztönös ráérzéssel szervültek a művek létrejöttének folyamatába.

Lezárult ez a színes korszak is, átadta helyét egy tudatosabb, analitikus periódusnak; hogy azután egy évtizednyi idő, fehér vásznak hajtogatásával, felületi struktúrák – fény-árnyék hatások – megfigyelésével teljen el. Ez talán pályám legsikeresebb időszaka volt, számos hazai és jelentős külföldi kiállítás tanúskodik erről.

Már az első bemutatkozáson eldőlt, hogy a TÉR mint vizuális kísérleteim befogadója fontos szerepet fog játszani további életemben, meghatározza cselekvéseim irányát. Szóljon

erről egy 1979-ből származó írásom: „... Textiljeim a kiállítóterben nyerik el igazán értelmüket az adott közeg viszonylatában. Az új helyzetekhez való alkalmazkodás a munkafolyamat perspektíváját jelenti számomra, állandó készenléti állapotot. Így lesz a cselekvésre való készség *művészet*: a mindennapi élet modellje.

A befejezett dolgok kevésbé érdekelnek – a folyamatok, átalakulások, közbenső állapotok azok, amelyek foglalkoztatnak.”

A fenti tapasztalataimat az *Átrendező* című kiállításom idején írtam le.

Ekkor már több jelentős kiállításon voltam túl: Kőszegi Zwinger (1976), Amos Anderson Museum, Helsinki (1977), Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár (1979).

Ezek az egymástól különböző helyszíneken térben formálódó fehér vásznaim mindig más és más jelentéssel telítődtek. Az idézett szöveg folytatása szerint: „... ebben a folyamatban az érzékelés és gondolkodás együttthatásából fogalmazódnak meg a soron következő lépések. Ha ezt nyomon követve sikerül a nézőt bevonni ebbe a gondolkodási rendszerbe, akkor ez valódi kreatív együttműködéssé fejlődhet...”

Ma, húsz esztendő elteltével csodálkozva tekintek egykori önmagamra; hogyan gyülemltettem fel bennem ennyi energia, hit és bizakodás. Hiszen már akkor is tudtam, hogy amit csinálok, törekeny és mulandó. A tündöklő fehér vásznak egyszer csak beporosodnak, s legfeljebb fotók és írott emlékezések fognak beszélni ezekről az eseményekről. Jó, hogy így volt, mert a mindig újat kereső kreatív cselekvésigényem létrehozta bennem azt a belső szabadságot, amely szilárd támaszomnak bizonyult ekkor és a későbbi nehéz éveimben is.

A főiskolás stúdiumok óta az utóbbi másfél évtizedben fordultam a festészethez újra – most ebben találok meg a kifejezés örömét.

Még nehéz lenne erről beszélnem, erre a periódusra még nincs elegendő rálátásom.

A közbenső idő szép játék volt. „De mi más a játék – Julio Cortázar idézve –, ha nem út, amely a kikölkentettségből valami rend felé vezet, ha nem helyzetbe jutás – gól, sakk-matt, előny?” Ha nem valamilyen szer-tartás beteljesedése, mely a mindent betetőző, végső rendezés felé tart?

Tolnay Gábor

Hajtogatott vászonplasztika
a Múcsarnok terében

Tolnay Gábor

tanár, történész (Öcsöd, 1931. január 18.)

Egy olyan momen-tumra szeretnék emlé-kezni és emlékeztetni, amelyet talán érdemes megszívlelni a XXI. szá-zad emberének is. A világért sem kívánom ezeket az eseménye-ket, jelenségeket abszolutizálni, de talán érdemes egy pillanat-ra elgondolkozni raj-tuk. És ha ezt már *egy* ember megtette, akkor érdemes volt rögzíteni azt. Ez pedig az, hogy mit kap az ember egy-egy középiskolától. Szilárd és használható ismereteket? Kitűnő nevelést? Vagy talán mind a kettőt?

A szarvasi Vajda Péter Gimnázium-ba íratott be édesanyám tízévesen, a nyedek elemi elvégzése után. Ez azt is

jelentette, hogy a gim-názium internátusába is bekerültem. Bizony na-gyon sokszor sírtam a számomra egyedüli ter-rénumot jelentő öcsödi szülőház után, és igye-keztem minden alkal-mat megragadni arra, hogy hazamehessek. Ilyenkor valamelyik ta-nár úr kézen fogott, és elmagyarázta szép szó-val, amelyen átsütött az

emberi melegség, hogy mi a feladatom itt a gimnáziumban, és hogyan visel-kezzem, hogy özvegy édesanyám meg legyen elégedve velem.

Így kezdődött meg életemnek az a folyamata, amely az önállósulás és a szülői háztól való elszakadás irányába vezetett. Ebben igen nagy

szerepe volt a középiskolának, annak a milliónek, amelyet tanáraink az internátusban teremtettek, amelyben az egyik központi kérdés a nevelés volt. Itt tanultam meg azt, hogy mi az igazi barátság, milyennek kell lenni egy jó osztályközösségnek, hogyan lehet és kell azonosulni egy-egy csoporttal akkor is, ha az számomra előnytelen. Nagyon fontos volt számomra annak megértése, hogy a kötelességét minden körülmények között teljesíteni kell az embernek. Szorosan ehhez tartozott az, hogy pontosságra is neveltek bennünket. Természetesen ezek megtanulása nem ment kudarcok nélkül. De a kudarcok tanulságait mindig volt, aki megmagyarázza.

Amikor már felsősök lettünk, és előfordult, hogy meghívást kaptunk lányos házaknál rendezett zsúrra, akkor a tanár úrnál már indulásra készen kellett jelentkezni, aki körülnézett bennünket, hogy megfelelően vagyunk-e öltözve, és visszakérdezte a legfontosabb illemszabályokat. Csak ezután engedett el bennünket.

Örültem annak, hogy nyolc éven keresztül élvezhettem az intézet atyai gondoskodását, még akkor is, amikor „rossz fát tettem a tűzre” (ami bizony nemegyszer előfordult a későbbiek során). Tanáraink akkor is végtelen türelemmel intettek a jóra, neveltek bennünket emberibb, felnőttebb magatartásra, készítettek elő az életre. Soha nem felejttem el és haló porukban is áldom őket, hogy megtanítottak a nehézségek elviselésére, amire a későbbi évek során igen nagy szükségem volt.

A tanárok között kiemelt helyet foglalt el osztályfőnököm, akire szintén nagy szeretettel gondolok. Ő tanította számunkra a történelmet, ő

nevelt is, tanított is. Kitüntetésnek vettük mindannyian, ha segíthettünk neki a dolgozatfüzetek hazavitelében. Ilyenkor jöttek a beszélgetés percei, hiszen jó távol lakott az iskolától. Ezek a beszélgetések feledhetetlenek voltak a számunkra. Minden alkalommal kitüntetésnek számított ennek a feladatnak az elvégzése. Úgy kellett neki a sok jelentkező közül kiválasztani az arra érdemeset.

Számomra főleg azért jelentettek azok a beszélgetések sokat, mert kitűnő pedagógusként és tudósként formálta pályaválasztási szándékunkat is. Az ő hatására választottam a történelemtanári pályát, mellesleg megjegyezve, a 27-es létszámú osztályunkból tíznél többen lettünk történelemtanárok. 1955-ben Kossuth-díjjal ismerték el oktatómunkáját.

Tanárként is az ő példája lebegett előttem, mindig olyan pedagógus szerettem volna lenni, mint ő.

Összefoglalva elmondhatom, hogy nagy szerencse ért akkor, amikor egy jó iskolát választott édesanyám a számomra, ahol nagyapám, apám után én is elvégezhettem középiskolai tanulmányaimat. A szülői ház mellett nemcsak oktattak bennünket, hanem neveltek is, és olyan példát nyújtottak számunkra, amely évtizedek után elevenen él tudatunkban, magatartásunkat még ma is az kormányozza nem egy esetben. Magamnak csak annyit tulajdonítok, hogy ezt a szerencsét észrevettem, éltem vele és megbecsültem.

Schubert Éva

színművésznő (Budapest, 1931. január 19.)

Örület, hogy egy cikket így kell kezdenem: „egész életemben...” Pedig bizony hetven esztendő, azaz több mint két emberöltő van már mögöttem. Hogy ezalatt mi történt velem? Nos, az életet nem az adatok határozzák meg, hanem a hatások, ingerek, amik a megfelelő válaszokat váltják ki belőlünk.

Családomnak köszönhetően rengeteg stimulus ért kicsi gyerekkoromtól fogva, érzelmi, értelmi egyaránt. Elsősorban napsugaras édesanyám részéről, aki ismereteim szerzésének kiapadhatatlan forrásául szolgált, akivel olvasni, zenélni, nevetni, látni a szépet, kiválasztani a fontosat és felfedezni a jót megtanultam. Apámtól a tanulás gyönyörűségét és igényét lestem

el. Igényt az igazi értékekre. Még a szentképecském is Botticelli *Madonnáját* szeretettette meg velem. Beteg öcsikém a szeretet, a védelem, a megpróbáltatásban való helytállás érzéseit váltotta ki belőlem.

Egyik ismeret a másikat provokálja. Ha leteszünk egy könyvet, az a másikat ajánlja már, egy kép újabbra nyit szemet, jó vagy rossz hangulatunkból igazán a zene kondicionáló hatása tud biztos belső értéket teremteni. Így állandóan kíváncsiskodtam, a megismerés vágya vezetett. Talán az volt életem egyetlen csalódása, hogy az egyetemre nem vettek fel '49-ben... Tudományos pályára készültem, és tanítani szerettem volna. De az energia nem vész el, más kiutat talál. Színész lettem. Ez a lehetőség is bennem volt édesanyám révén, aki hallatlanul színes fantáziáját nyilván vándorszínész ősétől örökölte. De a tanítás vágya továbbra is lángolt bennem, így a vörös diploma megszerzésekor jelentkeztem, hogy szeretnék tanársegéd lenni a főiskolán. Simon Zsuzsa, az akkori igazgató elutasított, mondván, hogy oda káderekre van szükség. Ez örök hiány és túske maradt bennem, de a sors kegyes volt hozzám, mert végül tíz esztendőn át taníthattam énekeseknek színészmesterséget a Zeneakadémián, foglalkozhattam a lelkükkel, az életre való felkészítésükkel, s ezt soha nem remélt szeretettel és úgyszólván napi visszacsatolással igazolják ma is. Talán az a legérdekesebb, hogy az úgynevezett szakkörömbe – amit melleleg ott vezettem – elsősorban nem is az énekesek, hanem a hangszeres zenészek jártak. Közülük ketten már a Liszt Ferenc kamarazenekar tagjai, az egyik hegedűs színésznő lett, van olyan is, aki zeneigazgató Esztergomban, és mind-mind azt állítják, hogy kaptak tőlem valami fontosat. Ez a kettő: a művészi munka plusz a nevelés számomra a boldogság. (Talán Szkárossy Zsuzsa felvétele is boldogságomat tükrözi.) Magánöbendékeim is voltak, akikkel igen jó a kapcsolatom.

1956 fényes történelmi pillanatában mint fiatal energiától duzzadó és a szabadság lehetőségétől megmámorosodó színész – hályogkovács módjára – harmadmagammal színházat alapítottam. Fent jártam a Forradalmi Tanácsban

az Egyetem téren. Új Európa volt a színház neve, és mivel előtte nyáron részt vettem az avignoni fesztiválon – s ott megismerkedve Ossia Trillinggel, a színházak nemzetközi szervezetének főtitkárával –, tájékozódtam az új, modern irodalomról, Becketet, Ionescót és Ghelderode-ot szerettem volna megismertetni barátaimon: Gáli Józsefen, Vizinczei Istvánon és Köves Endrén kívül. Ez a remény egy héti tartott.

1956 után a pályám, ami igen jól indult, filmekkel, jó szerepekkel, sikerrel – egy megjegyzés következtében igen küzdelmes lett, de végül is szép volt. Legnagyobb szakmai örömet a németországi sikereim adták, ott ugyanis rengeteg kitűnő kritikát kaptam, olyan tollakból, melyeket semmiféle előítélet nem vezetett. Négy éven keresztül játszottam kint, két színdarabban.

Az a lexikonokból is kiderül, hogy 21 évig voltam a Vígszínház, majd tíz évig a Vidám Színpad tagja. Most szabadúszó vagyok. Tavaly játszottam a *Margarida asszony* című monodráját Tatabányán és a *Macskajáték* című Örkény-darabban Orbánnét, valamint Goethe *Urfaust*-jában Marthét Szekszárdon németül.

Az elmúlt években rendeztem operákat Esztergomban és a Zeneakadémián, prózai darabokat a Játékszínben és Miskolcon, valamint a részben általam írt *Piaf*, *Piaf* című darabot Tatabányán. Ezzel Berlinben is vendégeskedtünk 1999-ben.

Fordítottam négy darabot és három könyvet. Ez utóbbiak *Piaf*, *Aznavour* és *Mireille Mathieu* életéről szólnak.

Mint már írtam, a kíváncsiság vezérel egyrészt az emberi lélekbe, másrészt külföldre. Nagyon szeretek utazni. Mindent megismerni és megérteni.

Boldog ember vagyok, mert csodálatos szüleim voltak, szeretett jó férjem és imádott, zseniális (az Istenért, ő meg ne tudja, hogy ezt írtam!) lányom, azonkívül kedves barátaim. Hogy a költővel szóljak: „Kegyes istenimtől kérjek-e többet?” Talán boldogtalanság nincs is, csak érzelemszegénység. Vákuum. Az rémes lehet.

Persze az ember abszolutizálja a saját gyerekkorát, életét, akkor is, ha az részben küzdelmes, nélkülözésekkel teli volt. Mégis úgy volt jó, és mérce, ahogy volt a szaloncukor-készítés a márványlapon, a piros csíkos rétesabrosz, az este már kihűlőfélben lévő cserépkályha, amihez hozzá lehetett támaszkodni, s aminél Anyuka a kis flanelpaplanomat melegítette, hogy gyöngéden belecsavarjon: mind-mind nosztalgiát támaszt. Persze a tárgyakkal személyessége kellett hogy legyen: egy radiátorra nem lehet nosztalgiával gondolni!

Plautus: Szamárvásár
(Cleaereta szerepében)

Az embert néha nyugtalanság fogja el, ahogy észreveszi: az emlékezet eresztékei lazulnak. Megvan, megvan minden alkatrész, csak éppen nem áll már össze a régi, proporcionált, pontos egész. Olyan ez, mint amikor a szemben már némi üvegtestelhalás konstatálható, aminek következtében fekete pontok, kusza vonalak – mint a vasúti sínek egy rendező-pályaudvaron – vonulnak az ember szeme előtt, ha fehér felületre tekint. Ilyenkor úgy érzi, „megfognia” kellene ezt a pontot vagy vonalat, de ahogyan utánamegy a tekintetével, a feketeség lidércként továbbúszik. Valahogy így vagyunk a konkrét élménnyel is, ami egy idő múlva általános, a többivel összemosódó emlékké válik, s csak néha-néha, egy-egy felvillanó emlékezés rakétafényénél világosodik meg néhány szép, régi emlékkép.

Meszes Tóth Gyula

szobrász (Rákosszentmihály, 1931. Január 23.)

Rákosszentmihályon születtem, apám kőfaragó volt egy olasz cégnél, Nordio Nazareno nevezetűnél. 1945-ben elhurcolták Oroszországba, kényszer-munkatáborba, ahonnan nem jött vissza. Anyám egyedül maradt három gyerekkel.

Polgári iskolába jártam, a háború után anyám árvaházba adott, hogy folytathassam tanulmányaimat, innen jártam a Művészeti Gimnáziumba, Somogyi József szobrászművész osztályába; 1951-ben érettségiztem.

Ugyanabban az évben bevonultam katonának, két évet töltöttem a páncélos felderítőknél. 1952-ben az öcsémet kivégezték.

A Képzőművészeti Főiskolára 1953-ban kerültem, az első évet Gyenes Tamás szobrászművész osztályán töltöttem, majd Kisfaludi Stróbl Zsigmond tanítványa voltam. Hat évig tanultam a szobrász szakon. Ez alatt

az idő alatt diákszállóban éltem, mivel édesanyám már 1951-ben meghalt.

A diploma megszerzése után a Fiatalok Stúdiójának tagjaként a stúdió műtermében és művésztelpeken dolgoztam. A stúdióban vezetőségi munkát is végeztem. Pályakezdként '59-

ben lettem a Művészeti Alap és szak-szervezet tagja.

1964-ben elnyertem a Derkovits-ösztöndíjat. Ebben az időben rendeztem meg első önálló kiállításomat a Mednyánszky-teremben.

1955-ben házasságot kötöttem Pató Róza szobrásszal, gyermekünk, Karola 1963-ban született. Másodszor 1968-ban kötöttem házasságot Hajdú Katalin festőművésszel, gyermekünk, Gyula 1970-ben született.

Budapesti és vidéki kiállításokon rendszeresen részt vettem, illetve veszek, több díjat kaptam. Sok tájéko-

zódó jellegű utazást tettem, szakmai érdeklődésűt.

1968-tól a Művészeti Szövetség tagja vagyok. Második önálló kiállításom 1988-ban volt Törökszentmiklóson. Többször vettem részt külföldi szobrászszimpóziumokon, például Bulgáriában, Csehszlovákiában, az NDK-ban. Köztéri szobormegbízásokat kaptam, főképpen portrékat, kisplasztikai munkáim közül sok került hazai múzeumainkba.

Sakkfigurák

Nyárádi Szabó Zoltán

Nyárádi Szabó Zoltán

költő (Szentgerice–Galateni, 1931. január 24.)

Életem meghatározója sporttevékenységem volt. Nagyon szerettem az atlétikát, a rúdugrást, és sok-sok év kemény munkájával sikerült nemzetközi szintre vinni eredményeimet. 1958-ban életre érvényes sportmesteri címet kaptam.

1931-ben születtem Szentgerice községben, Marostorda megye (Románia). Szegény családból származom, öten voltunk testvérek, az apám vasúti balesetnyugdíjából éltünk.

Négy elemi elvégzése után felvételi vizsgát tettem a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumba, és felvételt nyertem mint gyámszülői ösztöndíjas. Két év után, a háború miatt, kimaradtam a gimnáziumból, és az egyik nagynénémhez kerültem

szüleim azon elgondolásából, hogy majd örökölni fogom kevés földjüket. Kemény éveknek néztem elébe, de rövid időn belül beleszoktam a nehéz mezei munkába, jó fizikai felépítésemnek köszönhetően. 15 évesen vasúti pályamunkásként kerestem a kenyeremet. Felejthetetlen, hogy két éven keresztül két tojás megrántva és kenyér közé téve, valamint egy fél liter megsavanyodott tej volt az ebédem.

1948-ban újra iskolába kerültem, és 1952-ben a marosvásárhelyi közép-fokú testnevelés- és sportiskolában érettségiztem. Komolyan foglalkoztam a sporttal, egyetlen alkalmat sem mulasztottam, számomra az edzés mindennél fontosabb volt, és arról álmodoztam, hogy majd egyszer Románia rúdugróbajnoka leszek. Ilyen eltökéltséggel mentem Bukarestbe a Testnevelési Egyetemre a Tanügyi Minisztérium javaslatára. Azonban hamarosan rádöbbsentem, hogy a feltételek nem felelnek meg, hogy álmaimat valóra váltsam. Nyelvi nehézségek

miatt sok időt veszítettem a tanulással, anyagi gondjaim is voltak, szüleimtől nem kérhettem semmilyen segítséget. Választanom kellett: vagy abbahagyom a sportot, és tanulok, vagy a tanulásról mondok le, és folytatom a sportot. Az utóbbit választottam. Otthagytam az egyetemem, és katonának mentem a Hadsereg Központi Házához (Casa Centrala Armatei, C. C. A.) mint sportoló. Jó eredményeket értem el, és egy idő után a katonai klub vezetősége engedélyezte, hogy visszairatkozzam az egyetemre mint katona. 1960-ban diplomáztam, és mint testnevelő tanár dolgoztam Bukarestben.

Az ötvenes években sorozatosan nyertem a nemzeti bajnokságot, és hat-szor javítottam román csúcstól rúdugrásban. A római olimpiára készülve (1960) edzésen megsérültem, és ezzel befejeződött a sportpályafutásom.

Később Marosvásárhelyre kerültem, és testnevelő tanárként dolgoztam a Bolyai Farkas Líceumban. Edzői munkát is végeztem, az egyik tanítványom, Dósa Csaba ezüstérmes nyert magasugrásban Helsinkiben az Európa-bajnokságon (1969). Ebben az évben mint Románia legjobb atlétikaedzőjét diplomával tüntettek ki.

Később mint tanársegéd a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán tanítottam atlétikát. Egy napon megjelent a Securitate, behívtak, és megvádoltak egy olyan problémával, amit nem kívánok leírni, mert túlságosan hosszú volna. Több héten át mindegyre behívtak, írásban deklarációkat kértek, aztán a városi pártbizottság javaslatára kizártak a pártból, a főiskoláról, és falura helyeztek. (Ekkor jelent meg Romániában az a titkos törvény, hogy a magyar iskolákban csak fele lehetett magyar a pedagógusoknak, bár az oktatás mindenhol románul folyt.)

Elkeseredett voltam, és a versírásban próbáltam vigasztalódni. Már gimnazista koromban írtam versecskéket, később azonban a sport annyira elsodort, hogy megfeledkeztem a versírásról. Az említett események után jobban odafigyeltem, és mintegy három év komoly munka után 1979-ben megjelent az első kötetem Kriterion-kiadásban, *Az oroszok előtt* címmel. A siker szárnyakat adott. Közben a Bolyai Líceum igazgatójának kemény küzdelme árán visszakérültem tanítani a Bolyaiba. Folytattam a versírást, és 1982-ben megjelent a második kötetem *Égig érő vermek* címmel szintén Kriterion-kiadásban. Ekkor már folyamatban volt a Magyarországra való áttelepülésünk. A könyv piacra került, de kevés talált gazdára, mert bevonták.

1983-ban áttelepültünk Magyarországra. Átmentett verseimet próbáltam kiadni, ám Rózsa Endre új anyagot kért, és többek között ezt írta, idézem: „Végtelenül rokonszenves az ügy, de az anyagból nem derül ki, milyen költő is Ön.” Többször nem próbálkoztam. Nagyon sok és nehéz munkába került családomnak lakást teremteni. Délelőtt tanítottam, délután az építkezésnél vagy egy maszkek asztalosnál dolgoztam órabérben, nemegyszer éjszaka 12 óráig. Így ment ez öt-hat éven keresztül, írásról szó sem lehetett. A körülmények megtörték lendületemet, és ha mégis írok, néha az már az íróasztalom fiókjában marad. A Nyárádi név megkülönböztetésül szolgál. Király László kolozsvári írótól kaptam.

Néhány szóban a családomról: Biatorbágyon élünk. Két gyerekünk van, Krisztina és Zoltán, mindketten orvosi diplomát szereztek, és Budapesten dolgoznak. A lányunk férjénél van, férje szintén orvos, két gyerekük van, a mi unokáink, Tamás és Dávid.

Schäffer Judit

jelmeztervező művész (Budapest, 1931. január 25.)

A jelmeztervezés a valóság, a körülöttünk lévő világ, az emberek, a drámák, a történetek, a mondanivalók drámai megjelenítésének földi és égi mása.

Absztrakt tevékenység, felhalmoz és szelektál, szétbont és összerak, válogat és mindebből egy új világot, egy nem meglévő valóságot hoz létre.

Múlékony, mert nem maradandó ipar- és képzőművészeti tárgyakat teremt, hanem ruhákat, rongyokat, melyek funkcióik betöltése után megsemmisülnek, esetleg raktárak mélyén porosodnak, részben új felhasználókra várva. Titokzatos világ, amit a színház, a film, a televízió sejtet, pedig a valóság sokkal prózaibb. Különbéle, valamit létrehozni akaró művészek közös,

együttműködésének terméke a színházi előadás.

Elsősorban a kemény, következetes munka a jellemzője ennek a titokzatos és magával ragadó világnak, amelynek fontos résztvevője a jelmeztervező. A szó klasszikus értelmében kollektív művészet ez, hiszen az író, a rendező, a

színész mind művészi képességének legjavát nyújtva, közösen hozzák létre a művet. Ebben a munkában természetesen mindenki alapvetően a saját művészi koncepcióját valósítja meg, de a cél érdekében sok lemondással, kompromisszummal.

A jelmeztervező is képzőművészeti eszközökkel dolgozik, hiszen rajzol és fest, de munkájának végső megjele-

Gobbi Hilda

Pártos Erzsébet Major Tamás

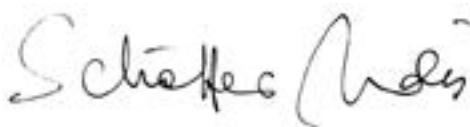

Törőcsik Mari

nési formája a kész jelmez, amely akkor kapja meg igazi tartalmát, amikor a színész felveszi azt és a színpadra lép. A tervezői munka sokrétű, a tér és forma, a dráma, stílus, jellem, korrajz, hangulat mind olyan tényezők, melyek megvalósítása a látványos művészi tevékenységen túl hozzáértő megvalósító tudást kíván. A tervező a művészpартnereken kívül sok olyan szakemberrel dolgozik együtt, akiket mozgósítani kell a cél érdekében. A látványtervek egy bizonyos aspektusból mutatják a tervezői tevékenységet, az alapvető motívumokat tartalmazzák, hiszen a megálmodott világot ábrázolják a képzőművészet

eszközeivel. Azok a belső emóciók, amelyek a tervezőt irányítják, döntően ezeken a terveken jelennek meg.

A megvalósításhoz szükséges erő – melyhez ma a legtöbb szívósság és energia kell – pedig az a hit adja, amely nélkül nem lehet színházat csinálni. Ezzel a hittel alkotnak egykori, ma jeles tanítványaim: Gombár Judit, Jánoskúti Márta, Vágó Nelly, Vágvölgyi Ilona, Wieber Marianne.

Gerzson Pál

festőművész (Hird, 1931. január 25.)

Baranyában születtem, tízéves koromtól laktam még Szatmár megyében, Erdély peremén, Ungváron két évig, egy darabig Ógyallán, majd négy évig Kőszegen. Közben elemi iskolába Rákosligetben jártam két évig, nagymamám oltalma alatt. Mindenütt otthon éreztem magam. A haza is elég tágas volt számomra, a szülőföld pedig a születési helyen kívül még az iskoláim helyszíne, az elemi eszmélések egész folyamatának helyszíne is, beleértve új világok felfedezését, új játékokat, új ismereteket az egyszerűtől a halmazelméletekig, az ábécétől a latin nyelv rejtelmeiig. A sors még egy világháború élményével is megajándékozott, félelmekkel és izgalmakkal.

A születésből valójában az eszmélés válik személyes tulajdonunkká, ez pedig nehezen választható el az érés folyamatától. Talán a tizennyolcadik év tájékán tud az ember először magáról, akkorra érik meg. Ami addig történik, az az ember személyes életének megalapozása, erre gondolok, amikor szülőföldről, pátriáról, nemzeti identitásról vagy közérzetről hallok. De hát hol is van a hazám, az otthonom? Az anyanyelvemben, amely pillanatok alatt otthonossá tette a különböző helyeket, a változó körülményeket, egész Magyarországot.

Ez persze nem jelenti azt, hogy az országban található utálatosságokat hazaszeretetből elnézném, vagy anyanyelvem mocskos-rongyos al- és félvilági változatait ne hallanám borzadva. Mégis, otthon érzem magam a nyelvem hátaírási belül. Ennek köszönhetem ismereteimet és képzeletvilágomat. Többet

kaptam, mint amennyit adni tudok általa. Tudományos megállapítás, hogy az anyanyelv agybeli göcai másutt vannak, mint a tanult nyelvekéi.

Egész életemben tanulok és felejték, ismereteim bővülnek és rendeződnek. Alig tudom már szétválasztani az empiriát és a fantáziát. Hátralévő időmben figyelni és keresni fogom anyanyelvem még rejtett, de sejthető tartalékait.

„Íme, hát meggleltem hazámat” – és ezért boldog vagyok. De meggleltem hazámat szűkebb, testiesebb értelemben is. A Dunántúlon születtem. Egyetlen ingatlanbirtokom is a Dunántúlon van, Szigligeten. Ezt a talpalatnyi helyet maradéktalanul otthonomnak érzem. Megtudtam, hogy édesanyám felmenőinek, az Eőryeknek ez a vidék volt a családi fészke. Velem tehát visszazárult egy kör. Ez a táj vízióim világának közepe és hódító szándékaimnak jogi alapvetése. A Föld őstörténetének és a természet evolúciójának tanújelenségeit kezemmel és szememmel elérhetem. Az elemek együttese, a vegetáció ereje és benne az ember – olyan, amilyen – nagyszerű színjátékát láthatom a világ legszebb színpadán. Kár, hogy az élet napjai fogynak, s a lélek az ember öregségére gazdagszik meg, igaz, ez így jobb, mintha fordítva volna.

Nekem mint festőnek Szigliget nagy gyönyörűséget jelent. A látható világ gazdag és tartalmas. Reprodukálni lehetetlen, minden ügyes utánzat is csak hamisítvány lenne. Maga a gyönyörködés azonban kifejezhető és átadható a mű foglatatában. Ez a festészet mágikus szépsége.

Ez a mennyei játék erősíti a hitet, miközben az időszakos hitványságok, a csámpás fellengzősség, a szemérmetlen anyagiasság, szenny és modortalanság elfedi a gyönyörűségek forrását, a természetnek mégis van önvédelme. Az emberi természetnek is. A társadalmak természetének is. Már létezik korszerű szőlészet-borászat a Balaton-Felvidéken, világszínvonal Herenden (kitüntetésnek érzem, hogy én tervezhettem azt a porcelánvázát, amelyet a manufaktúra millenniumi ajándékaként kiállítottak a Parlamentben), s alföldi kisugárzás, konok önkormányzati tájvédelmi elgondolások. A romlás folyamatát alig tudja az ember fékezni, de a másik ágon tud hatni. Várakozva figyelem, hogy a természet miként tartja rendben magát.

A magyaroknak nem érdemes arra számítani, hogy a globalizáció jegyében jól fognak élni. Anyanyelvünk miatt sem könnyű a besorolódás. Kényelmetlen alattvalók lennénk minden bizsonnyal. A világ inkább elnyelni akar, mint együttműködni velünk. A mai magyar ember jelenleg éli a maga zavaros átmeneti életét. De emelkedő a vonala. Előbb-utóbb fel fogja ismerni saját sorsát. A ma szültetők érett korukban nyugodtabbak lesznek, bölcsőbbek és tisztábbak, ha nem is lesz éppen akkor millennium.

Gyula K.

Emlékezés

Sipos Zsófia

festőművész (Hidasnémeti, 1931. január 27.)

Hidasnémetiben születtem, 1936-ban költöztünk Debrecenbe. Így utólag visszagondolva látom, hogy ekkor értek véget a boldog gyermekévek. Különös, hogy menyinyire élménydús és színes, vidám évek voltak, melyeket nem tudok felejteni, pedig még hatéves sem voltam költözésünkkor. Ekkor

én minden délelőtt a konyhaasztalon rajzoltam, festettem, míg édesanyám főzött. Megírtam első levelem karácsony előtt a Jézuskának, melyet nemrégem találtam meg, és ez azért érdekes, mert e levélben hatévesen már előre megfogalmaztam egész élethivatásomat. Kértem ugyanis egy babát, babakocsit és színes tizenkétfélét. A gyermekek iránti szeretet és a festőpálya iránti vonzalom kísért végig, s lett számomra a legfontosabb életem során.

Iskoláimat a Dóczi elemiben, majd gimnáziumban végeztem kitűnő jegyekkel. A háború meghatározta pályaválasztásomat, 1945-ben édesapámat internálták, lakásunkban orosz katonák laktak. Mivel két nővérem is volt, édesanyám úgy döntött, hogy meg kell tanulnom varrni, ezért átíratott a Svetits intézetbe, az Ipari Középiskolába. Nehéz volt a beilleszkedés, hiszen összevissza voltak a tantermek, orosz katonai kórház volt a Dóczi és a Svetits is. Úgy érettségiztem le 1949-ben, hogy addig egyetlen osztálykirándulás sem volt, de még Budapesten sem voltam. A tanulásra kevés idő jutott, délelőtt elmélet,

délután gyakorlati foglalkozások voltak, este varrtam másoknak, ritkán feküdtem le éjjel előtt. Szüleimet támogatni kellett, így aztán érettségi után férjhez mentem, de otthon laktunk, se lakás, se albérlet. Férjemet egy év múlva különféle vádak alapján Debrecenből menesztették, Pesten dolgozott, az ilyenek-

nek havonta kétszer indítottak egy úgynevezett munkásvonatot, ekkor egy napot töltött itthon. A lakásból 1953 telén az ÁVH kiköltöztetett minket egy szükséglakásba, melyhez nem volt sem konyha, sem fürdőszoba. Itt született meg a harmadik gyermekem. Sokan mondták, hogy felelőtlen vagyok, de ma is azt mondom, hogy a gyermekvállalás nem pénz, hanem szív kérdése. Ezekben az emberpróbáló években az iskolai emlékek (Dóczi) bennem szunynyadtak, hogy alkalmas időben csírát bontsanak, s fejlődésnek indulhassanak. Már tízévesen gyűjtöttem a reprodukciókat, albumba ragasztgattam, külön rajzra jártam, festettem, rajzoltam fáradhatatlan elszántsággal.

Szerettem Petőfi, Arany verseit, s magánszorgalomból tanultam sorba-sorba ezeket. Olvastam régi korok magyar nagyasszonyairól, ismertem küzdelmeiket, helytállásukat. Különösen Lorántffy Zsuzsánna személyisége tetszett nagyon, puritán élete, iskola- és kultúrátámogató adakozásai, és nem utolsósorban az, hogy öt fiút szült. Ennek hatására is lett az egyik fiam neve Zsigmond.

1956 nyarán jelentkeztem az Iparművészeti Főiskola textil szakára, de a felvételi után átirányítottak a rajztanári szakra. Mindegy, mert ott láttam a felvételi három napján, hogy három gyermek mellett nappali tagozaton már semmit sem lehet elvégezni. Fájdalmas volt a felismerés, hiszen akkor a családban élő anyák „nem dolgozó” nőnek számítottak, megbélyegzettek voltunk, de továbbmentem az én utamon. Megszülettek az ikerfiaim, kilenc év alatt öt gyerek, és küzdelem a mindennapokért. 1963-ban édesanyám kérte, hogy ne mondjak le a festőpályáról, ő vigyáz a kicsikre, míg én rajzolni járok. Így iratkoztam be a képzőművészeti szabadiskolába, innen már megszakítás nélkül jutottam el a Művészeti Alap tagságig 1974-ben. Ez nagy boldogság volt, hiszen közben még egy aranyos, jó kislányom is született: Virág.

A festőpályám szín- és formavilágát a Felső-Tisza-vidék szépsége határozta meg. Édesanyám Nagyhadason született, nagymamám Magosligetén. Tivadaron töltöttem gyermekemeimmel nyarakat, maradandó emlékeket hagyva úgy nekik, mint nekem. Sajnos már nem járok vissza vázlatokat készíteni, a táj szomorúan megváltozott. Kivágták az ősdiófákat, szilváskerteket, a régi házakat lebontották, idegen lett ez a táj. Műtermemben az emlékeimben kutatok, s így készülnek az új képek.

Férjem meghalt, hat gyermekem közül öt alapított családot, tizenegy unoka vesz körül, az öröm és aggodalom együtt kísérik a hétköznapokon. Évente néhányszor összejövünk, karácsonykor mindig, ekkor huszonegyen voltunk, sajnós most már csak huszonhárman. Készülök a 2001-ben megrendezendő kiállításomra a hetvenéves születésnap alkalmából, bemutatva az eddigi megtett életutat.

Lily Nollie

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

3. **Nyíri András** gépészmérnök, alkalmazott matematikus (Budapest)
4. **Deane, William Patrick, Sir** ausztrál bíró
5. **Brendel, Alfred** osztrák zongoraművész, író (Weisenberg)
Duvall, Robert Selden amerikai színész, filmrendező (San Diego, California)
Goytisolo, Juan spanyol író (Barcelona)
6. **Doctorow, Edgar Lawrence** amerikai író (New York)
7. **Prazák, Richard** cseh hungarológus, diplomata (Jihlava)
Rencz Gizella újságíró (Nagykároly, Románia)
9. **Bányász Rezső** újságíró, diplomata (Szombathely)
10. **Makainé Császár Margit** meteorológus (Dabronc)
Fekete Attila újságíró (Székelyhid, Románia)
Fodor Irén tanár, könyvszerkesztő (Bélfenyér, Románia)
12. **Palásthy György** filmrendező (Esztergom)
13. **Fejes Pál** kémikus (Makó)
Stein, Elias M. amerikai matematikus (Antwerpen, Belgium)
Vizy Béla orvos, tüdőgyógyász, röntgen szakorvos (Budapest)
Schmidt Magda tanár, zongoraművész (Nagyvárad, Románia)
14. **Csaba Elemér** tanár (Budapest)
Kovács János biológus (Budapest)
15. **Blonski, Jan** lengyel esszéíró, irodalomkritikus, műfordító (Varsó)
Howard, Joseph Harvey amerikai könyvtáros (Olustee, Oklahoma)
Rau, Johannes német politikus (Wuppertal)
Csaba Béla orvos, immunológus (Bucsa)
17. **Ábrahám János** köziró, elbeszélő (Aranysrákos, Románia)
19. **Kriele, Martin** német jogász (Opladen)
20. **Lee, David Morris** amerikai fizikus (Rye, New York)
21. **Arató Mátyás** matematikus (Elek)
24. **Bartha László** kémikus (Kemecse)
Várnai Ferencné Görög Júlia grafikus (Budapest)
25. **Haavikko, Paavo Juhani** finn kiadó, költő, író (Helsinki)
Konuma Micsidzsi japán fizikus (Tokió)
Németh Aladár ipari formatervező (Ukk)
Nagy Éva tanár (Magyarfenes, Románia)
26. **Gjonnes, Jon Kjell** norvég fizikus (Brevik, Telemark)
Pogány Mária történész (Budapest)
27. **Kovács Péter** vegyészmérnök, biokémikus (Pozsony, Szlovákia)
Richler, Mordecai kanadai író (Montréal)
Csurgói Máté Lajos grafikus, festő (Csurgó)
28. **Flagello, Ezio Domenico** amerikai operaénekes, basszus (New York)
Poór József filozófus (Nyírbátor)
29. **Mádl Ferenc** jogász (Bánd)
Kudelász Ottó tervezőművész, keramikus (Kilyén, Románia)
30. **Halmos Tamás** orvos, belgyógyász (Budapest)
Kocsis József gépészmérnök, gazdasági mérnök (Budapest)
Légrádi Netti ruhatervező (Nagyfödemes, Szlovákia)
Légrádi Ottóné Manczal Ernesztin textiltervező (Nagyfödemes, Románia)
31. **Filius István** kertészmérnök (Budapest)

Szabó Ferenc S. J.

szerkesztő (Kálócfa, 1931. február 4.)

Nehéz hetven sorba – ahogy kérték – besűríteni hetven év történetét. Életrajz dióhéjban? Nem ezt várják tőlem, hiszen bizonyos adatokat megtalálhatnak az érdeklődők a Ki kicsodában.

Egyik versemben ezt írtam: „göcseji magyar mediterrán lettem”. Kálócától, ahol születtem és Zalalövőtől, ahol gyermekkoromat töltöttem, hosszú utat jártam be külföldön, mígnem 1992-ben hazatértem, hogy a jezsuita világnézeti-lelkiségi-kulturális folyóirat, a Távlatok főszerkesztője legyek. Természetesen életemet és munkásságomat meghatározta az a tény, hogy jezsuita lettem (hivatalosan 1953-ban léptem a rendbe, de már 1950, a szerzetesek szétszórátása óta

tartottam a kapcsolatot a jezsuitákkal). 1953–56 között „zugjezsuita” voltam: magyar–francia szakos főiskolai-egyetemi hallgató, közben novícius. 1956 november végén előljárói utasításra külföldre szöktem. Kilenc hónapos ausztriai tartózkodás után Belgiumba kerültem: Leuvenben végeztem rendi filozófiai és teológiai tanulmányaimat, 1963-ban Brüsszelben pappá szenteltek. Párizsban teológiai doktorátust szereztem, és – az eredetileg tervezett belgiumi teológiatanítás helyett – a Vatikáni Rádió magyar műsorának szerkesztője és vezetője voltam 25 éven át.

A vallási híradáson túl fő feladatomnak tartottam a II. vatikáni zsinat tanításának megismertetését és az „aggiornamento” (korszerűsödés) segítségét Magyarországon. De a rádiós munka mellett előadásokat és lelki gyakorlatokat is tartottam Európa-szerte, sőt egyszer Kanadában is. Munkatársaimmal szerkesztettünk, fordítottunk és kiadtunk biblikus és teológiai segédkönyveket, megjelentettem a rádióban elhangzott világnézeti és teológiai sorozataimat, és elkezdtük hazaküldeni e vallásos könyveket. Ezen kívül is jelentős irodalmi tevékenységet folytattam, írtam, fordítottam (H. de Lubac, F. Varillon...) Alaposabban foglalkoztam Pázmánnyal (vö. a *Pázmány Péter emlékezete* című gyűjtőkötetet és *A teológus Pázmány* című monográfiámat). Válogatásokat adtam ki főleg francia szerzők vallomásaiból, bevezetőikkel: F. Mauriac, G. Marcel, Varillon, Emmanuel, Teilhard de Chardin stb. Francia fordításaimért később megkaptam az Illyés Gyula-díjat. 1981-től versekkel is jelentkezem. Igazában költeményeimben vallok magamról, hitemről, életproblémáimról, szerelemről, halálról...

Bár az is igaz, hogy amikor mai írók és gondolkodók életművét elemzem, hívő, kereső és nem hívő szerzőkkel párbeszédet folytatok, magamról is vallok: Isten- és értelemkeresésemről, szorongásomról (az egzisztencialista szorongás ez, amelyet Ágostontól Pascalon át Blondelig és Teilhard de Chardinig annyira hívónél is megtalálunk). Mert a hívőnek sem adatik meg itt a teljes látás: „tükör által homályosan” látjuk meg, vagy inkább sejtjük meg a misztériumokat.

Az ezredfordulóra átalakult korunk szellemi helyzete: túljutottunk talán a nihilizmuson; megbuktak a totalitarizmusok; a „gyanú mestereit”, a vallási illúziót leleplezni akaró Marxot, Nietzschét és Freudot is gyanúsítják (legalábbis ideológiájukat); a marxista–leninista harcos (politikai) ateizmusnak is bealkonyult; a negyed századdal ezelőtt divatos „Isten meghalt”-teológia is halott. Terjednek – nyugati változatban – a nagy keleti vallások, szaporodnak a szekták, új próféták „új korszakot” jövendölnek. Mindez nem jelenti azt, hogy a hitetlenség nem probléma. A szekularizmussá vált szekularizáció, tehát a teljes evilágiság terjed: az emberek megvannak Isten és vallás nélkül, vagy pótvallásokat keresnek. Hogy igaza lesz-e a különben szkeptikus, nem hívő Malraux-nak, nem tudjuk. Neki tulajdonítják e kijelentést: „A XXI. század vagy vallásos lesz, vagy egyáltalán nem lesz.”

Mindenesetre a szekularizáció, a kulturális forrongás, a kor szellemi válsága nem marad hatás nélkül a hívők, a keresztények, sőt a papok-egyháziak körében sem. A mai keresztény hite megpróbált hit. A hit és a hitetlenség határvonalára saját szívünkön keresztül húzódik. Amint vannak „hitetlenül hívő” költők, úgy vannak „hívő istentagadók” is, éspedig a következő értelemben: állandóan tagadnom kell a magam alkotta, hamis istenképet; a hitetlenekkel folytatott párbeszéd során megkérdőjelezem saját hitem tisztaságát, igazságát.

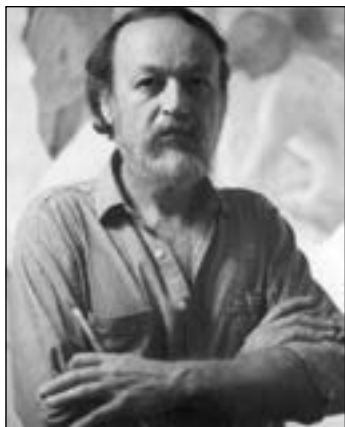
Magamévá teszem híres teológus rendtársam, Henri de Lubac paradox vallomását/figyelmeztetését: „Mindig elismerni, hogy többé-kevésbé hitetlen vagyok, bírálni a hitemhez tapadó hiányosságokat, sohasem elégedni meg hitem jelenlegi minőségével, visszautasítani a hit és a magatartás mindenfajta farizeusságát: mindez nem jelenti azt, hogy a hitetlenségnek részben igaza van. Éppen ellenkezőleg: ez annyi, mint megmutatni neki tetteimmel – amennyire ez tőlem függ –, hogy nincs igaza.”

Hetven körül az ember számadásra készül, visszapillant a megtett útra. Én ezt úgy teszem, hogy hálát adok mindenért az Úrnak, aki meghívott Fia Társaságába, és erőt is adott a néha nehéz hűséghez. Álljon itt összefoglaló vallomásként *Te Deum* című versem: „Most hallgassanak a pusztulás prófétái / mert önfeledten dicsérni akarlak Téged / mert elvakít kitörő Dicsőséged / magasztallak mert énekelni jó / mert az öröm örökkévaló! // Mint bozótban vagy asztagon / harsogó tűz végigfut rajtam az öröm / előre látom jobboldon jövőm / már előre Neved magasztalom / mert számon tartod könnyeinket / a hegyről magaddal vitted szíveinket // Bár zúg a tenger szenvedés / most mégsem sóhajtozom / a teremtéssel nyögve / a vajúdás a születés / kezdete – ha majd újraöntve / feltámad a világ s mi benne / Glóriád elosztat minden sötétséget / de én már most dicsérlek Téged / az újulást új dallal elővételezve // Magasztallak mert énekelni jó / mert az öröm örökkévaló / Dicsőség Néked!”

Le abt' Francis V. J.

Halmy Miklós

festő (Erdőbénye, 1931. február 8.)

Azt hiszem, nem mondok semmi újszerűt azzal, ha kijelentem: legelső mozdulataimban is az élet valóságát kutattam. Az Élet értelme, titkainak feltárása, megértése volt tetteim mozgatója, vagy legalábbis azok megsejtésének vágya – még öntudatlanul is – valami belső kényszer révén, mely túlnőtt kérdéseimen is.

Kezdeti művészi kísérleteimben is, szonettekben, festészetben, szobrászatban is elsősorban az élet valóságából, mélyebb valóságából merített élmények realizálása volt kényszerű-keresett-vállalt célom. Végső soron sohasem a „művészet” jelen, polgári, kanonizált formájában volt a becsvágyam, de a művészet

eszközeit találtam a legalkalmasabbnak arra, hogy az általános vagy speciális létélményemet kifejezhessem segítségükkel. Ma már, bizonyos eredmények birtokában, rég túl vagyok azon, hogy bármilyen művészeti stílus kereteinek, formáinak eltanulása vagy kiteljesítése, esetleg túllicitálása lenne munkálkodásom motorja. Tehát sem avított, sem moderm, sem avantgárd, sem tiltott, sem támogatott, sem megtört alkotói magatartás önmagában nem vesz rajtam erőszakot. Nekem ennél többre van igényem! A szinte gyermekkoromban feltett, az erdők csendjében elkiáltott miértjeimre azóta is keresem a válaszokat, s azt is nyugodtan bevallhatom, hogy több a válasz nélkül maradt, sőt megválaszolhatatlan kérdésem ma is, mint amit már békésen magam mögött hagyhatok. Egyedül a Létből, nem pusztán az egyéni vagy közösségi életből, de magából az oszthatatlan egyetemességből merített s elnyert élmények megragadása a belsőleg kényszerített, de vállalt célom, és feladatomnak ezt tartom.

Korom mélységesen földhözragadt, materiális létformája a legkomolyabban elszomorított, s az emberi közeljövendőre nézve legalábbis aggasztónak látom. A világűrbe kilőtt technikai csodák is a földön elburjánzott testi s szellemi tisztátalanságot exportálják, most már naprendszer-méreteken, maguk mögött hagyva az általánosan megszedített s elkábított embert a maga nyomorúságával együtt, az áhított s ígért „megoldást” messze elkerülve, mintegy megfutamodva előle! Materiális „megoldás” nem létezik!

Csakis a szellemében felszabadult ember azonosulhat a Lét teljességével, az összefüggések „teljes” belátása s lehető megértése oly élmény, mely egyedül nyújtja a megbékélést, az emberi sors alkotó vállalását kicsinyességében és határtalanságában egyaránt. Csakis az olyan alkotó tevékenység érdekel s tölt el örömmel, mely ezt az utat célozza meg, mely a Természet nyílt s rejtett törvényeinek útján jár, mely az öntelt európai egoizmust feladva, egyénieskedő exhibíciókról lemondva érti a Nagy Művelet csízióját, azt igyekszik teljes létével megérteni, érzéklni, megvalósítani, s ennél nem kíván többet, mert ennél többet nem is képes nyújtani.

A jó reménység foka

Minden részlet, részművelet, akár akarjuk, akár nem, ebben az egyetemesben gyökerezik, annak legbelsőbb lényegével azonos, s az ember nem akarhat tudatosan olyat, mely szembeáll ezzel a Valósággal. Úgy tűnik, ez a Valóság a maga félelmetes teljességében még nem tudatosodott az európai ember agyában, de történtek már hatalmas és tiszteletre méltó kísérletek a kultúrák születésének hajnalán arra, hogy a lehető legdrámaibb mélységekig feltárják az ember viszonyát a kétféjű végtelenséghez, többszörös végességének tényét a szellemében kitért határtalansághoz. A dolgok nevének nevezése nem az újkori Európa élménye és vívmánya.

Közelebből: a már létükben megszűnt, de szellemükben állandóan jelen levő Magas Kultúrák (Egyiptom, Szumér, Mohendzso Daro, Kína, prekolumbiánus Amerika, Óceánia) művészetükben legalábbis látható módon jeleket adtak arról, hogy a Világegyetem erőivel kielégítő viszonyban voltak, nem győzőkként és legyőzöttekként, s nem bűnbe esettekként és választottakként, de az Univerzum kitüntetett polgáraiként. Úgy gondolom, ez az a többletelmény, amely éppen súlyos hiányával van jelen az újabb, felvilágosult korokban. Amiként a Föld fizikailag egyre jelentéktelenedett a csillagok kórusában, úgy vesztette egyre inkább jelentőségét, értékét és minőségét az ember maga is, kinek egyre inkább a fizikai léte lett a döntő, ugyanakkor, amikor éppen a fizikum lett egyre értéktelenebb. A probléma ennél jóval komplikáltabb, de ez is elegendő annak jelzésére, hogy valami történt az emberiséggel az „aranykor” után, ami többek közt talán azt is megmagyarázza, hogy a ma emberét miért nem boldogítja rakétáinak jelenléte a űrben. Ez az az ellentmondás, melynek feloldásával a modern kornak kell szembenéznie, s végül is rendeznie! Vagy...? Ezek az Ősök valamit tudtak!

S ez a „valami” az, ami izgatja a fantáziámat, s az ember legkomolyabban felfogott érdekében meg is kell azt ismernünk. Amennyire az lehetséges egyáltalán. Mindenesetre én sok kérdésemre innen, az Őskultúrákból kaptam a választ, gondolataim tisztázódásában és megfogalmazásában is megértő segítségemre voltak, nyelvezetemet is szinte tőlük kaptam, különösen akkor, mikor rájöttem, hogy tulajdonképpen egy nyelvet beszélünk. Historia est magistra vitae!

Bonyolult lenne itt elmondani, hogy a magyar néphagyomány szellemében, tartalmában s formailag is ebbe a körbe tartozik, s végtelenül örülök, hogy saját kertünkben terem az a gyümölcs, mely sok súlyos gondunk megemésztésében megsegít s lényeges kérdéseink tisztázásához is elvezet.

Ugyanilyen bonyolult lenne elmondani, hogy a hagyományok szellemi tartalma, a szellemileg kiüresedett modern művészetek formái hogyan ötvözhetők törésmentesen egy keretben, s hogy e kísérletben hatalmas energiák rejlenek, s egy új, tisztább aion létezését engedik sejteni.

A többi már részletkérdés és műtermi munka!

Burány Béla

író, orvos (Zenta, 1931. február 12.)

Egy csütörtök délelőtt 11 órakor születtem Zentán, az akkor még Újsor utcában egy ablak felőli ágyban, dominánsan Vízöntő családban. Ha egy napot várok, pénteken, 13-án születtem volna. Nádfedeles szülőházam lebontották régen, s mert a város lakossága nem szaporodik, hanem fogy, helyébe nem épült még új ház. Most épp vadrózsabokor virít anyám szülőágya helyén. Egyik öregapám nagygazda lett volna, de belebukott a fokhagymába a világkrízis idején, másik öregapám falusi kovács volt, aki tizenkét évet vándorolt Zentától Munkácsig. Anyai nagyanyám haláláig megélve tudtam, mi az, hogy nagycsalád. Mert a nagymama asztalánál „Mi-mengyink!”, „Mi-pistánk!”, „Mi-Jánosunk!”-ként egyformán volt otthon a szolgabíró, az ötláncon sült-paraszt, a szállási nagygazda, a falusi kántortanító s a herélt nadrágú kishivatalnok. Apám lehallgatott, és végigvizsgázott öt szemeszter után azért nem lett orvos a Szegedi Egyetemen, ahova 1920 után szökve jártak át a határon, mert hirtelen meghalt gyermektelen nagynénjének a férje, fiatalon. Pedig neki volt az első autója Zentán. Ebből a családból nőttem én, s nevetve mondtam sokszor: én vagyok az osztálytalan magyar társadalom! Ezen összetolt asztalok a lámpáinak fényénél mondvacsinált volt minden más tan, amiből akkor vizsgázni kellett.

A régi Jugóban, a „Csak államnyelven beszélj!” táblák alatt a történelmet meg a földrajzot szerbül bifláztuk úgy, hogy egy bűdös szót nem értettünk belőle. Egyetlen, akkor bemagolt mondatát ma is tudom a szerb történelemnek. Így lettem 1941-ben a „Zentai M. Kir. áll. Gimnázium” elsősé, véletlenül épp

a „C” osztályban. Tán sosem lettem volna fél lábbal „néprajzos”, ha nem Eszes Feri bácsi a cserkészparancsnokom a „628-as Botond csapatban”, meg, ha rövid időre is, nem Banó István az egyik magyartanárom. És még sokan mások, akik közül sokan „ejtőernyősöknek” számítottak volna, de nem voltak azok. Mert „ejtőernyősöknek” hívták az idevalósiakat azokat az anyaországiakat, akik „egy kufferral jöttek, s vagon bérelve menekültek ’44-ben”, s akik lecsetnikezték a délvidéki magyarokat, és ezért kupán sem volt szabad őket vágni.

Apám érettségim előtt egy hónappal köhögte ki utolsó falat tüdejét. Anyám varrásból iskoláztatott minket. Mert híres varrónő volt, tömérdek menyasszonyruhát megcsinált életében, csak iparendélye nem volt soha. Mindig sok varrólánnyal dolgozott mégis, pedig „fölszabadítani” sem tudott („Nem baj az, Jucikám! Csak varrni tanítsd meg a lányomat!...” alapon). Gyerekkorom az inspektoroktól, ellenőröktől való rettegésben telt, minden zörgetésre szétrebbenő lányok kuncogó bujtatása közepette,

s a mindenféle hatalom növekvő gyűlöletében, amely nem ad, csak elvenni akar mindig. (A parkolási díjat ma is a legnagyobb gazemberségnek tartom.)

Numerus clausus címszó alatt a belgrádi egyetemre nem fértünk be. Sokunkat, vajdasági magyarokat, át-dobtak a messzi Zágrábra. Akaratlan csináltak így Zágrábról magyar diákvárost. Mire észhez tértek volna, késő volt, mert aztán akiket Szarajevóba, Ljubljanába vettek fel, az első év letudott vizsgái után azok is átiratkoztak Zágrábra. (A nép által ellátott, országos hírű diákmenza is működött „a Körben”, míg be nem csukatták.) Nekünk, ijedt „golyáknak” az öreg diákok keresték a lakást, intézték a menzát, s pótolták a messze magunk mögött hagyott otthon szagát, fönt, a Zágrábi Magyar Kultúrkörben, aminek nevéhez mi ragasztottuk az Ady Endrét. Hiszen ezen nőttünk otthon, meg Németh László *A minőség forradalmán*, meg Illyés *Magyarokján*, meg Veres Péter *Mit ér az ember, ha magyarján*, meg Szabó Dezső *Elso-dort faluján*, meg Kodolányin, meg Tamásin, Nyíron egyszerre, meg a többi ilyen, akik a magyarságban gondolkozást gimnazistaként igazították belénk úgy, hogy ha valami, hát ez csak természetes. Vagy nem?... Ezzel a teherrel a vállunkon csináltuk végig a szocializmus évtizedeit, amikor ennek az ellenkezője volt az alapszabály.

Zágrábról évente négyszer jöhettünk haza féláron. (Az acélt edzik így.) Két átszállással néha 18-20 órába is telt az 500 kilométeres vonatkozás. A csillogó polgári élet külsőségeit és formáságait imádó, ringató horvát fővárosból kiszakadva háborítatlan bámulhattuk órák hosszat a tücsökzizegessel, béka-u-úzással teli szlavón éjszakát. Tudtuk: átérve a Dunán még a felhők is lejjebb szállnak néhány száz

méterrel. Gombostól az alig 30 km-re lévő Szabadkáig legalább háromszor igazoltattak durván mogorva, szőrös, fegyveres rendőrök. Mert itthon akkor ment a padlássöprögetéses, bajuszszaggatásos, elhurcolásos kényszerbeszolgáltatás. „Anyu! Bírod?!” „Te csak tanulj, kislám!...” S azt is tudtuk: nem talpon maradni nem lehet.

1956. január 31-én ütöttek orvosdoktorrá Zágrábrban. Aztán mindjárt a búcsúhajcihó a Körben. Az éjféle gyorsra úgy tettek föl. Csak a tenger sok integető baráti tenyér emlékét őrzöm ma is. Reggel mundérban ébredtem Belgrádban, a tartalékos katonaeorvosokat képző tisztiskolában.

'56-ot mundérban éltem át tehát, itthon, ezért nem mehettem segíteni, s ez tán jobb is volt így, mert kilukadt volna a bőröm alighanem.

A „nagybani” hatáskör otthonról hozott varázsában lettem epidermiológus szakorvos, három év szakosítás után Belgrádban, hogy ez a sűrű, forró főváros is mögém kerüljön. És lettem az első olyan epidemiológus a Vajdaságban, akinek erről szabályosan szerzett, háromnapos vizsgával szentesített szakosítása is van. Szóval nem pártkader.

Hazajöttem Zentára, és megszerveztem a törvényileg épp akkor előírt új, elemző-tervező szolgálatot, amit Egészségügyi Központnak hívtak. Nagyszerű iskola volt ez számomra. A csecsemőhalandóság „száraz” adatai kézzelfogható tartalomként vezették- és keresztnevet kaptak. („Ki az apja? Ki az anyja?! Mért halt meg az a gyerek?!”) Hazaverbuvált, válogatott káderekkel építettük a kórházat, s a morbiditásstruktúra mutatói alapján a szolgálatokat. Részletekre bontva követtük az eredményeinket, s kenyeres pajtási összevillanással koccintottunk rájuk. Búcsújárásban jöttek látni:

Hogy csináljátok? És amikor egy párt-konszolidáció hullámában a leváltandó osztályfőnökök (ki Németországba, ki Svájcba, ki máshová) szétszaladtak, énám is rámkérdeztek: „Január elsejétől kész a lakás! Jössz? Nem jössz? Most már nem húzhatod tovább!”

1967-től így lettem az Újvidéki Orvosi Fakultás tanársegédje is mint a Közegészségügyi Intézet egyik járványtanos főorvosa. A nem fertőző tömegbetegségek járványtana lett a választott, izgalmas problémaköröm: 162 szakcikkem rá a tanúm. Az úgynevezett „nagydoktorátusi” értekezésemet (a méhrák járványtanából) 1975-ben védtem meg. 1988-ban lettem egyetemi tanár. Vezetésemmel hatan megírtuk a rák járványtanáról szóló tankönyvet elsőként az egész keleti blokkban, meg még három szakkönyvnek vagyok a szerzője, illetve társszerzője.

A „B” alatt a néprajzot írtam be az élet akadémiáján. Szalagos útjelző kopjaként: nyolc dallamos gyűjteménykönyvem úttörő jellegű volt akkor a világnak azon a táján, ahol élek, s az volt a többi könyvem is: gondoztam és sajtó alá rendeztem az első (262 oldalas) naiv önéletrást a Délvidéken, meg egy szépen illusztrált könyvet a dél-Tisza-vidéki vadvirágos hímzésről. Vajdasági magyar erotikus és obscén népmeséket tartalmazó köteteim (66, 77, 88, 107 trufa egy-

mást nem fedő anyaga) eddig négy kötetben terjedtek, ma szinte felfoghatatlan példányszámokban (50 ezer, 75 ezer), s én tudom, hogy nem tőlük lett romlottabb a világ. Szociográfiai tartalmú könyveim közül a *Szakad a part* (Forum, Újvidék) kapcsán Mocsáry-díjat kaptam 1999 októberében, az *Így éltünk a Délvidéken* (NAP Kiadó, Bp.) pedig az év könyve lett 2000 májusában a szociográfiai kategóriájában. Sorba szedve s tekintve át mind a 17 néprajzi könyvem: hungarológia az valamennyi!

Életem vezérlő gondja: a magyarság kihalásának objektív veszélye különböző kis- és nagyhatalmak sikeres bábáskodása közepette. (Figyelem! A társadalmi jólét emelkedésével szabályszerűen esik a gyerekszám! A polgári jólét kényelemigénye a nemzetgyilkos tényező!) No meg a bőrmön át naponta zsigereimbe vésett felismerés, hogy „a sírt, hol nemzet süllyed el” korántsem megdicsőült arcú „népek veszik körül”, s hogy ennek a hülye, öngyilkos pusztulásnak hogy lehet útját állni. Ehhez az én öt gyerekem kevés.

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Bochow, Helmut** német fitopatológus (Eberswalde)
Jelcin, Borisz Nyikolajevics orosz politikus (Butka, Szverdlovszki terület)
Bognár Árpád grafikus (Kiskőrös)
Darvas Ignác tanár, RMDSZ-tisztségviselő (Tusnád, Románia)
Pálffy Árpád keramikus, szobrász (Hodgya, Románia)
2. **Portoghesei, Paolo** olasz építész (Róma)
Wittmann Cecilia zenetanár, karnagy (Temesvár, Románia)
3. **Takács Sándor** orvos (Karcag)
5. **Juhász Bertalan** mérnök (Komoró)
Lukács János újságíró, rádiószerkesztő (Petrilla, Románia)
6. **Nordling, Carl** svéd fizikus (Edmonton, Kanada)
7. **Chambon, Pierre Henry** francia biokémikus (Mulhouse)
Földváry Gábor geológus, paleontológus (Budapest)
Szirmai Béla koreográfus (Pécs)
Kacsó Tibor üzemmérnök, RMDSZ-képviselő (Marosvásárhely, Románia)
8. **Huang Fan-csang** kínai közgazdász (Nan-csang)
Simkó Tibor költő (Pozsony, Szlovákia)
9. **Masopust, Josef** cseh labdarúgó, edző (Most)
Bodonyi Ferenc grafikus (Budapest)
Vita László közgazdász, tanár (Disznajó, Románia)
10. **Due, Ole** dán jogász (Corsor)
Holics László tanár (Salgótarján)
Ács József szobrász (Székesfehérvár)
11. **Csépe Béla** gazdasági vezető (Szolnok)
Cathy Michel szobrász (Budapest)
13. **Coleman, Terry** brit újságíró, író
Mórocz Lajos honvédtábornok (Szentbék-álla)
Sitkei György gépészmérnök (Orosháza)
- Szalay Ferenc** festő, grafikus (Magyaróvár)
15. **Bloom, Claire** brit színész (London)
16. **Kolleritsch, Alfred** osztrák költő, író, pedagógus (Brunnsee)
Ágostházi László építészmérnök, város-építész (Budapest)
18. **Morrison, Toni** amerikai író (Lorain, Ohio)
Henter Gábor közgazdász, diplomata (Földvár, Románia)
19. **Illés Vendel** vegyészmérnök (Gálambok)
Mécs Imre biokémikus (Makó)
20. **Hager Ritta** textilművész (Budapest)
21. **Huzsvár László** egyházi vezető (Horgos, Jugoszlávia)
22. **Bán Miklós** kémikus (Szeged)
Kuznyecov, Feliks Feodoszjevics orosz kritikus, irodalomtudós (Garniszkij)
23. **Vaskó László** pedagógus, neveléstörténész (Kenézlő)
Wesselmann, Tom amerikai festő (Cincinnati, Ohio)
Járainé Komlódi Magda biológus (Battonya)
24. **Lestár János** filmrendező
26. **Hubbard, John** amerikai festő (Ridgefield, Connecticut)
Veres József bányamérnök, közíró (Gyergyószárhegy, Románia)
27. **Fluck, Ekkehard** német kémikus (Singen)

Darabos Pál

könyvtáros, irodalomtörténész (Békéscsaba, 1931. március 2.)

Édesapám kisiparos volt, édesanyám a háztartásban dolgozott. Két fivérem középiskolai tanárként ma is szülővárosunkban él. Voltaképpen mindent ennek a helynek köszönhetek, azokat a szellemi indíttatásokat is, melyeknek kamataiból ma is élek. Ebben a soknemzetiségű városban, ahol magyarok, tótok, zsidók, cigányok, sőt románok is éltek még akkoriban, boldog gyermekkorom volt, noha igen szegényesen éltünk, de körülményeink nem határozták meg sorsunkat, csak felszívódva színezték azt. Édesapám művészlélek volt, aki azonban belső ösztönzéseit élete során csak amatőr festőként, kényszeres szabadidejében fejezhette ki. Édesanyámat, aki

szintén parasztcsaládból származott, olthatatlan tanulási vágy feszítette, amit gyermekeire ruházott át, mivel körülményei sajátját nem engedték kiteljesedni. Mindketten olvasó emberek voltak, és a könyv- és betűszeretetet már az iskola előtt belém plántálták. Ezt az evangélikus elemi iskola a harmadik osztálytól kezdve az osztályszekrényben tartott könyveivel megalapozta és kiteljesítette. Életemet így 1939 óta szakadatlanul hömpölygő könyvfolyam partjain és hajjai között töltöm. A helyi gimnáziumban 1945 és 1949 között az ifjúsági könyvtárat kezeltem, párhuzamosan pedig a Városi Könyvtárban éltem le az iskolai órák utáni szabadidőmet könyvtári önkéntesként. Itt a felejthetetlen Féja Géza vezetése alatt álló soknyelvű és tartalmú, mintegy harmincezer kötetes könyvtárban tárult ki előttem és néhány diáktársam előtt a teljes szellemi világ.

Az itt nem őshonos Féja Gézát 1945-ben a sors kényszere sodorta az általa egyébként töviről hegyire ismert Viharsarokba és Békéscsabára, itt azonban személyes varázsa, szellemi képességei és tudása révén valóságos „szabadegyetemmé” változtatta a korábban alig létező könyvtárat a csabaiak és köztük önkéntes diákmunkatársai számára. Aki innen az érettségi után a budapesti bölcsészegyetemre került az ötvenes évek legelején, annak csak annyi dolga maradt, hogy a „gleichschaltolt” tanintézetet látogatva elválassa az ocsút a bűzától, azaz a valódi professzorokat a bot- és pártcsinálta „pedellusoktól” – és ismereteit gyarapítva haladjon a maga útján, és kövesse Goethe mondását: „Wahr ist, was fördennd ist.”

1954-től kezdve a Tudományos Akadémia Könyvtárában dolgozva valósíthattam meg ezt a goethei szentenciát. Másik szellemi mesterem a szintén könyvtáros Hamvas Béla volt, akinek a negyvenes években megjelent első könyveit még a békéscsabai könyvtárban ismertem meg. Alapvető mondandójú gondolatokat vetett papírra a könyvtáros hivatásáról, többek között az elfogultatlanságról, az egyetemes tájékozódás lehetőségéről és egyben kötelességéről; ezt a gondolatát Goetheére rímelve fogalmazta meg: „Nézz meg mindent, s ami jó, tartsd meg.” Ez az elmúlt évtizedekben különösen aktuális egyetemes

kíváncsi vagyok a könyvtárakban vált leginkább teljesíthetővé: lehetett és volt miből választania a keresőnek. Itt ismertem meg a lehető teljességgel Hamvas Béla akkor is még szétszórtan, a harmincas–negyvenes évek folyóiratainak hasábjain rejtőző munkásságát, és Fėja Gézáét is. A két életmű eleinte divergálni látszott: a szociográfus és az irodalomban is a népi-nemzeti vonatkozásokat kereső és felmutató Fėja Gézáé és az egyetemes ember alapjait kutató és kifejező Hamvas Béláé – mindketten elkötelezettek voltak. Írásaikból kiderült és a személyes kapcsolatainkban is megnyilatkozott, hogy Fėja Géza a szellemi elmélyülést és az egyetemes tájékozódást éppúgy követelményként támasztotta önmagával és barátaival szemben mind írásaiban, mind személyes megnyilatkozásaiban, mint ahogy Hamvas Béla is alapvetően tisztázandó feladatnak tekintette a magyar népi és a nemzeti sajátosságok feltárását és megfogalmazását – és ezt mindketten a maguk sajátos eszközeivel meg is tették.

Hamvas Bélával ugyancsak a sors rendeléséből eredően 1958-ban ismerkedtem meg személyesen, természetesen az akadémiai könyvtárban. A két mester szellemi és mindennapi életében csodálatosan kiegészítette egymást, és személyes kapcsolatunk, amely összefonódott kettejük még a harmincas években megalapozott barátságával, mindkettőjük haláláig, 1968-ig, illetve 1978-ig elevenen éltetett. Az hamar világossá vált előttem, hogy Hamvas Béla sorsa és életműve mostohább és enigmatikusabb Fėja Gézáénál, akinek művei az 1945 utáni elhallgattatás után, ha nem is mind, de 1957-tel kezdődően mégiscsak megjelenhettek. Hamvas Béla 1948-ban történt kiiktatása a magyar szellemi életből azonban az egyedül üdvözítőnek hirdetett materialista és marxista-leninista és szocialistának nevezett világnézettel szemben általa nyíltan megvallott metafizikus és „vallásos” alapállása okán radikálisan megtörtént, és életében véglegessé vált. Megjelent, de még inkább kiadatlan művei megismerése akkor csak nagyon kevesek számára volt lehetséges. E művek megismerését és szellemi hátterük, a hagyomány általa legteljesebben kifejtett gondolatának felderítését tűztem ki célul magam elé még a hatvanas években. Életében róla és műveiről azonban csak a világnézeti elutasítás és alpári kritika hangján lehetett volna megemlékezni, ezért csak a hetvenes évek elejétől jelentek meg róla írt tanulmányaim. A hagyomány gondolatának jelenlétéről csak mások, elsősorban az akkori kortárs amerikai írók, a „beat-nemzedék” képviselőinek, elsősorban Jack Kerouacnak és J. D. Salingernek a művei kapcsán szólhattam. Hamvas Béla műveivel és a hagyomány gondolatával kapcsolatos nézeteim összefoglalására a nyolcvanas években kezdtem Hamvas-monográfiám megírásába, melynek két kötete már megjelent, a harmadik nyomdában van, a negyedik befejezését pedig ez év végére tervezem. Angol, francia és német nyelvű művekből készült és megjelent fordításaim, valamint hozzájuk fűzött tanulmányaim is a hagyomány gondolatkörének megismertetését szolgálják. Ezt lehetne többek mellett közel hetven év termésének tekinteni.

Darabos Géza

Jánosa Lajos

díszlettervező, festőművész (Budapest, 1931. március 11.)

Négyéves koromban sínpiszkáló akartam lenni, hatban csillagász.

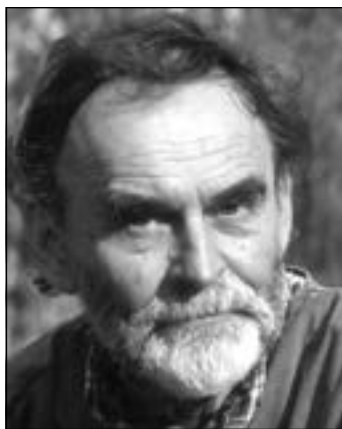
Gyerekkorom, mely nem volt felhőtlen – szüleim elváltak, internátusokba kerültem – tizenhárom éves koromban véget ért: bombázás, ostrom, bujkálás, félelem, bújtatás, féltés, éhezés.

A gimnáziumot három helyen végeztem, a nyarakat tanyai munkákkal töltöttem, hogy megkeressem a tanévre való élelmet, melyet hosszú lista szerint be kellett szolgáltatni az internátusba. Tehénlegeltetés közben megterveztem kockás irkában a magam öt magyar holdas parasztgazdaságát vetésforgóval, gazdasági épülettel, egy lóval, két tehénnel, néhány malaccal és sok baromfival.

Később a tarlón és az iskolapadban is verseket írtam. Egyszer bevittem néhányat a Kortárs szerkesztőségébe, Kassák azt mondta, két hét múlva menjek a válaszáért – nem mentem be soha többé...

Latin- és matematikaórákon az utolsó padban elolvastam a világirodalom hozzáférhető részét, de a pályaválasztásban a családi hagyomány győzött: apám, anyám, nagybátyám, unokatestvérem festőművész volt.

Engem nem vettek fel a főiskolára. Először úgy éreztem, összedőlt a világ (már másodszor), aztán beiratkoztam a nyomdásziskolába, melyet ideiglenesnek tekintettem, mint a kisparaszti gazdálkodást vagy a költészetet, s valóban, két év múlva az Iparművé-

szeti Főiskola színpad szakára kerültem, hogy ideiglenesen a díszlettervezéssel foglalkozzam, hiszen akkor már régész akartam lenni. (A nyomdában hieroglifákat fejtettem, amíg ment a pigmentmásoló gép.)

Miért lett ez mégis végleges? Azért-e mert váratlanul sikereket arattam a Madách Színházban? Tervezhettem néhány olyan díszletet – *A vágy villamosa, III. Richard, IV. Henrik király* –, amelyeket magam is jónak tartottam, két főiskolán is taníthattam igen fiatalon, vagy azért-e, mert nyugtalanságom, a véglegességtől való félelmem áttevődött a magánéletre? Házasságok, válások.

Az biztos, hogy bár lehorgonyoztam a színház vizein, nosztalgiám a festészet iránt, egy olyan művészet iránt, amelyben mindent én döntök el, és nem kell kiszolgáltatnom az író, a rendező, a színpadtechnikát és a kivitelezést, végigkísért a pályán.

A pálya. A sikerek és külső jelei, a kitüntetések (Jászai Mari-díj, érdemes művész kitüntetés) sajnos nem álltak arányban a kudarcokkal, a küzdelemmel, a megaláztatással, az intrikával. Őszintén nem bánom, hogy befejeződött, és nem is akarnám újramegkezdeni, de hogy ez a negyvenöt éves korszak is ideiglenessé váljon, még élnem kellene tíz-húsz évet.

Az új korszak a gyerekeké, az unokáké, a házé, a kerté. A nosztalgiáé. Na, egyelőre még mindig nem a festészeté, hanem ideiglenesen a zenéé.

Én már persze nem leszek zenész. Kamaszkoromban nem volt pénz a taníttatásomra, nem volt zongoránk sem. Egy papírra nyomtatott klaviatúrát nyomkodtam és némán gyakoroltam, tanultam a kottaolvasást. Kiseb-bik lányom, akit járnai tanítottam, az első lépéseket a zenében is az én segítségével tette. Most csellistának készül, átadhatom neki lemezeimet, partitúráimat, cserében zenével vesz engem körül. Tizennyolc éves, játssza, akiket én szeretek: Bachot, Bartókot és a kortárs zenét. (Aztán, ha kirepül az életbe, talán festeni fogok.) Utolsó díszletem a két utolsó korszakomat köti össze: Bach hat csellópartitájához készült a Televízióban.

Szívesen emlékszem néhány barátára, munkatársra, tanárra, rendezőre, akiket jó volt ismerni, hogy csak azokat soroljam, akik már nem élnek: rajzolni, festeni nyomdászkoromban Graber Margittól tanultam, a főiskolán Miháltz Páltól. Tanársegédje

lehettem Nádasdy Kálmánnak, taníthattam Kaesz Gyula igazgatása alatt, Várkonyi Zoltán rendezett engem, és munka közben finom whiskyt ittunk. Vámos Lászlóval rengeteget dolgoztunk együtt, néha szinte összeköltöztünk, ismertük egymás gondját-baját. Szoros barátság fűzött a Zürichbe disszidált avantgárd festőhöz, Frey Krisztiánhoz és Román Istvánhoz, akinek irodalomkritikáit hosszú ideig csak a Szabad Európa hangján hallhattam.

Először kellett volna említeni anyámat, aki egyedül nevelt, és akinek nemrégén még kilencven gyertyával díszített tortát ajándékozhattam a születésnapjára.

Az élők pedig éljenek, hogy emlékezhessenek rám.

János Gy

William Shakespeare: Téli rege

Avar István

színművész (Egercsehi, 1931. március 20.)

Hiszek az életben. Aki manapság hetvenéves Európa e viharvert vidékén, az a Magyar Királyságban született, élt a Magyar Köztársaságban, a Magyar Népköztársaságban, és beleöregedett az új Magyar Köztársaságba. Ha számvetést készít, mit tett és mit tettek vele, bizony megrendülhet. Megrendítheti az élet.

Hiszek a munkában. Már gyerekkoromban megszállott voltam. Amit rám bízta, nem tudtam nem komolyan venni. Apám, ha este tízkor, sötétben átküldött a hatodik szomszédhoz, ha félve, ha pityeregve is, de megmakacsolva magam nekiindultam. Ez a konok megszállottság végigkísérte az életemet. Kálmán György mondta

egyszer színházi munkáimra érve, hogy „megszállott állat” vagyok. Hála istennek, megelégedett színész voltam. Rengeteg feladatot kaptam mindig. Jó szerepeket. És a színház mellett ott volt a film, a tévé, a rádió, a szinkron. Ez kitöltötte az életemet. Keményen be voltam fogva. Anyámnak szoktam mondani viccesen, ha panaszkodott, hogy már megint hetek óta nem látott: „De milyen büszke leszel majd a koporsómnál, hogy a fiad a munkába halt bele.” Fontos az életben, hogy az ember érezze a pillanat örömét. Nekem ezeket a pillanatokat a munka, a körülötte teremtődött varázslatos légkör, a kollégákkal töltött idő jelentette. A mi szakmánk speciális szakma. Együtt vagyunk, dolgozunk, közben történik ez-az. Mi feltupírozzuk, sztorikat gyártunk, továbbmeséljük, és észre sem vesszük, hogy a magánéletünkben is folytatódik a munka, nincs vége a színdarabnak. Egy dolgot sajnáltam és sajnálok most is, hogy ezt a családom, leginkább a fiam sínylette meg. Kevés időm jutott rájuk. Eszemmel azonban be kellett látnom, hogy a munka hiánya, a munkával meg nem keresett pénz hiánya megkeserítette volna együttléteinket.

Hiszek a baloldali értékekben. Sorsomnál fogva elég korán kialakult a világnézetem, és ez mind a mai napig nem sokat változott. A gyereksorsot – a szegénységet, a nélkülözést –, azt a kemény világot magammal vittem, és ez meghatározta szinte minden tettemet. Baloldali gondolkodású embernek vallom magam, de ez nem kötődik semmilyen párthoz, személyhez vagy rendszerhez. Leginkább értékekhez kötődik. Rettenetesen együtt tudok érezni a szegényemberekkel. Nem a lumpenekkel, hanem a tisztességes, becsületes, rengeteget dolgozó, mégis semmire nem jutó emberekkel. Hogy a tehetséges jobban él, az természetes. Hogy a többet dolgozó jobban él, az természetes. Sajnos nem így dőlnek el a dolgok. Te rosszul dolgoztál, szegény maradtál, te pedig jobban dolgoztál, azért lettél gazdag. De nem így történt. Egyszer csak kiderült, hogy ebben az országban van százezer milliárdos. Hogy? Mitől? Tehát a baloldaliság nekem nem az oroszokat, a bolsikat, a Sztálinokat, Rákosikat stb. jelenti, hanem egyfajta plebejus elkötelezettséget. Mert emlékszem, ne-

kem gyerekként miért volt nehéz. Már tizenkét éves koromban betont talicskáltam. Apám munkanélküli volt, aztán kiment a frontra. Ministrálás közben kérdeztem magamtól a prédikációt hallva, hogy miért kell megáldani a magyar fegyvereket. Aztán, amikor nagyobb lettem, a koalíciós időkben, arra döbbenem rá, hogy itt valami kegyetlen harc folyik, hogy itt gyűlölködni kell, utálni kell valakit, mert más a véleménye. És folytathatnám napjainkig. Többször próbálkoztam, hogy a magam baloldali világnézetét beazonosítsam a különböző rendszerek teremtette világgal. Megéltem hetven évet, négy rendszer váltotta egymást közben, de egyikkel sem tudtam fenntartás nélkül azonosulni.

Hiszek a magyar beszédben. Mióta eszemet tudom, azt papolom, hogy a nyilvánosság előtt szereplő embereknek kutya kötelességük retorikával, a helyes magyar beszéddel foglalkozniuk. A főiskolán is ezért tanítok immár majd húsz éve. Az ember még főiskolás korában úgy gondolja, az lesz az igazi, ha majd én fogok itt tanítani. Ez lehet hiúság (nem áll távol a szakmánktól), lehet tisztességes becsvágy, lehet karriervágy vagy hajlam a pedagógiára, az én esetemben azonban, azt hiszem, a helyes színpadi beszéd iránti megszállott elkötelezettségem a döntő. Sok-sok kudarc ellenére ezért tudtam kitartani ennyi éven át.

Hiszek Vörösmarty Mihályban. „Még jöni kell, még jöni fog / Egy jobb kor, mely után / Buzgó imádság epedez / Százezrek ajakán.” Mert el kell jönnie egy jobb kornak, amikor gyerekek milliói nem halnak éhen, amikor százezreket, milliókat nem tartanak állati sorban a világ különböző tájain, amikor nem fegyverrel fejezik be a szócsatákat, hanem egy olyan világ lesz, amelyben nem kell félni, jó élni és kellemes visszaemlékezni, ha az ember hetvenéves és számvetést csinál.

Hiszek önmagamban. Fizikálisan mindig olyan állapotban voltam, hogy nem szerettem volna egy pofont kapni magamtól. Na, ez most már nem így van, és már nem is lesz így, de a betegségtől nem hagyom magam legyűrni. Tudják: „Az ember nem arra született, hogy legyőzzék. Elpusztítani lehet, de legyőzni nem.”

Ann L'

Marshall Karp:
Örömszülők
(Abe Dreyfus
szerepében, partnere a
Mildredet alakító Tolnay
Klári)

Sediánszky János

író, újságíró (Budapest, 1931. március 22.)

1953–1957 között lektor voltam az Országgyűlési Könyvtárban. 1957–1983 között a Magyar Rádió szerkesztője, majd főmunkatársa voltam, 1983–1994 között a Magyar Televízió Irodalmi osztályának vezetője, azóta a Magyar Rádió és a Duna Televízió szerződéses munkatársa.

Irodalmi-történelmi és nyelvi érdeklődésem meghatározó, ilyen jellegű műsorokat, sorozatokat készítettem évtizedeken át a Rádióban és a Televízióban. A legismertebbek: *Jó reggelt, vasárnap!*, *Világvasárnap*, *Irodalmi kávéház*, *A TV Törzsasztala*, valamint számos nagyszabású koprodukciós műsor a Francia Rádióval és Televízióval és az Osztrák Televízióval.

Világhírű kortárs írókkal, művészekkel készített interjúim: F. Dürrenmatt, A. Moravia, A. Maurois, Simone

de Beauvoir, Vercors, Jean-Louis Barrault, Juliette Gréco, Marina Vlady, Mireille Mathieu, Heinrich Böll, J. Semprun, politikusok: F. Mitterrand, R. Kirsch-Laeger, Mary Robinson ír, Vigdis Finnbogadóttir izlandi köztársasági elnök.

Interjúim, lírai útirajzaim eddig két kötetben jelentek meg:

Jó reggelt, Európa! (1978), *Emlék és varázslat* (1997).

1992-ben a Sevillai Világkiállítás magyar művészeti vezetője voltam, 1997 őszétől a Magyar Rádió vasárnapi *Magyar Millennium* című sorozatát készítem.

Sediánszky János

Bényi Árpád

festőművész (Dicsőszentmárton, 1931. március 23.)

Erdélyben születtem. Ott rakták meg tarisznyámat tervekkel és az emlékezés parancsolatával, hogy legalább indulatokban éljen tovább az elhagyott bölcső melege, a feledésbe merülő kultúrák képe.

Akik a Küküllő partján jöttek a világra, azok fokozottabban ér-

zik, hogy számos elintézni valójuk van ezen a világon, hogy nyomot hagyjanak, mit nem fújhatnak el a forgószелеk.

Családunk 1940-ben Marosvásárhelyre, 1944-ben Csornára menekült, majd Debrecenbe költözött. Ezért középiskoláimat Marosvásárhelyen kezdtem, Győrben folytat-

tam, s végül Debrecenben, a Református Gimnáziumban fejeztem be.

A főiskolai évek előtt a Debreceni Szabadiskolában Tamás Ervin és Fél-egyházi László, Szegeden a főiskolán Winkler László voltak a mestereim, mivel a Képzőművészeti Főiskolára származásom miatt nem vettek fel. Előbb főiskolai, majd egyetemi diplomát szereztem.

1956-ban egyik fametszetem felhasználásával plakátot csináltunk, amiért négyévi börtönbüntetést kaptam. Szabadulásom után segédmunkásként dolgoztam, festettem, rajzoltam.

1966-ban első önálló kiállításomat a Hatalom bezáratta. Pesszimizmussal, elidegenedéssel vádoltak szakmai kifogások helyett. A szakma válaszáként 1967-ben felvettek a Művészeti Alapba. 1975-től vagyok tagja a Magyar Képző-és Iparművészek Szövetségének.

1975-ben műtermes lakást kaptam Debrecenben a művésztelepen. Azóta is itt élek.

Hosszú szabadúszó évek után 1980-ban meghívtak a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola rajz tanszékére, ahol több mint egy évtizedig voltam a tanszék vezetője. Közben 1987-től a KLTE Történelmi Intézetében vendégtanárként művészettörténetet adtam elő. Főiskolai tanárként mentem nyugdíjba 1995-ben.

Tanulmányúton jártam Lengyelországban, Litvániában, Ausztriában, Velencében, Párizsban.

Művésztelepeken dolgoztam Tokajban, Hajdúböszörményben, Hajdúnánáson, Kazimierzben, Potzdamban, Palangában, Berekfürdőn, Hajdúszoboszlón.

Csoportos kiállításokon szerepeltem a Múcsarnokban, a Nemzeti Galériában, Berlinben, Nagyváradon, Lublinban, Oslóban, Rómában, Moszkvában és az USA-ban.

Nagyobb egyéni kiállításaim voltak Debrecenben a Medgyessy Teremben, a Déri Múzeumban, Szolnokon az Aba-Novák Teremben, Budapesten a Fényes Adolf Teremben, a Nagyvárdi Képtárban, a Lublini Képtárban, Ausztriában Linzben és Salzburgban, Nyíregyházán a Jósa András Múzeumban, Siófokon a Kálmán Imre Múzeumban, Karcagon a Nagykun Múzeumban.

Művészi munkásságomért a következő díjakat kaptam: Csokonai-díj (1976), Medgyessy-díj (1979), Holló László-díj (1991), Debrecen Kultúrájáért-díj (1993), Csokonai-díj (1996).

Művészeti tevékenységemért 1998-ban a Parlamentben vehettem át a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét. 1999 óta Debrecen város díszpolgára vagyok.

Munkáim megtalálhatók hazai és külföldi múzeumokban, egy nagyméretű pannóm látható Debrecenben az Aranybika Szálló Hajós Alfréd Termében.

A festői forma természetét elemző könyvem *Ecset és stafeláj* címmel 1998-ban jelent meg a Barbaricum Kiadó gondozásában.

A hatvanas-hetvenes években számtalan pályatársammal együtt én is leszűkítettem mozgásteremet a festőállvány és az ablak közötti néhány méterre. A tenyérnyi műhely szinte predesztinálta a képtér redukcióit. Akkor létezésem természetes motívumai voltak az ablakok, a szűk nyíláson keresztül látható világ, üres asztal, vekker. Minden segített abban, hogy szűkítsem szókinccsemet, hogy a képtérben is tőmondatok felé törekedjek. Képeim világa ma is csupa redukció. Amit felületes ítélezők „témának” neveznek, az nálam teljesen hiányzik. Nincs sztorija a képeimnek. Arra törekszem, hogy amit tartalomnak

neveznek, azt az ecsetmozgás hordozza. Kerülöm a hígítót, hogy a sűrű festékmassza képes legyen megőrizni az ecset „ujjlenyomatát”, a kézjárás „bűnjeleit”, tétova vagy ideges mozgásának nyomait.

Néha engem is csábít, hogy hangszúlytalan formahatárokkal, üdítő festőiséggel összemoszam a közelit a távolival, de úgy érzem, hogy görény járta terepen minden virágsziromnak ujjongó hangsúllyal kell megjelenni, hogy azok a szirmok madárröptű járásával, másféle terek kínálatával kiszakítsanak a mából, és egy jobb világ ígérétevel tartsák ébren az ember jobbik felét.

Van egy hely ezen a világon, egy különös rezervátum, ahol a dimenziók keverednek az érzékszervek számára is. A képkeretbe zárt sík és tér közötti létezés senkiföldje ez. Itt nem fognak az ész átkai, tiltásai. A tényeknél fontosabbak a sejtések és az indulatok. Itt a törpe nagyobb lehet az óriásnál, a véges találkozik a végtelennel, hiszen

a kiterjedés nélküli tér határtalan. A képtérben a sík elmozdul, és olyan minőséggé válik, ami a tér és sík között lebeg. Egyetlen tisztességes út vezet ehhez a minőséghez. Azt kell tisztázni, hogy a festő keze nyoma miképpen kötődik a síkhoz, és hogyan a térhez. Mert a kép tere se nem sík, se nem tér, hanem ez is, az is. Igazán egy olyan töredék dimenzió, ami a határok átlépésével drámai erejű érzéseket szakít fel. Néhány arasznyi helyen a végtelen és a véges az evidencia erejével kezethat. Egy csendélet egésze lehet a csend élete, de a részletek, amik még nem szerveződtek tárgyi formává, vagy már formaértékké nemesültek, megidézhetik a csend ellentétét: feltépett sebek pokoli fájdalmát. Egy virág szirma mielőtt virággá válna, jelentésében határtalanná tágulhat az elhallgatás erejének többletével. Ezzel több a forma értéke a tárgyi formánál.

Színek mezején nincsenek érvek. A mindenség és a képek világa kö-

Kertem virágai

zött alkalmatlanok a logika törvényei. A kép ott szólal meg, ahol semmivé foszlik a szó, ahol belefeledkezik az ecset az anyagba, ahol színrögge csomósodik az indulat.

Évezredek művészi örökségét úgy tekintem, mint a teremtés továbbfolytatását. Van Gogh, Csontváry, Kondor képei mind az Evangélium folytatásai. Bennük tapinthatóan találkozik a végtelen és a konkrét pillanat érzékisége, mint a gondolat és a tett természetes szimbiózisa.

A művészet indirekt eszközökkel, spontán erők szervezésével olyan létezését indítja meg a teremtő szellemnek, amiben egyszerre van jelen az érzéki kapcsolat a világgal, a spontán és szervezett megfigyelése a világnak, az elmélkedő meditálás, az erők koncentrációja a tevékeny gyakorlat

és intenzív cselekvés emberformáló ereje. Ennek felismerését hiányolom az egész mai közéletben.

Festők dolga ebben a még ember lakta világban, hogy csendes együttlétre hívja azokat, akik már elengedték egymás kezét, s hogy a rázába zárt arasznyi létezés embermeleget kínáljon, s hogy kihűlt kispadok helyett képek közé gyűjtse a zajtól és szórengetegtől megzavart indulatokat.

Sárosi Gábor

színművész (Mándok, 1931. március 24.)

Nagypolgári ficsúr, de tehetséges – ez volt a hivatalos véleménye tanáromnak a Színművészeti Főiskolán 1954-ben. Hogy ficsúr voltam-e, nem tudom, polgári voltomat viszont vállaltam, vállalom ma is, és színészként is polgári jegyekkel éltem végig a pályámat, amely érdekes és színes volt. Talán mert mindig „más vallású” voltam: református létemre a piaristáknál vagy az evangélikus gimnáziumban erősebben fejlődött ki bennem a tolerancia mások iránt vallás, politika és életmód terén, melynek jó hasznát láttam Luzernben, mert ebben a svájci színházban 24 nemzetből állt az együttes, sintoistáktól evangélikusokig. Természetesen 1949-ben „osztályidegen” lévén csak segédmunkás, majd villanyszerelő lehettem, így vettem fel a főiskolára, de harmadévből úgy döntöttek, „ilyen polgári típusra” nincs szükség a szocreál színházban. Dermesztő érzés volt, de szerencsémre éppen akkor kerestek bemondót a rádióba. Felvettek, és Bán Gyuri, Erdey Klári és mások mellett voltam ott, de az első hívásra elszerződtem az Operettszínházba, ahol a legendás Csárdáskirálynőben játszhattam egy kis szerepet, majd elkezdődött énekes színészi – bonviván – pályám, mely kb. 35 évig tartott.

1956-ban már Kecskeméten énekeltem a *Marica grófnő* bonvivánját, s ezt a szerepet még sokszor játszottam németül és oroszul is később.

„Ellenforradalmi magatartásomért” egy év szilenciumot kaptam, sok kellemetlenséggel, mert megcsináltam a repülőtéren a Szabad Katona József Rádiót, de gyönyörű szerepeket játszhattam, és ott ismertem meg feleségemet is, akivel azóta is boldogan élek. Csak 1960-ban szerződhettem Pestre a Petőfi Színházba, majd utána az Operettbe kerültem vissza, már olyan csodák partnereként, mint Honthy, Feleky, Latabár, s a *Csárdáskirálynő*ben már én voltam a bonviván. Véletlenül – mert ez mindig nagy szerepet játszik ezen a pályán – meglátott a luzerni Stadttheater igazgatója, és szerződést ajánlott. Ugyancsak véletlenül, valakinek fontos volt, hogy a meghirdetett amnesztia komolyan is hasson kifelé, és kiengedtek. Ahogy Kecskeméten lettem színész, úgy lettem itt profi, aki megtanulta, hogy a tehetségen kívül a megbízhatóság, pontosság, állandó jó kondíció elengedhetetlenül szükséges a sikerhez. Játszottam még Bernben, Churban, majd jött a Lakatos–Malonyai-rendelet, és én dönthettem, disszidálok vagy sem, s mivel mindenki, akit szerettem, itthon volt, hazajöttem.

Rögtön két színház tagja lettem (Győr és Kecskemét), majd hozzá még Szabadka. Rengeteget utaztam, mert közben még vendégszerepeltem Bécsben, Dortmundban, Duisburgban, Kijevben.

Meghívtak a Bartók Színházba egy Ránki-operában, majd szerződtek, és ott maradtam 1991-ig, nyugdíjazásomig, bár közben az épületnek három neve is volt az én időmben (utoljára Arany János).

Közben alapító tagja voltam a szekszárdi Deutsche Bühnének, felsőfokú nyelvkurzust végeztem Boppartban, ebben a tündéri, Rajna menti városban megismertem és ismerhettem a német irodalmat Heinétől Erzensbergerig, megtanultam becsülni a svábokat, jó szerepeket játszottam a *Brémaitól* a *Koldusoperáig*, s csak az volt a baj, hogy mindez Szekszárdon volt, messze.

Aztán egyszer elmentem a BM Duna Palotába, és beleszerettem az Evangélium Színházba. Ez 1993-ban történt, és azóta csodálatos prózai szerepeket játszottam – Márai Sándor: *Kassai polgárok*, Németh László: *Gallei*, Sík Sándor: *István (Vazul)*, sőt még azt is megértem, hogy Hercegh Ferenc-darabban, a *Híd*ban játszhattam, így nyugodtan érezhettem mint polgár, aki a színi pályán töltötte az életét, hogy hazaérkeztem egy érdekes és színes életpálya után.

Németh László: *Gallei*
(*Maculano* szerepében)

Megdöbbenéssel olvastam viszont nemrég egy fiatal, túlfoglalkoztatott színész nyilatkozatában, hogy ő „prostituált, ha kell, lefekszik a rendezőnek”. Erről az jutott eszembe, igaz, hogy nincs semmiféle kitüntetésem, címem, rangom, de nem is prostituáltam magam, sőt nyugodtan visszaadtam szerepet, ha nem tetszett, és fel is mondtam, ha kellett.

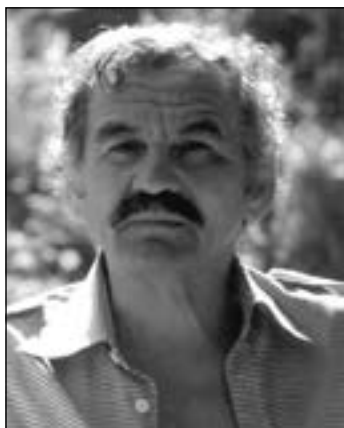
Sajnálom, hogy ilyen mélyre süllyedt ez a szakma, gyomorforgató, giccsekkel teli produkciókkal és ilyen etikai színvonalú emberekkel.

Ez már nem az én színházi világom.

Kautzky Ervin

színművész (Pécs, 1931. március 26.)

Válogatott futballista negyedik gyermekeként láttam meg a napvilágot. Testvéreim, Armand, József és Norbert mellett, édesanyánk szerető irányításával, igazi családi „harmóniában” indult el életem. Kispest, Salgótarján, Veszprém, Budapest-Zugló lettek állomásai neveltetésemnek, követve apánkat „hivatása” útjain.

Fasori evangélikus gimnázium, a háború, Armand testvérem korai elvesztése, majd egy hetedik osztályos iskolai incidens lettek meghatározói életutamnak.

Az incidensről (idézet a könyvemből): még kis gimnazistaként döbbenettel kellett megélnünk az elfogadhatatlant. Egy bebörtönzött püspökért (Ordas Lajos) elejtett igaz szóért, a saját tanítványa (Madisz-titkár) rúgatja ki a kiváló tanárt, három nap leforgása alatt. És az iskola világhírű. Az esemény csattanója, hogy míg életre szóló „inspiráció” érkezik velem felülről számomra – segítsd az elesőket, keresd s harcolj az igazságért –, az osztály, negyed század múlva, érettségi találkozón, nem is emlékszik a történetekre!

A következménye: az érettségim „elbukattam” magam, áthatva azzal a gondolattal, hogy nem akarok hazug értelmiségi léttel élni korommal, de megfelelni a kapott üzenetnek legjobb erőim szerint.

A teológia helyett (ifjúsági elnök voltam éveken át a Keresztény Ifjúsági Egyesületben) így kerültem aztán a színészfőiskolára. Az iskola és számos szavalóverseny győztesét hová is irányította volna a Sorskerék. És kezdetét veszi „önvállalt kálváriám”, egy életen át...

Osztályelsőként kell repülnie a faszoristának, klerikális ifjoncnak, hamleti vágyakkal szívében-agyában, hogy aztán hat vármegyén át cipelje „felszenteletlen papságát” színpadról színpadra, egyre nagyobb ütközésekbe kerülve a színházak politikai uraival: a művészet valódi hivatása tisztaságáért!

Szolnokon ért 1956 lázalmas októbere, ahol mint az Alföld „Petőfije” fújtam ébresztőt honfitársaimnak, s ahonnan ifjú forradalmárok teherautón, csirkehalom tetején menekítettek ki, még jó időben. Így a színházat néhány hónap múlva a Szózat „szavalamat” nyithatta meg, sok nagyszerű „segítő” védelmében!

Nehéz évek jöttek, de „hoztak” is olyan valakit, őstehetségű kolleginát – Kopetty Liát –, aki égből való szövetségesem lett, szolgálataim hú társa, s rövidesen fiunk, Armand (mára a Madách Színház kitűnő művésze) édesanyja.

Pályám legjellegzetesebb vonása: az érte – a művészetért – való fellépésem. Hogy „mit s hogyan” játszottam év mint év s persze egyre jelentéktelenebb módon, háttérbe szorítja a társulati üléseken elhangzott retorikáim – pályatársakért, s egy már „nem létező” hivatáspályáért, lévén az már „nagyüzem”, egy blaszfémikus politikai irány eszköze, kiszolgálója (önhibáján kívül)!

Negyvenévesen már egyetlen „vidéki” színház se fogadott magához, mint „etikusnak” becézett csodabogarat, szállóigével: fizetett ellenséget. A sok pártiskolás-outsider rendező/vezető győzelme volt ez a „választottság” felett, mely azonban számomra a sikertelenség sikerességét adományozta, későbbi éveim alapozásául.

A barátok ekkor ismét kezet nyújtanak. Az ugyancsak alacsony színvonalú budapesti Bartók Gyermekszínház kínál fel egy státusra kettőnknek szerződést, s vele soványka kenyeret, mely azonban rövidesen „első” önálló lakásunkhoz segít, immár negyvenöt évesen.

Lia nélkül nincs jóformán színielőadás (45 évesen „száműzni” fogják) a Színházban, engem „elmélyíteni enged” (nem foglalkoztatva) igazságkeresésében, olvasmányaim vonalán. És még valami... szembe ülteti velünk e Színház a pszeudo-egzisztens világ „hatalmai” legújabb áldozatait: a budapesti kisiskolásokat.

Az „üzenet” mindig felülről, azaz legmélyebb lelkeségünkől érkezik hozzánk. Érkezték a dolgunk ennek méltó fogadása.

A következményei pedig, kronológiai sorrendben most már.

– Esztétikai tantárgykísérlet iskolában. – Önálló nevelőszínházi „kísérlet” a Művelődési Központban. – Pályamű a Bartók Színház négykorosztályos „diákszínházzá” átalakítására, melynek eredménye magasabb fizetési státusba emelkedés. Pont. – A Humánesztétikai Egyesület és Alapítvány alapításai. Már jogi személyként új, korszerű, humán nevelést serkentő „diákszervezet” kezdeményezése: az ifjúság felszabadulása és döntőképességére emelkedése céljából. – Az Egyesület „tudományos és művészeti társasága” tagjaival egy új, kultúra típusú felsőfokú iskola tananyagtervezése, illetve a létesítés előmunkái. Keretében íródik meg 1969–99 között: az *Alapmű a 3. évezrednek* tudományos esszém, mely az egykori „magas tudás-őstudás” anamnéziájával, azaz a világegyetem és benne az ember újragondolásával, keresője a már „mi dolgunknak”: egy igazabb-igazságosabb világ (III. évezred) megteremtéséért! – Színész-, emberképző iskola, a Humánia Drámai Műhely alapítása, mely háttértámogatás hiányában megszakításokkal működik, Kopetty Lia vezetésével. – Végezetül: Tanulmányom a Magyar Köztársaság kormányának, komplex kultúraprogrammal, az ország morális megújulása, nemzeti felemelkedés, valamint a közép-európai felzárkózás segítése (céljából), a szabadabb légkörben

élő európai népek színvonalára. A program egyben „pályázó” is, egy kultúrpalota-objektum elnyerésére.

Életem s törekvései, a fentiek jegyében és házastársi szövetségemben, így alaposan összekapcsolt Michlet egy gyönyörű összegezésével: „Embereket formáljatok, s minden rendben lesz (avagy megváltozik a világ)!”

Adj a Ég, hogy legyen ereje-okossága-hite „utódjainknak”, hogy ez meg is valósulhasson !

Amit mi „tehattünk érte” – az értelmesíti életünket!

Tábori Gabriella

textiltervező (Ikervár, 1931. március 26.)

Textiltervező iparművész vagyok, ma már nyugdíjas. Férjem Schrammel Imre keramikus, fiam Schrammel Zoltán építész. Ikerváron születtem, Kőszegen érettségiztem 1950-ben. 1950–55-ig a Magyar Iparművészeti Főiskola textilszakos hallgatója voltam, majd a főiskola és az Iparművészeti Vállalat közös üzemeltetésű szövöttanyag-stúdiójában terveztem. A vállalat később kizárólagosan az Iparművészeti Vállalat tulajdonába került, de ez a tervezők munkaviszonyában nem hozott lényeges változást. Innen mentem nyugdíjba 1987-ben.

Munkásságomat a lakástextil-tervezésnek szenteltem, és a több mint harminc esztendő alatt megszámlálhatatlan mennyiségű bútorszövet hagyta el a vállalat szövőüzemét, melyet én terveztem. Voltak évtizedek, amikor az ország bármely áruházába léptem be, a saját szöveteim köszön-

tek vissza a kárpitozott bútorokról. Hittem abban, hogy fontos feladatot teljesítek avval, hogy jó minőségű és szép megjelenésű szöveteket alkotok, melyek rengeteg otthon és közösségi épület tesznek színessé. Éppen ezért nem is erőltettem, hogy öncélú kiállítási tárgyakat is alkossak, mert szövött

anyagaim esztétikai értékét elegendőnek tartottam. Az már a korszak farizeus gyakorlata volt – amit így visszafelé láthatunk tisztábban –, hogy az iparművészet valódi feladatát nem tekintették olyan minőségűnek, mint a kiállítási tárgyakat. A kritika csak azzal foglalkozott, ami a kiállítótermekben jelent meg, holott éppen azok nem szerepeltek az általános üzleti kínálatban.

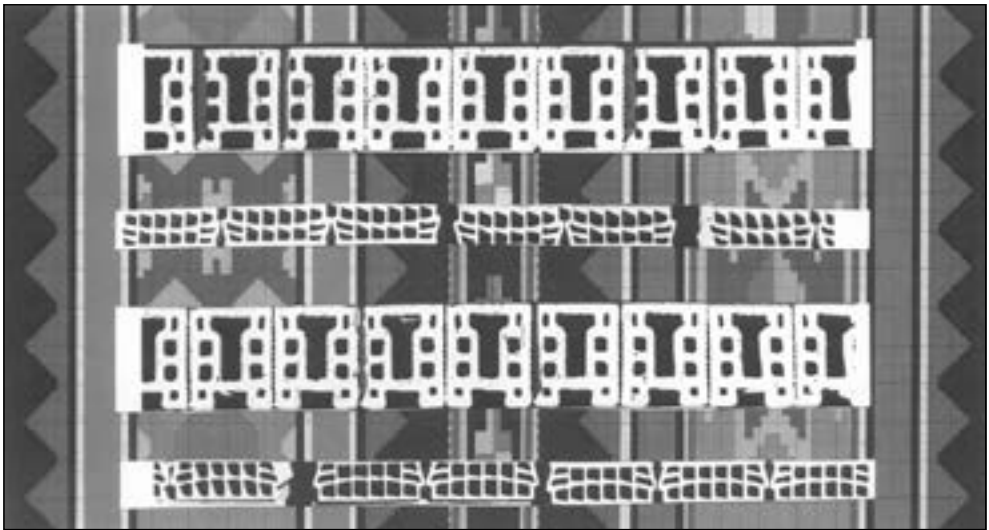
1968-ban megalakítottuk a Prizma 13 művészcsoportot, azzal a szándékkal, hogy munkásságunkat a kiállítás-látogató közönség is megismerje.

Ennek keretében sikeres kiállításokat rendeztünk kül- és belföldön. A Prizma-kiállításokra filcből szerkesztett állatfigurákat, valamint kárpitokat is alkottam. Ezekre a kritika is jobban felfigyelt, holott én a szövött bútoranyagaimat értékesebbnek tartom ma is. Meggyőződésem, hogy ha nem a hiánygazdaság szocialista viszonyai között telnek alkotóéveim, ma valamelyik világcég sztártervezőjeként büszkén tekinthetnék vissza munkásságomra. Így a magyar ipar sorsában osztoztam, de terveim értékére így is emelt fővel gondolok. Minthogy csupán egy életünk van, tervezői pályá-

mat a hazai szocialista iparművészeti kultúrpolitikai keretei között kellett gyakorolnom.

1958-ban a brüsszeli világkiállítás magyar éttermének bútorhuzatait az én szöveteim alkották. Részt vettem az iparművészeti kiállításokon és textilbiennálékon. A Prizma 13 művészcsoport valamennyi kül- és belföldi kiállításán szerepeltem.

Tolnai Gyöngyvér

Harmónia

Szokolay Sándor

zeneszerző (Kunágota, 1931. március 30.)

Hálaadó típus vagyok. Majdnem elégedett. Amikor nem egészen, annak is csak én vagyok az oka. Hevült önfeledtséggel a Fényt szerettem tán legbolondabbul! Szinte Napimádóvá váltam már a kezdet kezdetén, szeretett szülőfalum gyermekkori édenkertjében: Kunágotán. Valami-képpen ösztönösen tapasztalt élményeim nyomán született meteoropatának is tekinthetem magam... Imádattal vártam a Természet elemi erejű kitöréseit, mint a nyári zivatarok csattogó villámvillanásait, amit megelőzött a sejtető homályból komoran besötétülő ég – ekkor az utakon megiramodott a felkavart por, mintha a világ végéig kellene rohannia, s fitogtató erejével ránk zúdult az özönlő felhőszakadás. Gyerekkorom óta

a Teremtett Világ lenyűgöző csodáinak szerelmese vagyok. De az orosházi templom harangszava is ugyanúgy megszólított, az orgonaszó fenséges hangjaitól megbódulva szinte közvetlenül Isten színe előtt éreztem magam, s a prédikátori szavakat ámulattal és égbe vágyó lelkiülettal hallgattam. Misszionárius, vagy pap-prédikátor szerettem volna lenni! Nem is nagyon lehettem más. Valahogy így érintett meg a sorsom – így szakadt rám a küldetés kényszere is –, áldásként és átokként kaptam majd mindent. Pályakezdőként „ösztönös zeneszerzőként” tartottak nyilván... Remélem, ha marad utánam valami, e szó jelentése tán túllép a fanyalgáson. Pedig tényleg „ösztönös” vagyok. Nemcsak érzékelő megsejtésemmel, hanem ízig-vérig! Mindezt Békés-Tarhos Élmény-Iskolája végleg belém égette. A Várnászban nyilván saját rácsaimat feszítette szét az önmagammal is birkózó szenvedélyem... Engedek a teliholdas estjeim szenvedélyeinek, mert sejlésem óta mindig akkor kerülök a legeslegmagasabbra, saját teljességem legvártabb közelségéhez. Kell ennél több? Itt, Sopronban – saját helyemen, saját fészkekben – saját érzéseim mind teljesebb közelségében ez életre szólóan elégnék tűnik. Persze további életem – bármennyi lesz – egyre több tűnődéssel lesz telibb, és a Csendet is itt találja meg önmagában és környezetében. Fejben érlelem gondolataimat és érzéseimet, fejben hordozom bontakozó Hangjaimat. Szeretném egyre szebbnek álmodni őket. Szeretnék magamon túlmutatni! Legjobban: Istenre! s az Örökkévalóságra! S e földi életet is jól megjegyezni! De ezen messze Túl látva!... Soproni-sétáló-könyvecském zsebemben hordom. Újabban MEDITÁCIÓS NAPLÓFÉLÉM-mé vált... Tán egy-két halkszavúbb vallomáson nem szemérmelenség megosztanom önökkel – csendesen ballagva a Lövérék fái alatt – hetvenkedések nélkül – haladva, lépkedve a Hetvenedik Év felé.

...summa summarum... Életem *summázandó időszakába* érkeztem... Immár – ha eddig sem volt illő –, de ezentúl: *a fölösleges dolgokon elidőznöm az életem hatástalanítása lenne* – annyira, hogy **LÉTEM LEGLÉNYESGESEBB DOLGAIBAN VALÓ ELMÉLYÜLÉSEMTŐL PÓTOLHATATLANUL MEGFOSZTANÁM**

ÖNMAGAM! Nagy Gáspár értelmes sorai csak fokozzák ez irányú felelősségünket – mert valóban: „... MŰLIK A JÖVŐNK...” S egyre bizonyosabb számomra, hogy bizony *MINDEN VISSZAHOZHATATLAN!* Amivel a Zsoltárok Könyve kezd sorait, azzal talán nem késő még zárnunk sem életünket... mert az is lehet még „alkalmas időben való segítségünk...” Íme a Zsoltárok Könyve első fejezetének első két versszaka: „*Boldog ember az, a ki nem jár gonoszok tanácsán, bűnösök útján meg nem áll, és csúfolódók székében nem ül; – hanem az ÚR TÖRVÉNYÉBEN VAN GYÖNYÖRŰSÉGE, ÉS AZ Ő TÖRVÉNYÉRŐL GONDOLKODIK ÉJJEL ÉS NAPPAL...*” Erre a boldogságra szent kötelességünk szert tennünk! *Kései napjainkat mi ragyoghatná be ennél szebben és méltóbban?*

„A művészet és az erkölcs törvényei azonosak!” (Robert Schumann) Németh László szerint: „A zene a lélek mosdóvize!” Szerinte a zene anyagtalansága zsigereinken át a „vallásos érzületünkre hat”. Eszemben sincs vallásfilozófiai kérdést szítani ezzel!

Nem tudjuk a leganyagtalansabb művészetéről, a zenéről, hogy ez mi, de akinek a hátgerincén szalad, annak ez élete más lesz! Azt hiszem, hogy a zene hallgatása közben *önmagunkkal* kell Találkoznunk! Ha már a templomtól elszoktunk, vagy a barlangoktól... vagy a kiállításoktól *önmagunkkal* kell Találkoznunk a *hangzó* Élmény által...

Az emberek *lelki egyensúlyának* a megteremtésében a Zene jelentősége „állami felelősségű”. Gondoljunk Platón követelményrendszerére!

A produkcióközpontúsággal szemben a zenei nevelés az emberi tartás nemesítését nem hanyagolhatná el az emberi-teljességre törekvő készség-nevelő ideáljával! A tudomány bizonyít, definiál! A művészet érzékeltet! És ez nem kevesebb!

A versben bujdosásról... Ahogy a Költő: *VERSBEN BUJDOSÓ* vagy sejtelmes Hitének-Titkaiba-merülő, úgy a Festő: tán *KÉPBE-BURKOLÓZÓ* és lapangó Látomásai közt rejtőzködő, a Muzsikus-sejlésein *TITOKZATOS HANGOK* zúgnak át és Álmai Égbe röppentik. Elillanó Csodaszarvasúzők vad-szilaját idézi a sűrű rengetegtől sem riadó Elme! Önketrecébe zárt tomboló vadság Fegyelme szelídíti Imává Léte Titkos Elemeit! Az Alkotás szétfeszítő erők átlényegült csodája! Teremtettségünk új Fénykitörése! Az Alkotás Titka: Isten! Az alkotás Szent Csodája: Hitünk bizonyossága! A Világ-Egyetem *RENDJE: ROPPANT ERŐ!* Szelíd és Pusztító... E rendszert az ember – ha kimozdítja – *MAJD MINDIG EGYENSÚLYVESZTÉSÉT OKOZZA...* Mert az Isten él és uralkodik örökkön-örökké... Erői az embert földre sújthatják – de a Magasba is emelhetik... Mi az Ő Vezetéke lehetünk... de az *ERŐ Ő MAGA!*... Verseik soraiban: *BUJDOSHATUNK.* Képek látványaiban: *MEGBÚJHATUNK!* Hangok áradásában: *úszkálhatunk...* Mert *ÉDENVESZTETT ÉLETÜNK ELŐL EL NEM BÚJHATUNK!* Sehová...

Magyarságunk és Hitünk a történelem során nem vált szét... A millennium évében ha visszatekintünk múltunkra: be kell látnunk, hogy megmaradásunk lehetőségét a keresztény Európához való tartozásunk biztosította. Mi az európai műveltséget időben és példás módon magunkba szívtuk. Úgy tudtunk beilleszkedni a nyugati világ gondolkodásmódjába, hogy közben sajátos jellegünket megőriztük. Ezeket az eseményeket azonban megújító erőfeszítések nélkül könnyű elveszteni. Semmi sincs magától! Korunk nem figyel erre, és nem is akar megküzdött eredményeink óvására gondolni. Ebben a kérdésben különösen az elszabadult politika lazította meg az összetartó erőink hálóját.

Unió s igyekezetünkben jobban kellene figyelnünk legszemélyesebb adottságaink őrzésére. Nem tehetjük kockára megmaradásunkat!

„... SZELLEMISSÉGÜNK SATNYULÁSA: LÉLEKRONTÓ!...” „Mindent szabad, de nem minden használ!” – mondja az Ige. – Ez az emberi SZABADSÁGNAK és SZABADOSSÁGNAK „ördögi kísértése”! A baloldaliság békebeli POLGÁRPUKKASZTÓ tevékenysége a MAI IGAZI POLGÁROSODÁSUNK POLGÁRPUKKASZTÁSÁRA nevelte ki „különítményét”. Sajnálatos ez, mert a szellemi kútmérgezés: Lélek-mérgezés. Mi nem „magyarkodunk” és nem „kereszténykedünk”... s én nem „kodálykodom” és nem „istenkedem” – kis i betűvel –, hanem kereszt nagyságú hittel hiszek és az egyik utolsó legnagyobb magyar szentben: Kodály igen is szent szellemében hiszek!... ELEINK BÁTOR HITET VALLÓ HITÉVEL SZÓLHATUNK – mert ezt a SZABADOS világ szemérmetlen és trágár-szólásszabadsága idején is MÉG SAJNÁLATUKRA TÖRVÉNYES ÉLETIDEÁLKÉNT IKTATVA VAGYON! Lelkünk karbantartásához szükségünk van – messze a szórakozáson túl! – a Zene VIGASZTALÓ, MEGTISZTÍTÓ, égbe emelő erejére... az ÖRÖKKÉVALÓSÁG Szent Reményeként.

Az egyházi ünnepek követése a *jeles napok igazi mondanivalójának* újraélése által a múlt időt gazdagabbá tehetné szűkre szabott életünkben. Az ember folytonos megújulások által juthat csak előbbre. Ezeket a megújulásokat persze mindenkinek saját magán kellene kezdenie! A szakrális művek írását nem zeneszerzői penzumoknak tekintetem, hanem egy igeolvasási meditáció alkotómódszerévé vált az idők során. Nem tagadom, hogy a szent gondolatok váltak a legszemélyesebb zeneszerzői megfogalmazásaim alapjává. Az egyházi ünnepek a hívők életében is fokozatosan profanizálódnak. Kár, hogy ez az elvilágiasodás ünnepeinket is megfosztotta lényegi és belső tartalmától. Jézus példázatai nemcsak szép, megható történetek, hanem követni való szent példák is! Ezeknek megfejtését lustaság csak az egyház papjaitól várni! Minden egyén saját belső kiművelésének személyes igénye lehetne a hitkultúrájának, életvitelének a naponkénti legszemélyesebb művelése...

...a naponkénti megvilágosodás szükségessége... A tennivalók elengedhetetlen folyamatos kényszere zsidbasztóan hathat testre, lélekre, szellemre egyaránt. A megszokottság – a mechanikus cselekvés –, az automatizálódó tevékenységünk majd mindent elszemélytelenít – a jelenségek alkalmankénti megélésétől megfosztja a lelket... Isten ments meg bennünket a gépies, s csupán kötelességszerű, megszokott IMÁDKOZÁSI FORMÁKTÓL! Isten tetszése szerint sem lehet élni csupán beidegző fegyelemmel. Az kevés. Isten követendő útja csodálatos tartalmú, gazdagító és az Ő kölcsönadott kegyelmi időnket képes a lélek mélyéig napról napra megújítani és megvilágosítani! Az Ő Fénye a Szentírás soraiban: az Ő igéiben mindennapi kenyerünk lehet. Ezek az alkalmak személyes titokzatos találkozássá válhatnak Istennel. Ha földi létünk Hite a nem látott dolgok felőli BIZONYOSSÁGUNK – s ha itt csak „tükör által HOMÁLYOSAN látunk” is – Szent Lelke és Fénye által bennünk él...

E gondolatok ölelésében mind jobban érzem: MINDEN ÉRZÉKELÉSÜNKET A MENNYIEIEK FELÉ KELL FORDÍTANUNK. Az Ő Fénye felé! Naponkénti Megvilágosodással!!!

Robozay Róbert

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Dini, Lamberto** olasz politikus (Firenze)
2. **Gorbacsov, Mihail Szergejevics** orosz politikus (Privolnoje, Sztavropoli terület)
Sebestyén János csembaló- és orgonaművész (Budapest)
Wolfe, Thomas Kennerly, Jr. amerikai író, újságíró (Richmond, Virginia)
3. **Kang Szonszan** koreai politikus, közgazdász (Dzsongdzsin)
4. **Rivlin, Alice Mitchell** amerikai közgazdász (Philadelphia)
5. **Villányi Miklós** politikus (Győrűs)
6. **Borovkov, Alekszandr Alekszejevics** orosz matematikus (Moszkva)
Földi Ervin térképész (Budapest)
7. **Mitruły Miklós** folklórkutató (Kraszna, Románia)
9. **Mezei István** operatőr (Demjén)
11. **Falise, Michel Auguste Ghislaine** francia közgazdász (Marcinelle)
Murdoch, Keith Rupert amerikai üzletember, lapkiadó (Melbourne, Ausztrália)
12. **Tischner, Józef Stanislaw** lengyel filozófus (Stary Sacz)
Marossy Anna Ilona tanár, muzeográfus (Belényes, Románia)
13. **Baglaj, Marat Viktorovics** orosz jogász
Meszéna György matematikus, villamosmérnök (Kiskomárom)
Seregély István egyházi vezető (Szombathely)
14. **Breslow, Ronald Charles** amerikai kémikus (Rahway, New Jersey)
15. **Biró Attila** kohómérnök (Püspökladány)
Tóth-Martinez Béla biokémikus (Gyöngyös)
Ungvár Gyula hadmérnök, honvédtábornok (Budapest)
16. **Kenny, Anthony John Patrick, Sir** brit filozófus (Liverpool)
Rossi, Guido olasz üzletember, jogász (Milánó)
- Vargha Domokosné (Stolte Magdolna)** könyvtáros, tudománytörténész (Budapest)
Bocz Irma tanítónő, tankönyvíró (Vámosgálfalva, Románia)
17. **László Margit** operaénekes, szoprán (Kolozsvár, Románia)
Markusz, Jichák izraeli kémikus (Kolberg, Németország – ma Kolobrzeg, Lengyelország)
Varga Miklósné Nagy Gy. Margit gobelintervező (Mezőtúr)
18. **Józsa István** tanár (Sóvárad)
19. **Fedotov, Szergej Alekszandrovics** orosz geofizikus (Leningrád – ma Szentpétervár)
Kim Unjong koreai sportvezető (Szöul)
Palicz József festő, grafikus (Nyíregyháza)
20. **Gyüre Lajos** költő, író (Mokcsakerész, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
22. **Richter, Burton** amerikai fizikus (Brooklyn, New York)
27. **Czövek Olivér** lelkipásztor (Gyömrő)
Novák Ferenc koreográfus, rendező (Nagyenyed, Románia)
Széchy Tamás úszóedző (Gyula)
28. **Westsik György** mérnök (Moson)
30. **Solymosi Frigyes** kémikus (Kistelek)
31. **Temesváry Ferenc** történész (Budapest)

Olsvai Imre

népzenekutató, zeneszerző (Budapest, 1931. április 2.)

Bár Budapesten születtem, gyermek- és ifjúkorom színhelyét, Kaposvárt érzem-tartom „szülőfalumnak”, Somogy megyét pedig szűkebb hazámnak. A Kaposvári Zeneiskolán zongorázni és hegedülni tanultam (1939–1944), nyolc évig énekeltem a Fiúgimnázium kórusában (1941–1949), két évig pedig a Kaposvári kórus felnőtt vegyes karban (1947–1949). Gyulai Gál János és Lendvai Ernő érettségije után utóduk lettem a gimnáziumi istentiszteletek orgonista székében (1943–1949).

Ezeket az alapélményeket bővítette új irányban – annak két síkján – az igazi népzenevel való találkozásom. Tizenegy-tizenkét éves koromtól

kezdve számos nyomtatott népzenei kiadványt olvastam-böngésztem végig, majd 16-18 évesen a régi stílus utolsó nagyszerű képviselőivel találkozhattam Somogyban, Baranyában, Tolnában, Zalában és Bács-Kiskunban. Amikor felvételizni mentem a Zeneakadémiára, huszonegy falu háromszáz dala volt tarsolyomban. Ezek a „pusztafűlű lejegyzések” mind közvetlen hallás után készültek, mert gépi hangfelvételre csak 1955-től kezdve volt módom.

A Zeneakadémián két tanszakot végeztem el: a zenetudományit és a zeneszerzőit. Főtanszaktanárom Kodály Zoltán és Szervánszky Endre volt, további felejthetetlen tanárain pedig: Molnár Antal, Lajtha László, Szabolcsi Bence, Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Nagy Olivér, Legány Dezső, Járdányi Pál és Lendvai Ernő (akinek akkoriban jelentek meg nagy vitákat kavarázó első Bartók-elemzései). Fáradhatatlanul folytattam a helyszíni népzene gyűjtést – kiterjesztve egyre több vidékre, majd a határokon túlra is –, és máig tartóan bekapcsolódtam a népzene terjesztésének, közművelésének munkájába (törődés a hagyományőrző és -ápoló együttesekkel, műsorkészítés, illetve szakértői közreműködés a rádióban és televízióban, tanítás tanfolyamokon és időnként főiskolán, egyetemen is, népzenei tankönyvfejezetek írása, táji gyűjtemények összeállítása, népzenei hanglemezszerkesztés, részvétel népzenei találkozók stb.).

Fő munkám 1958–1998 között: részvétel az MTA központi népzenei gyűjteményének gyarapításában, zenei rendszerének kidolgozásában és továbbfejlesztésében, meg az összkiadás-sorozat – A Magyar Népzene Tára – szerkesztésében (legintenzívebben a VI. és VII. kötetben működtem közre, részfeladatokat végeztem korábban már a IV–V. kötetben, majd a VIII.-kal kezdődőekben). A magyar népzene rendszertanán és változásvizsgálatán kívül összehasonlító vizsgálatokat végzek szomszédaink és rokonaink népzenejével, s a népzenei-műzenei, a néptánc- és az irodalmi kapcsolatok témavilágában.

Külföldi tanulmányutak tekintetében a „sors” (vagy az „élet”) bánásmódja furcsán ellentmondásos számomra. Például ahová 15-16 éves korom óta vándorolok (Kelet-, Közép- és Dél-Ázsia), oda még egyszer sem sikerült eljutnom;

de ahová nem terveztem utazást, oda ilyen vagy olyan egyezmény keretében kiküldetést kaptam (Egyiptom, Kuba).

Mintegy másfél tucat kifejezetten tudományos és fél tucat ismeretterjesztő könyv várja kidolgozását, illetve befejezését. Remélem, lesz elegendő időm s erőm rájuk.

A magunk mögött hagyott évezredet igen ellentmondásosnak ítélem (mind általában, mind pedig a népzene s a komoly zenekultúra területén). A XX. századi érem pozitív oldalán a legnagyobb vívmánynak, eredménynek, értéknek, sőt: világpéldának tartom Bartók és Kodály életművét tudományban és művészetben, illetve emberségben és magyarságban egyaránt. Egyetértek tehát azokkal a művelt emberfőkkel, akik szerint Bartók és Kodály a XX. század két legnagyobb magyarja. Igéik maradéktalan valóra válását azonban sok negatívum fékezi, torzítja, sőt egyre jobban veszélyezteti. Tisztelőik, követőik előtt még igen sok és nehéz küzdelem áll. Boldog vagyok, hogy gyarló adottságaim szűkös keretei között a ő ügyüket szolgálhatom.

Alvay Imre

Hacser Józsa

színművésznő (Kispest, 1931. április 4.)

Nagypéntekről nagyszombatra virradóra kaptam ezt a konoksággal, büszkeséggel, szabadsággal és igazságszeretettel teli 70 évet. Köszönet Nekik! A nyomdásznőnek és az ezüstművesnek!

Hozományom kizárólag apám, anyám göndör haja. Anyám habókos humora, apám kezügyessége és kegyetlen kemény szigora. Világgazdasági válság! Munkanélküliség! Apám többedmagával egyik utcából a másikba áttolt egy zöld házikót, vagyis nyilvános WC-t öt pengőért, s megvolt a heti ennivaló!

Horthy Miklós szegények karácsonyfája a Gellért-szobornál, ahol egy boykabát nekem is jutott! Fényes gombokkal.

Pincelakás a Baross utca 108.-ban. Kapujában két vassárkány, s ezen

ülve tologattam nyelvemmel ferdére növvő fogaimat. Sírva apai nagyapám korai halálán, kinek családja Dunakeszi-Alagon élt, a Horthy-istálló szomszédságában. Így hát a család tagjai zsokek voltak a sorozatos bal esetekig. Ez a család kasszájára is érvényes volt, melyet a zabtevényésztők rendszeresen ürítettek, tétre, helyre,

befutóra! Azóta tartózkodom mindenfajta szerencsejátéktól.

A család feje nagyanyám, bécsi aszszony volt, császári-királyi székfonó. Apja hajóskapitány tizenkét gyerekkel. Azt mesélték, ha egy gyerek beleesett a tengerbe, fel se tűnt. S amikor Horthy hajója, a Navarra léket kapott, a télkabátjával tömte be a rést! Gyönyörű mese!

Anyai nagyanyám Dávid Józsefné, született Miklósy Józsa a Kis-Küküllő

mellől, Balázsfalváról jött Budapestre a század elején. Népes családja és sok testvére talán ma is ott él. Megtanított a puliszkára, a krumpligancára sült burgonyával a Kisfuváros utcában. Ezt a 9-es házat már lebontották, s a patkányok és svábbogarak szerteszaladtak a szoba-konyhás lakásból, ahol két szarka ült a fregolin: Mimi és Pityuka.

Soha nem volt merszem megkeresni a szülőhelyét. A határt csupán egy vendéjáték alkalmával léptem át; *Tóték*, 1968, Kolozsvár. A dátum nem a legideálisabb a terror országában!

Rádióriport Dayka Margittal. Kérdés: „Járt-e már Romániában?” „Soha!” – válaszolta. Aztán még egy kérdés: „Hol született?” „Kolozsváron” – mondta. Nagyszerű humora volt. Még ma is a fülemben csengenek hangszílyai. Döntő és meghatározó évek! A közös munka! Sokszor kaptam szemrehányásként, hogy olyan szörnyen próbálok, mint ő. Megsértődtem. Ma köszönet érte. Szeretetét és munkamódszerét kaptam meg ajándékként. Éltem, és ma is ezzel élek.

Élek – mondom. Mert még önfeledten golyóztam a fiúkkal a Mária-Terézia téren, mikor a háború már elkezdődött.

Alig végeztem el az elemit, s éppen hogy bekopogtam a Práter utcai polgáriba, bombatalálat érte az iskolát.

Pokoli hónapok! Pince, éhezés, lóhús az utcákról és fagyott krumpli a romok alól. Apám a Donná! Ma egy tabori lap őrzi ezt az időt.

1945 tavasza. Ágyneműt, ruhát, cipőt cseréltünk egy marék lisztre és zsírra. 1946–47 – ezüstművesség.

Hideg reggelek! Apámmal együtt jártunk munkába az én megalázó bérem miatti lázadásomig.

Másik munkahely. Rózsa F. utcai jelvényszövetkezet. Nagyszerű fiatal

Örkény István: *Tóték*
(Ágika szerepében
Latinovits Zoltán oldalán)

társaság! Zománcoltuk a kitűzős jelvényeket és kitüntetések. Nem voltam egy élmunkás, s csak kis csalással kerestem annyit, mint a többiek. Ma is röstellem.

1948. Kétszeri nekifutás a Színművészeti Főiskolára. Gellért Endre.

Ma már tudom, hogy a felvételin egy Ady Endre-vers, a *Góg és Magóg* volt a kedves az ő szívéhez, melyet önként állított meg. Micsoda veszteség!

S a többiek! Kollégák: Latinovits, Huszárik, Rozsos. Osztálytársaim: Soós, Tarsoly, Lászlóffi. Még akik elmentek: Szénássy, Kovács, Szemes, Várady, Prókai (aki a férjem volt kilenc évig).

Öt évtized alatt felsorolhatatlanul sok nagyszerű színészegyéniesség alakította és pótolta a gyermekkoromban elmulasztott hiányos lexikális tudásom. Bár ez valójában soha nem pó-

tolható. Az ösztön és tudat az utóbbi javára most érlelődött meg néhány éve – az utolsó bölcsességfogammal.

Örök konfliktus önmagammal; a fantáziám nem hagyja pihenni a fizikumomat. Valami belső kényszer hajt újabb és újabb célok felé. Nem csak a művészetekre vonatkozik!

Zsúfoltak a napjaim. A reggelente összeírt teendők csak kis hányadát

tudom elvégezni. Nem érzem a hetven évét! Úgy élek, mint aki most kezd. S egyre szorosabb kapcsolatban a természettel, amely rabul ejtett.

Gyula Vida

Vida Gyula

belsőépítész-építész tervező (Gilvánfa, 1931. április 8.)

Tanulmányok: Országos Magyar Iparművészeti Főiskola Belsőépítész Tanszak, 1951–1956.

Munkahelyek: 1956-tól 1980-ig Pécsi Tervező Vállalat; 1980-tól 1991-ig BÁZIS Építőipari Vállalat; 1991-től magániroda.

Tervezői feladatok: a Dél-Dunántúl középületeinek belsőépítészeti tervezése és a kivitelezés irányítása, művelődési házak, színházak, filmszínházak, kereskedelmi létesítmények, irodaházak és egyéb reprezentatív középületek tervezése. A belső terekbe az igényelt környezethez illeszkedő képzőművészeti alkotások tervezése.

Építészeti tervezéssel is foglalkozom. Önálló építészeti feladatom többek között az 1987-es megyei „Év Lakóháza” Pécsen, valamint a szántópusztai Kulturális Központ, amely 1986-ban részesültem építészeti díjban.

Számos kiállításon vettem részt, többek között a Pécsi Galériában, a Budapesti Múcsarnokban téli tárlato-

kon. Önálló kiállításom volt Budapesten, a Vigadó Galériában 1994-ben.

Szigetvár fejlesztése érdekében végzett tevékenységemért Szigetvárért Zrínyi Emlékplakettet kaptam. Jelenleg önálló tervezőirodában dolgozom.

Jelentősebb munkák: Pécsi Távközlési Igazgatóság; Pécsi Ele-

fántos ház étterem, presszó; Tünde Divatház aranyüzlet; Pécsi Nemzeti Színház, Kamaraszínház; Pécsi Petőfi Filmszínház; Pécsi Mediterrán Szálló; Pécsi Miléva úti pihenőház; Pécsi Közgyűlés díszterme; Pécsi Domus áruház; Pécsi Konzum irodaház; Szekszárd, Babits Mihály Művelődési Központ; Szekszárd, Gemenc Szálló; Szekszárd, Városháza; Szombathely, Művelődési Központ; Szántópuszta, Kulturális Központ (1986); Nagyatád, Lenti Művelődési Központ; Zalaegerszeg, Megyeháza díszterem; Zalaegerszeg, Göcsej vendéglő; Pécs, év lakóháza (1987).

Külföldre tervezett létesítmények: Németország: Berlin – kórház; Pots-

dam – kulturális központ; Finnország: Lahti – szórakoztatási központ; Líbia: Tripoli – lakóházak.

Egyéni kiállítások: Pécs, Színház-téri Galéria, 1971; Szigetvári dzsámi Galéria, 1984; Budapest, Vigadó Galéria, 1994.

Lilla Gyula

Aranyüzlet
Pécs, Elefántos ház

Wellisch Tehel Judit

képzőművész (Budapest, 1931. április 8.)

Tíz évvel ezelőtti gyűjteményes kiállításom ismertetője úgy találta, hogy szokatlan művészi pályát futottam be. Norvégiában élő magyar festő vagyok, nem Magyarországon született norvég festő. Ez így volt igaz akkor is, ma már még inkább. Noha az év jelentős részében Norvégiában lakom, de szülővárosomban, Budapesten is van egy otthonom, és mindkét országban gyakran kiállítok, viszonylag élénk sajtóvisszhanggal megbecsülésre méltó szerzőktől. Képzettségem talán kevésbé szokatlan, de változatos. Gimnazista koromtól vettem részt szabadiskolai rajzképzésben, körülményeim úgy hozták, hogy az akkori magyar művészet legjelentősebbjeinek sorába számító mesterek irányítása alá kerülhettem. Később a budapesti egyetemen folytattam művészettörténeti tanulmányokat, a szakma klasszikusai voltak tanárim, okleveles művészettörténész vagyok. Ezután az Iparművészeti Főiskolán voltam két évig tanársegéd és egyben vendéghallgató: tanító és növendék.

1956 után férjemmel menekülni kényszerültünk, de ezáltal alkalmam nyílt tanulmányaim folytatására és gazdagítására is: két évig a bécsi, két évig az oslói Művészeti Akadémia növendéke voltam, miközben, azután is, azóta is odaadón látogattam az európai múzeumokat és műemlékeket. Kiállításokon is rész vettem ezekben az években, önálló kiállításaim is voltak Bécsben, Zürichben, Párizsban, Hollandiában, de ezek csak próbálkozások voltak: egyéniségemet csak a hatvanas évektől kezdtem kibontakoztatni. Először spontán-expresszív festői formában, majd organikus-botanikus elemekkel dú-

sítva. A hetvenes években humánanatomikus fragmentumok lettek képeim főszereplői, tudatos hatására a régi nagy művészeti korszakok impulzusainak. A hellenizmus, a reneszánsz, a manierizmus, Andrea Mantegna, Dürer, Michelangelo motívumai mutatkoznak a fő vonásaiban absztraktnak tűnő vásznanon. A nyolcvanas években készült képeim konkrétabbak, mondhatni realiztikusabbak, de a fejlődésben alig van törés: ezúttal az antik, reneszánsz-barokk építészeti és szobrászati elementumok nem direkt jelentkeznek, hanem mint gyerekkorom és fiatalkorom urbánus környezetének töredékei, a XIX. század végi Budapest és Bécs utcáinak oly sok történelmi vihart átélt néma tanúi, néhol egy elhagyott nyaralóhely villakertjeiben tanúskodva egy eltűnt világról. Ezek a képek részben precíz reprodukciói a még látható valóságnak, többnyire részletekből konstruálva, kollázsmódszerrel, de tradicio-

nálisan festve. Ugyanakkor kollázsokat is készítettem, fotografikus, grafikus és festett-rajzolt kivágatokból.

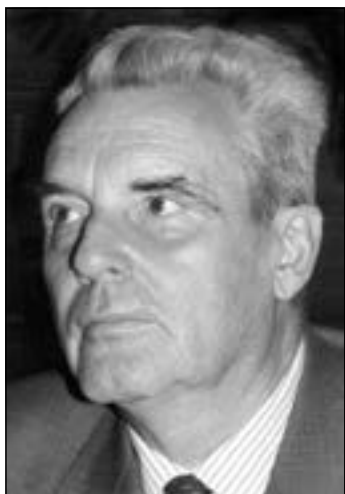
Tizenöt éven át minden nyarat és húsvétot a Lajtától nem sok percnyi járásra innen, de a szakadozó vasfüggönyön jócskán túl álló kis nyári házunkban töltöttem, közel Bécshez, de viszonylag közel a fellazuló határokon túli Budapesthez is.

A kilencvenes évek második felében még egy tematika jelenik meg képeimben. Kövek, kőmezők, kőszakadékok. Norvég tengerpartokról, hegyekről, de a mediterraniumból, sőt a Káli-völgyből is. Itt-ott rég felhasznált kövek, várak, várfalak törmelékei, pusztuló sírkövek. Néhol szabadjára engedtem képzeletemet, és nem csak a megkövesedett, de az izzó lávát is megfestettem, ellene küzdő és alatta zuhanó emberi figurákkal. Lehet, hogy az egész utolsó működésem egy végképp letűnt világ pusztulásában és maradványaiban meglevő szépséget akarja kifejezni.

Wellisch Teher Judil

Éder Zoltán

Irodalomtörténész (Budapest, 1931. április 11.)

A Józsefvárosban születtem, Márai Sándor és József Attila születésnapján. E csillagzat alatt, a Kos jegyében a kedvező és baljós jelek vegyeseen váltakoztak életemben.

Édesapám jogász volt. Édesanyám német-francia szakos tanár, a gimnáziumban a nyugatos Laczkó Géza író tanítványa, az egyetemen pedig Eckhardt Sándor professzor első hallgatói közé tartozott: a nyelvek és az irodalom szeretetét ő oltotta belém. A gimnázium hat osztályát a benecéseknél végeztem, akik a latin nyelv tanításával filológiai munkásságomat, szónoki gyakorlatukkal retorikai képzettségemet alapozták meg. Az államosítás után a kőbányai I. László Gimnáziumban folytattam tanulmányaimat, és olasztanárom, a neves italianista, Herczeg Gyula indítására az

ELTE olasz–magyar szakára jelentkeztem, s nyertem felvételt 1951-ben. Egyetemi éveim nagy hiányát abban látom, hogy nem akadtam egy igazi mesterre, aki kutató hajlandóságaimat határozott irányba terelte volna. Ezért pályámon mindig az adott munkaköri feladatokból fakadó témákkal foglalkoztam.

A diploma megszerzése után 1956 augusztusában a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumba kerültem, ahol november 2-án az összegyűlt tanulókhöz buzdító beszédet intéztem. A forradalom leverése után szorongatott helyzetemből az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumba történt áthelyezés mentett ki. Ez a gimnázium menedéke volt azoknak a tanároknak, akik a forradalom idején valamit elkövettek, s ezért az igazgató nem rettent vissza a minősítésemben szereplő „ellenforradalmár” jelzőtől, hanem munkám alapján ítélte meg. Így következett be addigi életem legnagyobb eseménye: 1959 (!) őszén két hónapos tanulmányútra mehettem Olaszországba. Ennek folyamányaként ért az a kiváltság is, hogy az Olasz Kultúrintézet óraadó tanárként alkalmazott. Sajnos azonban nemsokára kellemetlen következményekkel járt ez a tevékenység, mert egy belügyi ágens állandó zaklatásának voltam kitéve, s ennek a „karrieremnek” 1963 nyarán a Gyorskocsi utca alagsorában államtitok pecsétje alatt lefolytatott kihallgatás vetett véget. Az újpesti évek legfőbb hozadéka *Babits a katedrán* című első könyvem volt, amely Babits itteni tanárságának történetéből fejlődött ki.

Munkásságomnak új szakasza kezdődött 1966-ban, amikor az MTA Nyelvtudományi Intézetének kutatója lettem. Az intézetben kezdtem nyelvtudomány-történettel foglalkozni. Ennek a kutatómunkának lett gyümölcse a Benkő József nyelvészeti munkásságát feltáró könyvem, amelyet 1979-ben kandidátusi értekezésésként védtem meg.

Egészen új fejezet nyílt pályámon azzal, hogy 1974-ben az olasz Közoktatási Minisztérium által meghirdetett pályázaton elnyertem a Nápolyi Keleti Egye-

temen a magyar nyelv és irodalom docensi állását, amelyet az egyetem vezetői azért létesítettek, hogy az emigránsként ott tanító, de nyugdíjba készülő Tóth László utódaaként a létrehozandó magyar tanszék vezetőjének személyéről gondoskodjanak. Az akkori hazai gyakorlatnak megfelelően azonban (mivel nem tartoztam a privilegizáltak közé) főhatóságom, az MTA öt év leteltével hazarendelt.

Nápolyi működésem révén lettem a magyar mint idegen nyelv diszciplinájának a művelője, s hazatértem után ezért neveztek ki egyetemi docensi rangban az ELTE Bölcsészettudományi Kara tanszékvezetőjének. Az oktatás színvonalának emelésére és tudományos alapjainak kimunkálására, hazánkban először, 1982-ben létrehoztam a magyar mint idegen nyelv szakot. Közben folytattam tudománytörténeti munkásságomat is, s 1995-ben Gyarmathi Sámuel *Nyelvmesteréről* írt tanulmányommal megszereztem a habilitált doktori címet. Ez alapot nyújtott az egyetemi tanári kinevezéshez, a dékán azonban (akinek nevét nem örökítem meg) „az egyetemi tanári előléptetésekhez szükséges munkaköri pótlék fedezetének hiánya miatt” nem tett kinevezésemre javaslatot. A korábban kialakított kari hierarchiába tehát a rendszerváltás hatodik évében sem illetem bele. 1997-ben egyetemi docensként nyugdíjaztak.

Vallomásomat mégis a megelégedés hangján fejezhetem be. 1977 őszétől ugyanis a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán magyar szakos hallgatóknak kötelező tárgyként adom elő a magyar nyelvtudomány történetét. Azóta kutatásaimat tágabb összefüggésekbe helyezve, szellemileg-lelkileg felrisszülve tanítom kedvelt diszciplinámat. Tankönyvül pedig a Mundus Kiadó jóvoltából 1999-ben megjelent *Túl a Dunatájon* című válogatott tanulmányaim kötetét nyújthattam át legutóbb vizsgára készülő hallgatóimnak.

Dr. Eder Zoltán

Pálfalvi Nándor

író, újságíró (Balassagyarmat, 1931. április 15.)

Tizennégy évesen olyan szerettem volna lenni, mint Mikszáth Kálmán. Még a rajz is tetszett róla, az a nehéz, súlyos és nyugalmas termet, barátságos arca a nagy bajszával, ahogy ült és pipázott. De legjobban az írásai tetszettek, a *Szent Péter esernyője*, meg a *Jó palócok* kötetének elbeszélései, főleg amiatt, mert

tudtam, hol lakott. A falunktól körülbelül másfél kilométerre van Horpács, ahol Mikszáth annak idején egy kúriát meg egy kis birtokot kapott. Nagyon tetszett nekem, hogy egy író kúriát kap azért, mert ír. Azonkívül mindenütt csak Mikszáth neve hallatszott, az iskolában, az ünnepségeken. Voltak Mikszáth utcák mindenütt, amerre

csak jártam az én vidékemen. Azt mondták, hogy a palócok írója volt. Hogy Balassagyarmaton is élt, s hogy ez a vidék az, ahonnan a témáit összegyűjtötte, itt élnek azok az emberek, akiket megírt. Próbáltam is felfedezni egyik-másikukat, és fel is fedeztem, rájuk ismertem. S elragadt, magával sodort a nagy szerencse lehetősége, hogy egyszer én is így fogok majd írni, hiszen én is itt élek, itt lakom. Sovány, vézna, mezítlábás gyerek voltam, és tizennégy évesen megírtam az első regényemet, ami a kastélyban játszódott, pontosabban inkább a majorban, a béresek között. Körülbelül húszoldalnyi volt egy nagy kockás füzetben, amiből később, vagy harminc év múltán szinte az egészet átmentettem egyik regényembe.

Első tizenhat évemet egy börzsönyi faluban töltöttem, Nagyoroszipan, szüleimmel és négy testvéremmel. Körülöttem a Börzsöny, a drégelyi vár, és közvetlen közelünkben a fenyves, az erdő, a dimbes-dombos mező, ez a színes, gyönyörű táj. A kertünk is egy valóságos erdőcske volt. Ott szereztem első élményeimet a természetről, a bogarokról, a madarokról, gyíkokról, békákról és arról a mérhetetlen sokféle növényről, amely abban a kertben szabadon nőtt. És persze állataink is voltak, tyúkok, kacsák, libák, malacka és nyulak és kecskék, s az apám méhese... A házunk előtt pedig reggel-este elvonult a csorda. Hatalmas patájú lovak húzták a szekereket szénával, gabonával. Az én gyerekkoromban még voltak idős parasztemberek, akik bő vászongatyában jártak, mezítláb vagy fatalpú

saruban, úgy dolgoztak. Egy kicsi, ősi világ volt ez, amit olyan hosszú időn át nem találtam többé. Ez az emlék kísért a fővárosba is, amikor kollégista lettem, majd katona, és később újságíró. Mindenütt megőriztem a falu, a természet közelségét. Újságírói munkám többnyire a faluhoz kötődött, irodalmi munkásságom is erre épült, a régi élményekre és az újakra.

Írónak készültem, semmi más nem akartam lenni.

Három éve meghalt a feleségem, s akkor úgy gondoltam, életformát kell változtatnom. Visszavágykoztam a faluba. És most itt vagyok, ami olyan, mint Horpács, ahol van egy kúria, van egy udvarház és száz lélek.

Újra falun élek, Vindornyalakon, vannak birkáim, van egy csikóm, vannak lovaik, kutyák, macskák, állatok vesznek körül, és millió és millió madár. Egy erdő a kert, csak diófa van tizenhét darab, és szilva, barack, alma, meggy és mogyoró, tényleg egy erdő az alig fél holdon. És a ház is öreg, vastag kőfalakkal, fával fűtők, cserép-kályhákban. Jól érzem magam mind télen, mind nyáron, és megpróbálok dolgozni még, írni hetvenévesen. Úgy érzem, hazajöttem, itt vagyok újra a falumban, abban a megálmódott világban, ahová Mikszáth is került idős korára. Azt kívánom, a Jóisten adjon még erőt, hogy amit gondolok, érzek és hiszek, megvalósíthassam, megírhassam, és átnyújthassam azoknak, akik olvasni szeretnék.

Mács József

író (Bátka, 1931. április 18.)

Az elemi iskola négy osztályát szülőfalumban, a gimnázium három osztályát a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban végeztem. Negyvenöt után nem nyitottak Csehszlovákiában magyar iskolát, apám hozott nekem a negyedik osztály elvégzéséről egy ajándék bizonyítványt. Megszerzéséhez csupán azt kellett az aláírásával hitelesítve kinyilatkoztatnia, hogy Magyarországon tanítat tovább. Két év kivárásos késelemével (csak megnyílnak a magyar iskolák) így kerültem a sárospataki református tanítóképzőbe a határon éjszaka átszökdöső diákként. Két osztály elvégzése után innen is tovább sodródtam a miskolci Lévay József Gimnázium pedagógiai

tagozatának harmadik osztályába, érettségizni meg már az 1950 őszen megnyílt pozsonyi magyar pedagógiai gimnáziumban érettségiztem, s a koronázó városban lettem hallgatója a Pedagógiai Főiskola akkor még létező magyar tagozatának, magyar történelem–társadalomtudomány szakosként.

A királyhalmeci gimnáziumba helyeztek volna tanítani, de én főiskolás koromban az Új Szó szerkesztője lettem, s már az első könyvem is megjelent. Az Új Szóban eltöltött öt esztendő az életismeret-szerzés főiskolájának tekintem, nyakig belemerültem a nemzeti kisebbségi érdekeinkért folytatott küzdelembe; az 1956-os forradalom pedig úgy hatott rám, hogy 1957. január 5-én a főszerkesztő kirúgott a szerkesztőségből. Hat hónap kínos és gyötrelmes semmittevése után az Új Ifjúság főszerkesztője könyörült meg rajtam, s felvett a szerkesztőség állományába. 1960-tól meg már a Hét egyik vezető szerkesztője voltam. Az életemet úgy éltem az 1989-es bársonyos forradalomig, hogy szemben álltam a hatalommal, ebből következően még a hatvannyolcas prágai tavasz virágfakadásának az eltiprását is nagyon megszenvedtem a családommal egyetemben. Üldözöttté váltam, majd tíz évig nem publikálhattam. A Hét hatvannyolcas főszerkesztő-helyetteseként és társadalompolitikai mellékletének (Fórum) a felelős szerkesztőjeként minden cikket lehoztam, amely magyar intézményrendszerünket terebélyesíteni, gyarapítani akarta! A Kos jegyében születtem, nemzeti kisebbségi érdekeinkért sokszor mentem fejfel a falnak, sorskérdéseinket feszegető regényeimmel (*Adósságtörlesztés*, *Szélfúvásban*, *Temetőkapu*) sok bosszúságot okoztam a hatalomnak...

Falun születtem, s ez meghatározóan rányomta bélyegét az írásaimra. Valamennyi elbeszélésem és regényem cselekménye falun játszódik. Mikszáth Kálmán és Móricz Zsigmond, Veres Péter és Szabó Pál könyvei erősen hatottak rám. Az előbbi két íróat tekintem példaképemnek. Az olvasmányaimat gondosan megválogatom. Soha nem faltam, ma sem falom a könyveket. A választásnál számomra mindig fontos a mű témavilága. Éppen ezért rendszerint úgy teszem fel magamnak a kérdést: mit akar mesterien megírni az író? A világirodalom

klasszikusainak a könyveit is így keresem. Reymont *Parasztok* című regénye a világi bibliám.

Apám kőművesmester volt, a harmincnyolc utáni magyar világban meg Hangya szövetkezeti üzletvezető és kocsmáros. Emlékezőtehetsége, ember- és életismerete bámulatos volt. Hetvenéves korában négy nagy formájú füzetet írt tele (Tamási Gáspárról mit sem tudva) megélt élete emlékeivel. Már füzeteknek a korszakolása is felfigyeltető: 1898 (születési éve), 1931 (az én születési évem), 1931–1947, 1947–1960, s 1960-tól ameddig élt; 1987 júliusában halt meg. *Öröködbe, Uram...* című regénytetalógiámnak (három kötete jelent meg eddig) ez a négy füzet a tartópillére.

Alkotói munkásságom mozgatója mindmáig a felvidéki magyarság Trianon óta tartó kálváriája. Ha igaz, amit Illyés Gyula is leírt, hogy az író haláláig abból az élményanyagból merít, amelyet első tíz vagy húsz évében átélt, átszenvedett, akkor állításának az igazolására hadd mondjam el, hogy gyermekfejjel éltem meg a Csehszlovák Köztársaság széthullását, az anyaországhoz való boldog visszatérést, a második világháború utáni újra fogságba vetésünket, a csehszlovákiai magyarok Csehországba deportálását és a Magyarországra történő kényszer-kitelepítést, s az az utáni, most is tartó őrlésünket elnyomóink malmában. Ezeknek a megrendítő élményeknek bukkan nyomára az olvasó *Adósságtörlesztés* című Madách-díjas regényemben, a *Szélfúvás*ban, a *Temetőkapuban*, az *Égig érő palatáblában*, a *Magasság és mélységben*, valamint az *Öröködbe, Uram* című regénytetalógiámban, hogy csak a legfontosabb könyveimet említsem. Vannak még gazdagon megírásra váró témáim. Ha az Isten is úgy akarja és az egészségi állapotom is megengedi, könyv alakban is megjelennek majd...

Trojan Marian József

grafikus (Przemysl, 1931. április 22.)

1939. szeptember 19-től 1945. április 22-ig mint menekült Magyarországon tartózkodtam. Balatonbogláron lengyel általános iskolát végeztem. Hazatérésem után szülővárosomban elvégeztem a középiskolát. Közben 1947-ben beiratkoztam egy képzőművészeti stúdióba, melyet Marian Stronski festőművész

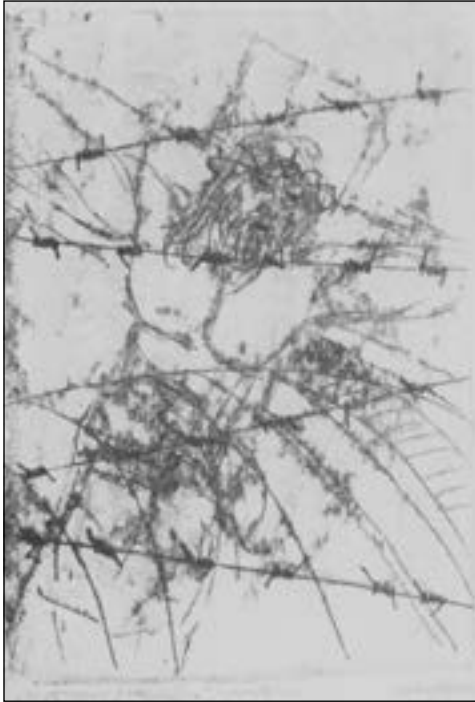

indított két kollégájával együtt. Ő maga Lengyelországban és Párizsban tanult, József Wilk szobrászművész Bécsben, Stefan Wyrwicz iparművészeti diplomával rendelkezett. Nagyon alapos ismeretekkel gyarapodtam, de sajnos az 1948-as hatóságok ilyenfajta oktatást nem helyeseltek. Bezárt a stúdió. Érdeklődésemet a kép-

zóművészet iránt későbbi mestereim segítették: Nowa Hután, Jerzy Panek krakkói képzőművész, valamint Wróblewska Krystyna grafikusművész, professor asszony.

1957 őszén letelepedtem Magyarországon, a BME építészkarán tökéletesíttem rajztudásomat Boross Géza és Nemcsics Antal vezetésével. Tagja voltam a Fiala Művészek Stúdiójának, később az MNK Művészeti Alapjának. Jelenleg a MAOE tagja vagyok.

1960 óta rendszeresen kiállítok. (Egyéni kiállítások: Przemysl, Rze-

In memoriam második világháború

szów, Kalisz, Zielona Góra, Budapest, Debrecen, Kaposvár, Balatonboglár, Szombathely, Gyöngyös, Keszthely, Eger. Közös kiállítások: Budapest, Helsingör, Bled, Tarnów, Miskolc, Bytom, Targoviste.)

Művészetemet szolgálatnak tekintem, kutatva azokat a mozzanatokot, amelyek közösek a magyar és lengyel történelemben. Így keletkeztek: *Magyar millecentenárium* (1996), *Magyar és lengyel arcképek a szabadságharcban 1848–49* (1996), *A két ország jeles személyiségei az elmúlt ezer évben* (2000).

Elég régen bekapcsolódtam az ifjúság tanításába, szakköri vezetésbe. 1979-ben Heves Megye Tanácsának Közművelődési Díjában részesültem. A lengyel kultúra és művészet népszerűsítéséért 1979-ben a Lengyel Kultúráért kitüntetésben részesültem. 1989-ben Heves Megye Tanácsának Művészeti Díját kaptam.

1994-ben a Lengyel Köztársaság elnöke kitüntetett A Lengyel Köztársaságért érdemrend lovagkeresztjével.

Ha valaki kérdezi, hol a hazám, a válaszom talán meglepő: itt is, ott is, mert Lengyelországba haza megyek, de onnan Magyarországra hazajövök. Csodálatos érzésben részesülök, mert két hazát adott a sors.

J. J. J. J. J.

Petőfi S. János

irodalomtudós (Miskolc, 1931. április 23.)

Eredeti keresztnévem állítólag a kórház ügyeletes ápolónőjének köszönhetem, aki abból kiindulva, hogy ha már Petőfi, akkor legyen Sándor, ezen a néven jelentett be.

Apám korán meghalt, semmi emlékem nincs róla. 1943-ig egyetlen kis szobából álló lakásban éltünk anyámmal és nővéremmel, özvegy anyámnak nyugdíj nélkül többre nem futotta. Hatéves koromig magam kitalálta játékokkal játszottam, többnyire egyedül. Elemista koromtól kezdve megváltozott az életem. „Magános apró emberből” „közéleti személyiséggé” váltam: iskolai ünnepélyeken én mondtam az ünnepi beszédet, folyamatosan szerepeltem iskolai szí-

nielőadásokon, és tanítottam arra rászoruló osztálytársaimat, akik fizetségére viszont mi voltunk rászorulva. Apám hiányát azonban nem éreztem, sőt büszke voltam arra, hogy a családban alig tizenévesen én lettem a férfi.

Anyám erejét meghaladó áldozatokat hozott értünk, beíratott a gimnáziumba, mert azt akarta, hogy legyen belőlem „valaki”. Minthogy kitűnő tanuló voltam, tandíjmentes lettem, így tanulmányaim folytatása különösebb anyai megterhelést nem jelentett.

A szó, a szöveg, az irodalom szeretetét magyartanárom tovább növelte bennem, s tizenhárom éves koromtól kezdve egyre erősebbé vált a meggyőződésem, hogy ezek tanulmányozásának fogom szentelni az életem.

Életemnek 1941 és 1945 közé eső szakaszát azonban nem csak felejthetetlenül szép, hanem mélyen bevésődő – többnyire a háború okozta – fájdalmas élmények is gazdagították.

Azt, amit „hitnek” szokás nevezni, az élet nagy kérdéseire választ keresve nagyjából én teremtettem magamnak. Ez a keresés tett tevékeny tagjává az akkor már egyre inkább illegálisba kényszerülő katolikus ifjúsági mozgalomnak is, aminek politikai következményei döntő módon meghatározták további életem.

Magánúton letett érettségimet követően két évig dolgoztam egy ipari üzemben, majd – több kísérlet után, amelyek eredménytelenségének nem felkészültségem hiánya volt az oka – 1951-ben felvételt nyertem a Debreceni Egyetemre matematika–fizika szakra. Ez a lehetőség volt adva, de az akkori körülmények között ezt kívánta racionalitásom is.

Egyetemi tanulmányaimat nős emberként kezdtem el. E házasságból öt nagyszerű gyermek született, unokáim jelenlegi száma tizenöt.

1955-ben kezdtem el matematika–fizika-tanári pályafutásom a Debreceni Zenei Gimnáziumban. Az irodalomhoz sem lettem hűtlen, tanári tevékenységemmel párhuzamosan irodalmi színpadon működtem, majd 1957–1961 között német nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet is szereztem.

Szakedolgozatom írása közben világosodott meg előttem, hogy a matematikai gondolkodásmód igen jól hasznosítható a modern nyelvészeti kutatásban. Hogy ebben a kutatásban elmélyedhesek, Budapestre költöztünk, ahol szinte minden lehetséges időt kihasználva modern nyelvészettel kezdtem foglalkozni, annak tárgyterületét kezdettől fogva egy speciális „szövegtan” irányában tágitva. Ebben az időszakban ragadt a kezdőbetűjére zsugorodott Sándor keresztnevem mellé írói névként a János.

Persze mindez korántsem ment olyan olajozottan, ahogy e sorok olvastán tűnhet. Az olykor emberfeletten sok kenyérkereső munka s főleg a folyamatosan rám nehezedő politikai helyzet okozta stressz következtében 1964 és 1968 között hatszor volt gyomorvérzésem, amiknek végül operáció vetett véget. Az operáció után életöszönöm 1969-ben Magyarországot elhagyására késztetett.

Két évig Svédországban éltem, ott szereztem általános nyelvészetből doktori címet, amire sajnos Magyarországon a legmagasabb szintű szakmai támogatás ellenére se nyílt lehetőségem.

Ettől kezdve – főleg ami életem szakmai oldalát illeti – minden szinte mesebe illő módon ment: 1971-ben az akkortájt létrehozott Bielefeldi Egyetem (Németország) hívott meg professzorának, ahol a szövegtani kutatás egyik legjelentősebb európai centrumának létrehozásán működhettem közre, majd folytattam oktató- és kutatómunkát tizenhét évig. Onnan 1989-ben a patinás olaszországi Maceratai Egyetemre kaptam meghívást, ahol jelenleg is oktatok, ezúttal nyelvfilozófiát és szemiotikát, kutatási területem mindkettő nézőpontjából a multimediális kommunikációra kiterjesztve. A nyolcvanas évek közepétől kezdve újrendeződött Magyarországhoz való viszonyom is, tíz év óta tevékenyen részt veszek a szövegtan hazai kutatásában és oktatásában.

S ha most arra a kérdésre keresek választ, hogy minek köszönhetem, hogy a sok nehézség ellenére viszonylag jó egészségben s szakmai eredményekben folyton gazdagodva értem meg hetvenedik születésnapomat, a következőket mondhatom: a szinte „eleve elrendelés”-szerű hivatástudatnak, amely azon túl, hogy mindig elegendő erőt adott a mindennapi munkához, kiapadhatatlan energiatápellést jelentett és jelent számomra magához az élethez is; életfilozófiámnak, amely egyrészt mindenhez úgy engedett viszonyulni, hogy sohase lehet tudni, mi mire lesz jó, másrészt minden esetben az éppen adott helyzetből kiindulva tudott céljaim eléréséhez egyre közelebb vinni; s végül, de nem utolsósorban azok önfeláldozó szeretetének és segítőkészségének, akik magánéletem vagy hivatásom gyakorlása egy-egy szakaszában mellettem álltak, illetőleg állnak, illesse ezért mindannyiukat ez alkalomból is szívből jövő köszönetem.

Ferge Zsuzsa

szociológus (Budapest, 1931. április 25.)

Nem tudom, hogy most beszámolót kellene-e írnom, vagy elszámolást kellene-e adnom az életemről. A beszámoló hosszú lenne, mint mindenkié, akit közelről érintett a második világháború, a rendszerek és rezsimek sorozatos változása, a forradalmak, vagy legalábbis a „mi” saját forradalmunk, '56 szele, és túl személyes is. Az elszámolás meg nehéz. Mégis ezt próbálom.

Tulajdonképpen soha nem akartam semmi „lenni”. A dolgok történtek. A tanácstalanság sodort annakidején a közgazdaság-tudományi egyetemre. Mannheim Károly mondott egyszer olyasmit, hogy az megy szociológusnak, aki nem elég tehetséges ahhoz, hogy matematikus legyen, és aki nem elég türelmes ahhoz, hogy törté-

ténész legyen. Velem is nagyjából ez történt, azzal a különbséggel, hogy amikor én kerültem egyetemre, akkor épp nem létezett szociológia. Maradt a közgáz.

Az első munkahelyemet, a Központi Statisztikai Hivatalt sem választottam. Elsőéves egyetemista voltam, és valamiből meg kellett élni. Aztán ott ragadtam tizennyolc évre. Ott tanultam életemben a legtöbbet. Mái ott lennék, ha el nem küldenek, s ma már igazán mindegy, hogy miért. Ez volt egyébként a szerencsém, mert így a sodródást abba kellett hagynom. Az első választott munkahelyem tényleg akkor, 1969-ben lett, nevezetesen az MTA Szociológiai Kutatóintézete. És már lehettem vagy ötvenéves, tíz-tizenöt év tanítással és nagyjából ennyi könyvvel a hátam mögött, amikor először és utoljára szerettem volna „valami lenni” – egyetemi tanár. Közel hatvanéves voltam, amikor idáig eljutottam. 1988-ban alakult meg az ELTE Szociológiai Intézetén belül a szociálpolitika tanszék, és ott lettem tanszékvezető.

A témákat azonban, amelyeken dolgoztam, nagyjából 1956 óta szinte mindig magam választhattam, ami inkább szerencse, mint érdem. A kutatások szakkérdésekre kerestek választ, de indítékuk sokszor a felháborodás volt. Felháborodás azon, hogy miért olyan igazságtalanul egyenlőtlenek az emberek életesélyei? Miért élnek olyan sokan nyomorúságban, a társadalom peremén?

A válaszok keresésére 1958-tól adódott lehetőség. A KSH-ban egy kis csoporttal elkezdhattuk a jövedelmek eloszlásának vizsgálatát, azután a nők helyzetének felmérését, majd 1961-től a társadalmi rétegződés kutatását. Innen vitt az út a szegénység kutatásához, de ezt ott Kemény István végezte be. Én a Szociológiai Intézetben foglalkoztam tovább a „régii” kérdésekkel. Fontos állomások voltak az iskolakutatások, a struktúraproblematika folytatása, a szegénypolitika áttekintése, s mindezek közös elemeként – nagyjából a hetvenes évektől kezdve – a társadalom- és szociálpolitika köré szerveződő vizsgálódások. Vagyis mindig az volt a kérdés, hogy hogyan alakulnak egyenlőtlenések és kiszolgáltatottságok, hogy melyek a mögöttes okok, s hogy hogyan befo-

lyásolhatják mindezt társadalmi intézmények és mechanizmusok, mondjuk az iskola vagy a szociálpolitika.

A szerencsém egyikéhez tartozik, hogy mindig nagyszerű kollégáim voltak, és sokaktól sok segítséget kaptam. A névsor kitöltené a hetven sort, hadd említsem hát csak azokat, akik már sajnos nincsenek: Gábor Lászlót, Háber Juditot, Tánczos Gábort, Várhegyi Györgyöt.

Nem tudom megítélni, hogy mit csináltam jól és rosszul. Azt azonban hiszem, hogy a kérdéseimet fel kellett és fel kell tenni. Hiszem, hogy nem csak az az érvényes tudás, amely leírja, hogy milyen a társadalom. Miért épp olyan, amilyen? Kinek jó ez, kinek rossz? Ha sok az emberi szenvedés, és ebből sokat nem a természet, hanem a társadalom berendezkedése ró ránk, akkor a társadalomkutatónak azt is meg szabad, talán meg kell kérdeznie, hogy lehetne-e másképp. Sokak szemében ezek értékterhelt, tehát nem tudományos kérdések. Csak az a „tehát” nem olyan magától értődő. A társadalomtudomány sose foga lezárni azt a vitát, hogy lehet-e értékmentes társadalomtudomány, mert erre a kérdésre nincs értékmentes válasz. Ha ez így van, akkor talán az én kérdéseim is jogosak és érvényesek voltak.

Hetven év nagy idő. Nem adatott meg sem az apámnak, sem a nővéremnek, sem a férjemnek. De azért folytatni kell, amíg lehet. És nem is csak kell – sok az öröm is. A gyerekeim, akik hiába őszülnek már lassan, nekem gyerekek maradnak. Az unokák, akik mind a fejemre nőttek, és akik minden újabb találkozáskor meglepetést tartogatnak. Tájak, amelyeket még egyszer vagy először látni szeretnék, munkák, amelyeket szeretnék még elvégezni. Kötelezettségeim is lennének: jóvá kellene tenni hibákat, meg kellene követni azokat, akiket akarva-akaratlanul megbántottam. „Hol mit kezdtem, abban véget...” – ez túl nagy kérdés lenne. De az talán nem, hogy ameddig folytatom, addig ne kelljen elárulnom sem értékeket, sem embereket.

Ferge Imre

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

- Hochhuth, Rolf** német drámaíró (Eschwege bei Kassel)
Jenser Gábor entomológus, agrármérnök (Nyíregyháza)
Szántó Aranka textilművész (Merczyfalva, Románia)
Serényi Sprenger Ferenc Ottó orvos, költő (Brassó, Románia)
- Farkas Gábor** levéltáros (Sümegegsehi)
- Dombrády Lóránd** történész (Szatmárnémeti, Románia)
Várkonyi Péter politikus (Budapest)
- Holdas Sándor** agrármérnök (Budapest)
Nágel Ferenc mérnök, kémikus (Győr)
- Blickle Tibor** vegyészmérnök (Szombat hely)
Born Miklós táncos, koreográfus (Békéscsaba)
Havasi Béla diplomata (Albertakna)
- Berry, Richard Stephen** amerikai kémikus (Denver)
Tempfli József egyházi vezető (Csalános, Románia)
- Jeannin, Yves Philippe** francia kémikus (Boulogne-Billancourt)
Gurnik Ilona színművésznő
- Lehoczky Imréné Löwe Irén Mária** keramikus (Bodrogkeresztúr)
- Sándorffy Ottó** kisiparos (Dorog)
Gyórfy Éva festő (Arad, Románia)
- Chang, Kwang-chih** amerikai antropológus (Peking, Kína)
Szabó László gyógyszerész, kémikus (Szentgotthárd)
Szabó Miklós karnagy (Szentgotthárd)
- Jorgensen, Christian Klixbüll** svájci kémikus (Ålborg, Dánia)
- Coetsee, Hendrik Jacobus** dél-afrikai politikus (Ladybrand, Oranje)
Ember Mária író, műfordító (Abádszalók)
Szépe György nyelvész (Nagykőrös)
- Hámori Tibor** újságíró (Budapest)
Báron László festő (Kecskemét)
- Riley, Bridget** brit festő (London)
- Dojcsák Győző** geográfus, geológus (Baglyasalja)
- Heide, Ola Mikael** norvég növényfiziológus (Trondenes)
- Bénichou, Marcel** francia mérnök (Algír)
Ojsztrah, Igor Davidovics orosz hegedűművész (Odessa, Ukrajna)
Szatmári Marianna orvos (Budapest)

László György

újságíró (Baja, 1931. május 2.)

Az ember nem üresen indul az úton. A meghatározó: anyám, apám szeretete, érzelmeik, testük harmóniája. Aztán: ami jön. Ha szerencsém van, szemben, ha peches vagyok, a hátam mögött és meglepetésszerűen lép elélem, váratlanul, amikor védtelen, felkészületlen, kiszolgáltatott vagyok. A körülmények, ahogy mondani szoktuk. Egy tanító, a barátság, a szerelem, a szeretet, a társ, egy festmény, amire rácsodálkoztam, egy segítőkész mondat, mozdulat, de az indulat, a gyűlölködés, a félreértés is. Déry Tibor valahogy így fogalmazott: „Az ember élete során több dologhoz súrlódik, és néha tüzet fog.” Apám, anyám és ez a „néha”, ez lennék én.

Az ember menet közben sok mindennel, sok mindenkivel találkozik. A történetek többsége elfelejtődik, csak néhány marad meg. Vonzóvá válik vagy taszítóvá, néhány beépül. Egy mozdulat, néhány pillanat, egyórányi beszélgetés, egy kinyújtott vagy visszahúzott kéz... Mind élmény. De hogy meghatározóvá válik? Nehéz, talán a legnehezebb meghatározni, hogy ez valóságként vagy szerepként jelentkezik majd. Nekem túl sok volt, amit meghatározó élménynek nevezhet az ember. Az osztrák tavak hegyekkel védett nyugalma, Bernstein a televízióban, önzésem: Ránki Dezső zongoraestjének hangulatához igazodó részlete, Budai beadásából Kocsis feleségölje, amikor Kovács beérte Kucot a Népstadionban, klasszikus festők Krisztus-ábrázolása, ha Krisztusban felismertem a festő korának emberét, fiam pettyes labdája a szoba közepén, a mauthauseni gázkamrában egy hiányzó zuhanyrózsa, egy magatehetetlen, víztől dagadt lábú öregasszony egy bűzös miskolci pincelakásban, ahogy a szalmazsákja alól kiveszi háromfelvonásos drámáját, hogy jutassam el a miniszterhez, Déry Tibor mondatainak tökéletessége, Ruttkai Éva, amikor elsírta magát egy rádióműsor készítése közben, mert helyettem is sírt, Radnóti Miklós füzete viharkabátja zsebében, ahogy József Attila fogalmazott: „hiányod átjár, mint huzat a házon”, vagy az, ahogy Pilinszky János katolikus magyar költő mesélte: egy fényképen látta, amikor egy feketébe öltözött öregasszony a fehér murvával beszórt úton a halál felé lépked, és ő későbbi életét tette arra, hogy megállítsa az időt és az idős nénit azon a fényképen, hogy ne tehesse meg a halálhoz vezető utat. De ez csak néhány a sokból, mert minden meghitt mozdulat, mondat, szó igazított rajtam valamit, ellenőrizte addigi önmagam, javított, rontott, sokszor meg is zavart. Rohantam mindig, és így sok találkozásom volt.

Furcsa fiatalságom volt. A logikus, általánosítható út ez lenne: egyedüli igazságok, persze a tévedések sora, később a tévedések felismerése, majd így, ezekkel a kiigazított tévedésekkel együtt élni, ha lehet és ha hagyják. Nekem – még tizenévesen és gyanútlanul mászkáltam a világban – hadat üzent egy Hitler Adolf nevű festő, és én éppen akkor nem tévedhettem, amikor az

életben talán a legszebb, legfontosabb a tévedés szabadsága. Pillanatok alatt kellett döntenem embertelen helyzetekben, ösztönösen, tapasztalatok nélkül. Döntéseim – ekkor – hibátlanok voltak. Ha nem így lett volna, most nem lennék. Elbizonytalanodni, döntéseim helyességében kételkedni később kezdtem. Reakció előző magabiztosságomra? Az állandó változások kényszere? De mert ismertem a vélt magabiztosság örömét, ezért ragaszkodtam tévedéseimhez is, bár néha tovább, mint kellett volna.

Volt az életemnek egy időszaka, amikor kiközösítettek, és ezt a kiközösítést törvénybe is iktatták. És én, aki egyszerre szeretnék református, görögkeleti, zsidó, ír, angol, fehér és fekete bőrű lenni, tokiói, casablancai, londoni, texasi és budapesti, amikor ezt a törvényt túléltem, elkezdtem keresni az embereket. A kor, akkor – a mi romantikus korszakunkban – beszélgetésből állt. Ültünk a Duna-part lépcsőin, a hidak egyik része még legyilkolva a folyóban – meghazudtolva korunkat, mert erőszakkal felnőtte tettek –, szelídebben vagy üvöltve, lehetett mondjuk éjszaka egy óra, azon vitatkoztunk, hogy Lukács György, hogy a szociáldemokrácia, hogy Rajk László. Majdnem összeverekedtünk, cipeltük és ragasztottuk az ártatlan házfalakra a pártok plakátjait, összevesztünk szüleinkkel, barátainkkal, magunkkal, hogy másnap azért a gombfocicsapathoz kölcsönkérjem a centert tegnapi legádázabb közéleti ellenfelemtől, mert – akkor ezt jól tudtuk – a vita átmeneti, a barátság örök. Örök... Néha elnémultam, mert csak így lehetett kibírni.

A televízió felé indultam, de elfogyott a hely, a rádióban még volt, és kedvesen fogadtak. Akkor talán mindegy is volt, már szerettem volna az agyam kipróbálni. És mert a hűtlenségeimen belül néhány – fontosnak tartott – emberhez, dologhoz nagyon hűséges vagyok, ott is maradtam a Bródy Sándor utcában. Képekben gondolkodom inkább, de ez nem volt hátrány. Szóval: a kezdet adódott. Aztán hívtak mindenfelé, de maradtam. Egy ideig szerelemből, azután kedvetlen hűségből, kíváncsiságból, mert még mindig szeretném, ha megértenék, amit mondok, ha megértenék, hogy nem magamért mondom, s még abban az időben is, amikor méltatlannak éreztem, ami velem történt, mert méltatlan, ha nem kíváncsiak az ember gondolataira.

Nem a világnak akarok bizonyítani, és talán nem is bizonyítani, csak feleltem, felelnék néhány ember örömtelien kérdő nézésére. Apámnak értő mondatait, anyámnak dicsekedve simogató kezét köszönném, s annak a néhány embernek, aki érti, amit mondok, aki büszke rám, elfogultan vagy elfogulatlanul, mert szeret. Nem akarok eminens lenni, de tíz év késéssel kezdtem. Mindenhová tíz év késéssel érkeztem, ezt be akartam hozni, amit csak nagy energiával lehet, és ez összetéveszthető sok mindennel, mondjuk azzal, hogy eminens akar lenni az ember. Esetleg a fiamnak akarnék bizonyítani? Alig hiszem. A fiam bőre alá, az agyába, a lelkébe csupán a tapasztalataimat szeretném belegyömöszölni, bár tudom ennek lehetetlenségét, mert mindenki csak saját, kipróbált, jól bevált boldogtalanságai árán lehet boldog. Igyekeztem arra irányulni, hogy abban segítsék neki, hogy ne kelljen minden boldogtalanságot kipróbálnia.

Mindig szerettem volna eljutni a falig, nem hősiességből, nem a mártíromság akarásából, de mert szerettem volna kipróbálni mind magam, mind a falat. Nem lehetne-e egy kicsit tovább? – diktálták illúzióim. Akkor szerettek érte, mit mondjak, nagyon szerettek, még olyanok is szerettek, akik ma régi „ellenállóként”

rohangálva, akkor elgyávulva, ezt ma elfelejtve, újkori egyistenhívóként, memóriavesztésesen nem szeretnek, mert már elviselni sem képesek múltbeli magukat.

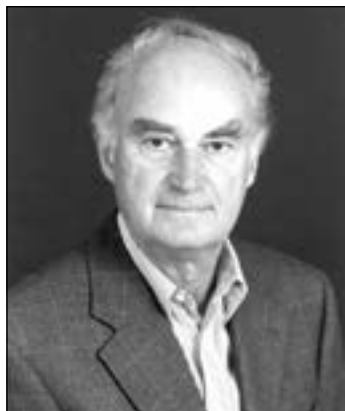
Állandóságom – úgy tűnt – idejét múlta, felcímkézhető lett, s a címkézés lehetősége után vágyakozók fel is címkézték. Anarchistából mindenféle más lettem, ettől szomorú, ettől indulatosabb, mint kellett volna, de hálás is voltam, mert éppen azok kezdtek el nem szeretni, akiktől elvártam, hogy ne szeressenek, de indulataimat félretolva köszönetem most azoké, aki örömeim, konfliktusaim mögé nézve észrevették kínládásaimat is, elismerésem azé a néhányé, akik bocsánatot kértek, mert ez a század nem a bocsánatkérések százada. Nehezen emésztettem meg, hogy a csak felületen mászkálók, a kapkodó ígéhirdetők (régiek vagy újak), a publikusság felé ácsingózó sandák miket tesznek, mondanak, írnak. Amikor ocsúdtam, nem megújulni akartam, azt csak rossz kompromisszumok árán lehetett volna, csak egy igyekezetem maradt: megpróbálni tisztázni a félreértéseket, megkülönböztetni a valódit a méltatlantól. Igaz gondolatokkal találkozni. Megérteni Ahmatovát, Malamudot, Márquezt, Singert, a gondolkodni akarókat, az erőszakot elutasítókat, megérteni azokat, akik az ésszerű, másokat fel nem horzsoló megoldásokat kínálják, és tiszta aggyal választani tudni több lehetőség közül. Megérteni magam és megérteni másokat. Nagyon pontosan: megtalálni egy „ellopott” magatartásformát és néha a csendet, ami után mindig vágyódtam.

Nem hiszem magam tévedhetetlennek. Sőt. Csupán azt hiszem, hogy van néhány igazságom. Azt védem. Ehhez hívok segítségül egy nagyon okos embert. Több is volt ennél, bölcs. Füst Milánnak hívták. Ő mondta: „Azt feleled nekem, hogy amit mondtam, az nincsen egészen így. Semmi sincsen egészen így – felelem én. Vagyis minden, mit mondani tudok, esetleg tizenöt szempontból érvényes, s a tizenhatodikból nem. S lehet, hogy neked éppen a tizenhatodik tetszik a legfontosabbnak. Akkor hát megbuktam nálad.” Ezt a bukást vállalni kell.

Ld. mel' 2, 6, 19,

Marosfalvi Antal

festő, restaurátor (Szombathely, 1931. május 6.)

Már a születés évéből sok minden kiderül; milyen életre szóló benyomások érik az embert, hogyan alakul sorsa. Az eszmélés éveiben meghatározó élmény volt tűzoltó-bombatűzszerész édesapám szerény családi házában a fenyegető háborút megelőző sok aggodalmas félmondat, majd maga a háború öt éve. Éppen a kisgyerek-, a nyiladozó kamaszkor éveiben.

De éppen ekkor, hétévesen ért a szerencse; felvettek a nagyhírű Scola Cantorum Sabariensis százhusz tagú énekkarba, amelyet a szombathelyi püspökség tartott fenn, és amelyet a csodálatos Dr. Werner Alajos zenetudós,

Ajtóm és ablakom

zeneszerző-karnagy alapított és vezetett. A kórusélet, a gyakori próbák, hangversenyek elvontak az „utcától”, fegyelemre szoktattak, és külön ajándék a zene szeretete.

A polgári iskolát szirénaüvöltés és bombázások éveiben jártam, és 1945 (!) tavaszán fejeztem be.

„Fiam, akarsz órásinas lenni?” – fátumszerű kérdés '45 nyarán apámtól egy újsághirdetés nyomán. Volt-e más választásom?

Öt évig gyakoroltam – és szerettem – ezt a gyönyörű szakmát, a pontosság, kreativitás e remek iskoláját. De mit lehetett kezdeni egy segédlevéllel, amikor államosítottak? A következő, de némileg rokon szakma: általános gépipari technikus oklevél. Ezekben az években azonban már minden perc szabadidőmet a szombathelyi Derkovits Képzőművészeti Szabadiskola műtermében töltöttem két kiválóság: Burány Nándor és Radnóti Kovács Árpád festőművész irányításával. Ők jelentik a szakma, az emberi tartás és az etikus alkotói szemlélet forrásait.

A kenyérkereső napi munka mellett 1955 óta részese voltam a vasi festőgárda kiállításainak. 1968-ban alapító tagja a Vasi Fiala Képzőművészek csoportjának. Húsz éven át számtalan hazai és külföldi kiállítást szerveztünk. 1976-ban felvettek az Alapba (MAOE). Első nagyobb önálló kiállításom 1970-ben volt, azóta több mint ötven, itthon és külföldön. Ugyancsak alapító tagként éveken át vettem részt a nyári Győri Művésztelep munkájában és kiállításain, ahol Győr Városáért emlékérmeket kaptam.

Nagy fordulat volt életemben – a műszaki pálya után –, hogy Szombathely képtárat épített nagy szülőtte, Derkovits Gyula életműve számára. Már a megelőző gyűjtőmunka idején sokszor bíztak meg új szerzemények restaurálásával. Majd amikor már a nyitás ideje is közelgett, főállású restaurátornak alkalmaztak 1984. január elején.

Az a tizenégy hónap életem legszebb, talán leghasznosabb szakasza volt, amikor közel kétszáz, többségében szinte romos festményt kellett egy országos jelentőségű gyűjtőhely felavatásáig bemutatható állapotba hozni. Derkovits, Dési és kortársaik művei Várkonyi György műtörténész rendezői elvei szerint és Salamon Nándor első igazgatósága alatt ott függtek a 2000 négyzetméternyi kiállítóterem falain 1985 februárjában az ünneplő közönség előtt. A Kultúráért kitüntetést kaptam érte.

A következő éveket a Savaria Múzeumtól átvett, ugyancsak megviselt állapotú gyűjtemény helyreállítása töltötte ki. Ezekből 1987 októberében *Ötven restaurált kép* címmel nyitott kiállítást a képtárban Mojzer Miklós, a Szépművészeti Múzeum igazgatója. Ez a kiállítás hozta meg nekem a nívódíjat. Vajon befogadott a szakma diploma nélkül?

Az önálló festői pálya és a restaurátori szolgálat boldogítóan egészíti ki egymást; amit az egyikről tanulok, hasznos a másikban. De ami még fontosabb: toleranciára, befogadásra, megértésre tanít a másság, a másé iránt. Ugyanakkor arra a meggyőződésre jutottam, hogy egyetlen út van számomra: kerülni, ami divat, mert uniformizál, meg kell őrizni a saját arculatot, még ha nem jegyeznek a felkapottak között, akkor is. A másik nagy szenvedélyem, az utazás is arról győzött meg, hogy a kiállítóterekben ragályként burjánzó gegparádé unalmas, már szinte arctalan. Arra törekszem, maradjak én.

Ez évben volt egy önálló kiállításom, aminek azt a címet adtam: *Útközben láttam*. Az eszmélésem óta eltelt fél évszázad összegzése. Erről Hölderlin egy gondolata jut eszembe: „Engem a zúgó ligetek zengése nevelt fel, / ...szeretni a virágok között tanultam.” Vagy Weöres Sándort idézzem? „Alattad a Föld, fölötted az ég, / benned a létra.”

Komlós István

Komlós István

színművész (Balassagyarmat, 1931. május 11.)

Feleségem, Anna kozmetikus. Fiam, Péter 17 éves, és a Kölcsey gimnázium harmadik osztályába jár. Előtte az általános iskolát a Kertész utcai színi tagozatán végezte.

1953-ban végeztem el a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. Színészi pályámat is ebben az évben, az Állami Faluszínházban, majd a Jászai Mari Színházban kezdtem. 1955-ben alakult a kaposvári Csiky Gergely Színház, én a színészek 1-es sorszáma alatt írtam alá szerződésemet, és a színházhoz való hűségemet és szeretetemet tükrözi, hogy 36 éven át egészen 1993-ig, a nyugdíjazásomig itt játszottam a különféle szerepek skáláját, főleg zenés darabokban, operettekben, zenés vígjátékokban, de igen sok prózában is szerepeltem. Az itt töltött 36 év alatt kb. 120-130 főszerepet kaptam.

A kaposvári színházban nagyon sok gyermekdarabot dramatizáltam, illetve átdolgoztam és rendeztem. Ez idő alatt kilenc igazgatóm volt, érdekesség, hogy apa és fia is igazgatta a színházat: Zách János, aki a második és Zsámbéki Gábor, aki a nyolcadik igazgatóm volt. 1980-ban a Munkaérendrend aranyfo-

kozatával tüntettek ki. Vendéggjátékon a Madách Színháznál 1989-ben, az Újpesti Színháznál 1994-ben, majd 1999-ben szerepeltem. 1993-tól a Terező körüti Színházban, a Játékszínben játszom igen sikeres előadásokban.

Pályafutásom alatt 132 magyar és külföldi filmben működtem közre. Főszerepet soha nem játszottam, de jelentős közepes és epizódszerepet igen. Csaknem valamennyi Szabó István-, Bacsó Péter- és az utóbbi években Koltai Róbert-filmben ját-

szottam. A legbüszkébb Szabó István Oscar-díjas *Mephistó*jában az öltöztető szabó szerepére vagyok.

Nyugdíjazásom után gondolni sem akartam a pihenésre, hiszen a színház

Csárdáskirálynő
(Leopold Mária herceg szerepében)

és film az életem. 1993-tól a Játékszínben egy új korszak kezdődött. Balázsovits Lajos igazgató meghívott a színházába, és az ország legjobb színészeivel játszhatok nagy sikerű előadásokban: *Jakobovszky és az ezredes*, *Furcsa pár* (225 előadás), *Nászinduló*, *A nap-sugár fiúk*, *Black Comedy*.

Szép és kiegyensúlyozott családi életem van. Feleségem kozmetikai szalonja szépen működik. Péter fiam a színi pálya felé vonzódik, az általános iskolát a színi tagozaton végezte, és jelenleg is velük játszik. Sorra mutatják be és játsszák, főleg a Bábszínházban és a Thália Színházban, jól sikerült előadásait.

Talán a fentiekből kiderül, hogy azon kevés számú színészek közé tartozom, akik elégedettek.

Egészségi állapotom jó, és ha ez így marad, Isten segítségével addig maradok e nehéz pályán, amíg csak tudok.

Wacha Imre

nyelvész (Győr, 1931. május 25.)

Olyan vidéken születtem, ahol három nyelv-járás található: a csalló- és szigetközi, a rábaközi és a Bakony-vidéki. Szűkebb és nagyobb családom tagjai is nyelvjárási ízzel beszéltek. Értelmiségi családba születtem, negyedik, megkésett fiúgyermekként, és nyelvileg is védett, igényes környezetben nőttem fel. A betűkkel csak az iskolában ismerkedtem meg, mégis korán kezdtem olvasni: már az elemiben „előolvasó” voltam, s tanítottam néhány lassúbb észjárású osztálytársamat. Pedagógusi hajlamaim már ekkor jelentkeztek?

Könyves családban éltem. Apám könyvtárban ott volt a Magyar Remekíróknak szinte teljes

sorozata, Jókainak ötven kötete, a Szilágyi féle *A magyar nemzet története*. Etikát, emberséget, magyarságot, nyelvszeretetet Petőfitől, Jókaitól, Aranytól, Balassitól, Adytól, József Attilától tanultam (lenyűgözött nyelvi gazdagságuk). És tanítóimtól, a gimnáziumban bencés és világi tanáraimtól. Jó magyar- és történelemtanáraim voltak. Ők adták kezembe az első irodalmi, néprajzi, történelmi tanulmányköteteket. De ők neveltek irodalomértésre és főleg gondolkodásra, emberségre, kötelességtudásra is. Nyelvtanóránk nem nagyon volt. A magyar grammatikát latin-, német-, franciaórákon verték belénk tanáraink. Főleg a latin tanulásának is köszönhetem, hogy az egyetemen a nyelvészet felé orientálódtam. Szabó Dénes, Pais Dezső, Bárczi Géza, Benkő Loránd és mások előadásain és szemináriumain nemcsak a nyelv történetével, rendszerével ismerkedtünk. Tájékozódunk a szakirodalomban, megtanultuk a filológiát, a pontosságot. Megtapasztaltuk, hogy egy-egy témakör kibontása érdekében milyen sokféle kell kutakodni, milyen utakat kell bejárni, mint kell kritikával olvasni a szerzőket, egy-egy szó, név, helynév mit árul el nyelvünkről, történelmünkről, gondolkodásmódunkról stb. Hatalmas bizonyító anyagot felsoroló, kristálytisza logikájú példát mutattak a szintetizáló gondolkodásra is. S mindegyiküktől „eltanultuk” a munka fegyelmét, a felfedezés örömeit. Előadásaiknak „valóságtartalmáról” gyermekeim és unokáim beszédét figyelve győződhettem meg. Családom felém áradó szeretete mindig erős támasza volt munkámnak.

Az egyetem után a Nyelvtudományi Intézetben Gáldi László osztályában évekig gyűjtöttük a magyar irodalom remekeiből a készülő nagyszótár számára az értelmezendő szavakat. Gáldi professzor rendszeresen beszámoltatott munkámról, beszélt saját kutatásairól: tágította látókörömet. Közösén dolgoztuk ki a nagyszótár szerkesztési elveinek tervezetét. Egy alkalommal arra figyelmeztetett: ha meg akarok maradni a pályán, évente meg kell írnom legalább négy cikket vagy két tanulmányt, vagy legalább egy könyvet. 1955-ben hozzákezdünk a Petőfi-szótár anyaggyűjtéséhez, majd szerkesztéséhez. Szikrázó szellemű munkatársakkal dolgozhattam együtt: Szabó Dénes, J. Soltész Katalin (csodálatos például a Babitsról szóló könyve), P. Eöry Vilma, Somogyi Magda, Büky Béla – nem szólva azokról „deklasszált” elemekről, akik az ötvenes-hatvanas években óradíjasaink voltak. (Szinnyei Merse Jenő egykori kultuszminiszter, Zimándi Pius István, Péterffy monográfusa és sokan mások.) A Petőfi-szótár szerkesztési elveinek kidolgozása ösztönzött, hogy végignézzem a magyar íróiszótár-kísérleteket (ezekről *A magyar írói szótárak kérdései* címen írtam), s hozzákezdjek a József Attila-szótár anyaggyűjtéséhez. A Petőfi-szótár több mint 25 évi munka után meg is jelent. A két szótár olykor gályarabságnak is tűnő munkálatai közben – minden kéziratukat, fogalmazványukat, életükben kiadott műveiket végigolvastuk, minden szavukat külön cédulára kiírtuk – döbbszemtem rá igazán, milyen összefüggések, a való életnek és a léleknek milyen mélységei rejlenek e két – mai koromból visszatekintve: siheder korú – költőnek egy-egy szava, kifejezése, fordulata mögött, mennyit kínlódtak, gyötrődtek ők, a nyelv művészei is a nyelvvel a gondolat megfogalmazásakor, s milyen gazdag, hajlékony is nyelvünk. Erről – s arról, hogy mi rejlik egy-egy szöveg szavai mögött – próbáltam számot adni néhány verselemzésben és egy Petőfi motívumrendszeréről szóló tanulmányban, jóval később pedig, már 1980 után – többek

között – egy Kossuth-, Móricz Zsigmond- és Cs. Szabó László-szövegnek az elemzésében. De ezek a munkák már más „korszaknak” is az eredményei.

1964-ben – hosszú vívódás után – elvállaltam a rádióbemondók beszédoktatását. (Kezdetben azért, hogy pénzt kereshessek a József Attila-szótárhoz.) A munka, melyet – később a tévében és egyetemeken, főiskolákon is – tanítva s tanítványaimtól is tanulva végeztem, szenvedélyes kutatási témává vált. A nyelvészet felől közelítve egyre nagyobb mértékben foglalkoztattak az értő-értető szövegtolmácsolásnak, majd a szöveg és a hangzásforma összefüggéseinek kérdései. Különösen akkor, amikor az 1965-ös egri kiejtési konferencia után, 1966-ban bekapcsolódhattam a Kazinczy-versenyek bírálóbizottságának a munkájába.

Ezek a feladatok új világot nyitottak. A hangzó beszéd gazdagságának világát. A legfőbb gondot az jelentette, hogy az értő/értető szövegmondás törvényszerűségei még nem voltak feltárva, s a kiejtés vizsgálata ekkortájt még nem lépte át a mondat határait. Rádiós munkám vezetett rá annak vizsgálatára, hogy milyen összefüggések szabják meg a szövegszerkesztés és a kiemelés-értelmezés eszközeinek használatát a különböző kommunikációs szituációkban és szövegműfajokban. Ez és a Kazinczy-versenyek tapasztalatai vezettek el ahhoz a felismeréshez, hogy kell lennie „szövegfonetikának”, hiszen a hangzásforma fő meghatározója maga a szöveg. A legfontosabb ilyen tárgyú – már a szöveg-tan felé is elkanyarodó – tanulmányaimat az *A szöveg és hangzása*, valamint a Kazinczy-versenyekről szóló kötetekben gyűjtöttem össze. Elekfi Lászlóval most rendezzük sajtó alá a – régóta várt – *Kiejtési kézikönyv*nek a mondatfonetikai eszközök használatával foglalkozó részét.

Az Országos középiskolai tanulmányi verseny egyik témája az ifjúság megszólalási gondjairól szól. A dolgozatok, melyeket bíráltam, a magam gyerekkori görccseit idézték fel, s szinte rákényszerítettek a *Beszélgessünk a beszédről* című könyvem megírására, s később – más szerzőkkel együtt – a *Nyelvi illetnannak* elkészítésére.

Az Édes anyanyelvünk versenyek, egyetemi, iskolai, rádióbeli oktatói munkám tapasztalatai arra ösztönöztek, hogy a beszélő, a hallgató, a mondanivaló, a műfaj és a beszédszituáció összefüggéseit vizsgáljam meg: mit tegyünk, hogy valóban azt mondjuk, amit mondani szeretnénk, hogy a hallgató valóban azt értse belőle, amit közölni akarunk vele. Két könyvem is foglalkozik a közéleti retorika kérdéseivel: a *Közéleti beszédünk* és *A korszerű retorika alapjai*. Ezekben próbálom igazolni Illyés Gyulának azt a megállapítását, hogy „a jó magyar írás és beszéd tanítását a helyes gondolkodás tanításával kell kezdeni”.

S a jövő? Ha életem határai engedik, oktatói munkám, kisebb-nagyobb cikkek, tanulmányok írása mellett még néhány nagyobb munkát is szeretnék elkészíteni és befejezni.

Ha megkérdeznék, mi volt életem értelme, ezt válaszolnám: az, hogy egy életen át anyanyelvemről tanulhattam, hogy anyanyelvem törvényszerűségeit vizsgálhattam, hogy taníthattam, hogy gondolkodni taníthattam, hogy az anyanyelvről szerzett ismereteimet az anyanyelvemen adhattam át tanítványaimnak, olvasóimnak.

Kiefer Ferenc

nyelvész (Apatin, Jugoszlávia, 1931. május 24.)

A Vajdaságban (vagy ahogy akkoriban mondtuk: a Bácskában) születtem, s többnyelvű környezetben nőttem fel. A kisváros többsége német ajkú volt, családom egyik fele németül, másik fele magyarul beszélt. Otthon is e két nyelvet használtuk, viszont szerb elemi iskolába jártam. A háború ezt a háromnyelvűséget megszüntette, de a kétnyelvűség megmaradt. Gimnáziumi éveim nem voltak könnyűek, a budapesti Érseki Gimnáziumban magas volt a színvonal, sokat kellett pótolnom; a II. osztály a bombázások miatt

csonka maradt, 1944 áprilisában hazaküldtek bennünket. A bajai cisztereknél folytattam a gimnáziumot, az iskola államosítása után azonban fegyelmi úton elbocsátottak, és csak kétéves késéssel tudtam a budapesti Fazekas gimnáziumban leérettségizni. A bajai III. Béla Gimnáziumnak és a Fazekas gimnáziumnak nagyon sokat köszönhetek. A ciszter tanárok felkeltették érdeklődésemet a vallás, a pszichológia és a filozófia iránt, a Fazekasban két kiváló tanárnak köszönhetem szépirodalmi érdeklődésemet. A bajai évek alatt tanultam meg szeretni a zenét és a képzőművészeteket, és Baján kezdtem el komolyabban nyelveket tanulni (franciát, angolt, szerb-horvátot).

A háborút és a felszabadulást, majd a kommunista hatalomátvételt gyerekfejjel félve, szorongva éltem át. Láttam véresre vert partizánt és csetniket, láttam a Budapestre bevonuló Wehrmachtot, átéltem a zsidók deportálását, figyeltem a Budapest felé vonuló amerikai bombázókat, s a redőny résein át lestem a Bajára bevonuló oroszokat. Szerb királyság, magyar királyság, német megszállás, nyilasuralom, orosz „felszabadítás”. Nem sokkal később már a marxizmusról vitakoztam népi kollégista osztálytársaimmal, majd jött a megfélemlítés: osztálytársaim közül többen eltűntek. Két évig Sztálinvárosban dolgoztam raktárosként, majd jött az érettségi, és felvetődött a nagy kérdés, hogyan tovább. Leginkább a pszichológia és a filozófia érdekelt, de 1952-ben egyik sem jöhetett szóba. Mivel a nyelvek is érdekelték, jelentkeztem az Idegen Nyelvek Főiskolájára is, de természetesen nem vettek fel. Így a Szegedi Tudományegyetemen lettem majdnem merő véletlenségből matematika–fizika szakos hallgató, a fizikát elviseltem, a matematikát kimondottan szerettem. Kiváló matematikatanáraimra ma is tisztelettel és szeretettel gondolok vissza (Rédei László, Kalmár László, Szőkefalvy Nagy Béla), óráik komoly intellektuális élményt jelentettek. Közben néhány barátommal át-átrándultunk a bölcsészkarra, hogy meghallgassuk Halász Előd és Baróti Dezső egy-egy előadását. Minden héten legalább kétszer egy mintegy tízfőnyi baráti társaság gyűlt össze nálam, hogy filozófiai kérdésekről vitázzunk vagy zenét hallgassunk. Szegeden élénk volt a zenei élet, Vaszy Viktor állt a zenekar élén, a konzervatóriumban gyakoriak voltak a kamarazenei hangversenyek.

1956-ban végeztem, majd egy évig a Soltvadkerti Általános Iskolában tanítottam (a matematikán kívül tornát, földrajzot, majd németet). A soldvadkerti év

sem tűnt el nyomtalanul, ma is több volt tanítványommal tartom a kapcsolatot. Soltvadkerten szembesültem először egy többvallású közösséggel, s vasárnapként hol az evangélikus esperesnél, hol a református tiszteletesnél, hol a katolikus papnál ebédeltem, s lett is ebből baj elég. 1957-től a Bajai Német Tannyelvű Gimnáziumban tanítottam, s közben levelező tagozaton a német és francia szakot végeztem. Nyelvészetről nem volt fogalmam, az egyetemen nyelvet és nem nyelvészetet tanítottak. A nyelvészettel egy véletlen folytán kerültem kapcsolatba. Bajai tanárkodásom idején látogatók jöttek Budapestről, többek között a német tanszékről is. Egyikük (Hutterer Miklós, később egyetemi tanár) megkérdezte, hogy nem lenne-e kedvem nyelvészettel foglalkozni, matematikai képzettségem és nyelvtudásom alapján szinte predestinálva lennék a modern nyelvészettel való foglalkozásra – mondta ő. Így kerültem kapcsolatba az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének egyik munkatársával (Szépe Györggyel), aki ellátott megfelelő szakirodalommal. Néhány évvel később már az MTA Számítástechnikai Központjának voltam a munkatársa (a Nyelvtudományi Intézet nem jöhetett szóba, mert nem volt nyelvészvégzettségem). A hatvanas években megnyílt előttem a világ mind szellemi, mind fizikai értelemben.

1963-ban jártam először külföldön (Svédországban), amit egyre több külföldi út követett. Az első, svédországi út meghatározó jelentőségű volt, mert ennek köszönhetően 1969-től több éven át voltam vendégprofesszor Svédországban. Nyelvészeti szempontból azonban az 1965-ben elnyert Ford-ösztöndíj volt a legfontosabb, amely egyéves amerikai tartózkodást tett lehetővé. Amerikai ösztöndíjas koromban váltam igazán nyelvesszé (34-35 éves koromban!), megtanultam mindazt, ami ilyen rövid idő alatt megtanulható volt. Az elméleti nyelvészet (különösen a mondattan és a jelentéstan) és a számítógépes nyelvészet érdekelt leginkább. Egy év alatt két könyvet írtam, egyet a magyar mondattanról, egy másikat a matematikai nyelvészetről. Miközben Stockholmban egyetemi tanár voltam, itthon nem védhettem meg kandidátusi disszertációm, a káderlapomon ugyanis az állt, hogy nem vagyok marxista (ami igaz is volt, csak nem kellett volna talán ennyire nyíltan bevallanom). Végül is néhány évvel később sikerült védenem. Doktori disszertációm védeése sem ment simán: majdnem „megbuktam”, mert egyik opponensem véleménye szerint a disszertáció nem nyelvészeti témát tárgyal. Itthoni pályafutásom tulajdonképpen csak ötvenéves koromtól fogva volt zökkenőmentes. A sok nehézségért, problémáért azonban mindig kárpótolt a külföldi elismerés.

Nyelvészeti munkámban nem támaszkodtam semmiféle hagyományra, a korábbi korszakok értékes munkáit azonban szívesen forgattam. A számomra fontos és ízlésemnek megfelelő nemzetközi trendeket követtem, nem szerettem azonban (és ma sem szeretem) a szoros elméleteket, mert úgy éreztem, hogy gúzsba kötik gondolkodásomat. Ezért általában olyan kérdésekkel foglalkoztam, amelyek lehetővé tették a módszer és az elméletet szabad megválasztását. Fő kutatási területem az általános és a magyar nyelvészet, utóbbit éppúgy a nemzetközi tudomány részének tekintem, mint az előbbit.

Hoffmann Tamás

etnográfus, muzeológus (Budapest, 1931. május 29.)

Anyámat és apámat a Trianon hozta össze. Északról és délről telepítették családjaikat Budapestre. Tönkrementek. Szabadkán ma is áll a főtér sarkán a patikaház, az emeleten a lakás, a földszinten az üzlet és a laboratórium, a berendezés még a régi, Nagypám csináltatta egy évszázaddal ezelőtt. A Losonc melletti Terbeléden már nincs meg az urasági kertész háza, ahonnan a másik nagypám mindig elvágott, de nem úgy, ahogyan megadatott neki, s áttelepítve rövidesen elvitte a tüdőbaj. Gyermekeik, két szegény ember talált egymásra 1927-ben – vagonlakás után az Augusztá-telepen. Az ezután következő

állomás tulajdonképpen továbbra sem kínált sokkal jobb életkörülményeket, de még nekem is ez a folytatás jutott négy évtizeden át osztályrészülni, amikor is családi történetekből és nem politikai nyilatkozatokból ismertem meg, mi a következménye a kisebbségi sorsnak és a genocídiumnak. Egyébként kiterjedt családomban voltak tehetősök is: Budapest neves építészeinek leszármazottai, a Nemzeti Múzeum bárói rangot kapott főigazgatójának, a WM vezető mérnökök utódai, akik büszkélkedhettek származásukkal. Mi – szegény rokonok – aligha. Apám – az állástalanság hosszú évei után – kishivatalnok lett, anyám engem nevelt, s talán nem is sok fáradsággal, mert jó gyerek voltam. Egyke. Noha családi botrányok után, mert szüleim közül egyikük sem volt vallásos, egyháziilag sem esküdtek meg, engem megkereszteltek katolikusnak, apám egyik barátja révén 1936 és 1944 között nyaranként a Soli Deo Gloria református diákegyesület táborában nyaraltam – Balatonszárszón. Itt eszmélkedtem mindkét Magyar Élet konferencián. Már amennyit gyerekekfejjel megértettem. A pesti nyomort ismertem. A „falukutatóktól” megtudtam, hogy van vidéki is. Velük léptem át először parasztházak küszöbét. Számomra máig hatóan az ott látott szegénység lett a magyarságélmény, s nem az etnikai hovatartozás szerinti, noha mindkét felmenő ágon német családból származom.

Ezért lettem etnográfus. Bár későbbi kollégáimhoz mérten is elfogadható folklórműveltségre tettem szert, intellektuálisan az életkörülmények, a szociális problémák, a történelem érdekelt. Ez foglalkoztatott pályámon is, és távol tartott azoktól, akik bokáztak, hejehujáztak és szépelegtek, meg főleg – magyarkodtak. Azóta jóval többen lettek, miközben a szakmában, merthogy a tudomány mégiscsak előbbre tart, szerencsére már múltófélben van divatjuk.

Ahogy sokakat nemzedékem tagjai közül, engem is a politikában balra tolt a történelem terhes öröksége, a háború, a budapesti ostromkor rám dülő ház, a koplalás és a Madisz. Tizenöt évesen jelentkeztem a KMP-be. Nem vettek fel, mert még kisgyerek voltam. Aztán nekem voltak fenntartásaim, és nem léptem be. Ötvenhat életem legnagyobb történelmi emléke lett, pedig csak a szájam járt. Ezért nemsokára, 1957-ben meg kellett tanulnom, hogy

a számléltrán felülről lefele is lehet mászni. Az aspirantúra befejezése után előbb adjunktus, majd tanársegéd lettem a pesti bölcsészkaron. Kérdésemre, hogy miért, a rektor (aki egyébként professzorom volt és később megtisztelt barátságával is) azt válaszolta, hogy még mindig jobban jártam, mint ha a Gyűjtőfogházban kötök ki. Teljesen igaza volt. A véletlen is múlt. Amikor több barátom kiszabadult a börtönből, magaménak érezve a konszolidációt, beléptem az MSZMP-be, majd onnan rögtön az MSZP-be. Szoktam mondani, hogy a párt és a házasság számomra nem olyan fontos intézmény, nekem mindkettőből elég egyetlen is egy életre. Tehát 1957 óta házas vagyok, két gyermek és négy unoka járul hozzá a demográfiai egy helyben járáshoz.

Az etnográfia kultúrafelfogása munkám közben nem bizonyult elégséges élménynek. Botcsinálta agrártörténész lettem. Egyre jobban foglalkoztatott a régi falu összeomlása, egy ipari társadalom keletkezése és ennek a folyamatnak összefüggései az európai haladással, a regionalitás mibenléte.

A kultúrpolitikában nemzedékek óta méltatlanul marginálisan kezelt néprajzi muzeológia sorsa sértette az én hiúságomat is. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum, amely a Néprajzi Múzeum egyik osztálya volt, felszámolás előtt állt. Elvállaltam a vezetést 1969-ben, majd három év múlva megnyitották a szentendrei néprajzi falut. A kültelki iskolában akkor már ötödik elhelyezésében, ötven éve, „ideiglenesen” szorongó Néprajzi Múzeumot felettes hatósággal egyet nem értésben – a volt Curia épületének nagyobb részét, ha már rendeltetésének megfelelőt nem tudtam szerezni (ahogyan mondják: lobbizva) – beköltöztettem a város közepébe. Sok hercehurcával és akadékoskodással járt. Igénybe vett alaposan. A szentendrei múzeumtól ezért meg is váltam. Egyébként naivan arról álmodoztam, hogy a Parlamenttel szemben egy olyan állandó tárlatot rendezhettek, amely a kisemberek napjainkig tartó életmódbeli változásait, a legigazibb történelmet mutatja be – az elmúlt háromszáz évben alkotott környezeti kultúrájának tárgyait téve közszemlére. Elutasították. Közben mindvégig (1995-ig) tanítottam, mert tudtam, hogy az igazgatás butít, a hallgatók kritikus kíváncsisága miatt viszont olvasni, a szakma és a rokon szakmák nemzetközi teljesítményeivel ismerkedni kényszerülök.

A múzeumi eseményeket a szakma jobbra közönyösen szemlélte. A Szabadtéri Múzeum ügyében Erdei Ferenc segített (akit még Szárszóról ismertem, és később sem utasított el magától), az 1872-ben alapított Néprajzi Múzeum elhelyezésében pedig Vályi Péter miniszterelnök-helyettes és a minisztertanács.

Hivatali munkám nem sok lehetőséget és főleg időt adott az írásra, de – szerencsére – sokfelé eljutottam a világba, vagy három évtizeden át több-kevesebb gyakorisággal előadásokat is tartottam egyetemeken, kongresszusokon európai országokban, Amerikában.

Felgyülemlett ismereteimet végre leírhatom 1992-ben történt nyugdíjaztatóm óta. Státusomat egykori kollégámnak, a kultuszminiszternek köszönhetem, aki messianisztikus hittel elteve, a „rendszer váltásra” való hivatkozással igyekezett eltüntetni a süllyesztőben.

Most is dolgozom egy háromkötetes történelmi esszén, amelynek első kötete 1998-ban már megjelent. Az európai parasztok életkörülményeinek történetéről írok. Meggyőződésem, hogy nem a „nagypolitika”, hanem a „kisemberek” – életminőségük javítására tett – erőfeszítésein múlik elsősorban a

történelem alakulása. Az életkörülményeket, az anyagi kultúrát átható divatok nemzetköziségét és regionalitását jellemzem – persze csak vázlatosan. Ilyen, a prekapitalista Európa távlatait és a parasztek életmódja történetének sajátosságait érzékeltetni akaró írás nem jelent még meg a nemzetközi szakirodalomban, noha nagyszámú értekezést publikáltak az elmúlt harminc-negyven év alatt (a „mindennapi élet története” címszóval) a nemzeti alapon szerveződött kiadványokban. Erről a szakirodalomról azonban a magyarországi tudományos közélet még alig vett tudomást. Egyelőre az én irományom sem váltott ki szakmai visszhangot.

Könyveim: *A gabonaneműek nyomtatása a magyar parasztek gazdálkodásában*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1963; *Néprajz és feudalizmus*. Budapest, Gondolat 1975; *Európai parasztek – A munka*. Budapest, Osiris 1998; *Európai parasztek – Az étel és az ital*. *Európa parasztek – A látszat*. (Mindkettő sajtó alatt.) Mintegy másfél száz cikk szakfolyóiratokban, itthon és külföldön, egy kevés publicisztika a hazai sajtóban. Tudományos filmek forgatókönyvei. Mintegy félszáz kiállítás rendezése itthon és külföldön. Nincs kormánykitüntetésem. (1982-ben akartak adni, de visszautasítottam.) Munkásságomra tekintettel úgy gondolták, hogy 1983-ban átvehetem az etnográfusok egyik legismertebb elismerését, a Premio internazionale Giuseppe Pitre–Citta di Palermót, és ezzel csaknem egy időben a muzeológusoknak járó Móra Ferenc-díjat.

Visszavonultan élek és dolgozom. Örülök annak, hogy van mondanivalóm, bár tudom, hogy utóéletét (talán lesz?) már nem kísérhetem figyelemmel. A következő könyvem témája foglalkoztat, a mostanin már szeretnék túljutni. Szokásos helyzet az életben.

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Jánky Béla** költő, közíró, műfordító (Székelyudvarhely, Románia)
Kővári Emil Zoltán pszichológus, tanár, sportoló (Nagyvárad, Románia)
2. **Báthory Zoltán** oktatáskutató (Budapest)
Egressy Teréz grafikus (Ungvár, Szovjetunió – ma Ukrajna)
Szabó László újságíró (Baja)
Madaras Árpád tanytő, népművelő (Kolozsvár, Románia)
3. **Varga László** matematikus (Sárszentlőrinc)
4. **Balla Demeter** fotóművész (Szentese)
Droz, Georges André Léopold francia jogász (Algír, Algéria)
Rozsogyesztvenszkij, Gennagyij Nyikolajevics orosz karmester (Moszkva)
5. **Szilágyi Gyula** biológus, növénynevelő (Nagykátá)
7. **Linnemann, Hans** holland közgazdász (Rotterdam)
Gazdovits Miklós vezérkari híradós tiszt (Szatmárnémeti, Románia)
8. **Bélai István** hangmérnök, filmrendező (Budapest)
Hofer Miklós építész (Bozsok)
9. **Bánhidi László** gépészmérnök (Szolnok)
Kormos László honvédtiszt (Budapest)
10. **Scola, Ettore** olasz filmrendező, író (Trevico, Avellino)
Szurcsik János festő (Hercegszántó)
12. **Diz, Adolfo César** argentin közgazdász (Buenos Aires)
Asbóth Istvánné Horányi Mária díszlettervező (Budapest)
13. **Hajnal András** matematikus (Budapest)
15. **Altes, Frederik Korthals** holland politikus (Aszterdam)
Heumann, Klemens R. német villamosmérnök (Lünen)
15. **Mitchell, James Fitzallen, Sir Saint Vincent-i** politikus (Bequia, Grenadines)
Rákóczi Ferenc meteorológus (Erdőkövesd)
- Gerlőczy Ferencné Telléry Sára** festő (Budapest)
18. **Bardonnnet, Daniel** francia jogász (Moulines)
19. **Bayerle Gusztáv** történész, filológus (Budapest)
Burger Anna közgazdász (Újpest)
Moeller, Bernd német egyháztörténész (Berlin)
Bogos Sándor tanár, újságíró (Szépvíz, Románia)
21. **Béda Gyula** gépészmérnök (Koncháza, Csehszlovákia – ma Ukrajna)
Géczy Dorottya színész (Budapest)
22. **Szepesi Dezső** meteorológus (Budapest)
Balogh Istvánné Korzim Erika grafikus (Budapest)
23. **Lovász György** geográfus (Budapest)
24. **Lonsdale, Michael** francia színész (Párizs)
25. **Mózer László** belsőépítész, bútortervező (Kadarkút)
27. **Hasznos Miklós** jogász (Pécs)
28. **Buna István** tanár (Bukarest, Románia)
29. **Bencsik István** szobrász (Marcali)
Gazsi József történész (Tokaj)
Simon Iván festő (Szombathely)
30. **Strelau, Jan** lengyel pszichológus (Danzig – ma Gdansk)
Szabó Géza egyházi vezető (Budapest)
31. **Schrieffer, John Robert** amerikai fizikus (Oak Park, Illinois)
Verrett, Shirley amerikai operaénekes, mezzoszoprán, szoprán (New Orleans)

Poszler György

irodalomtörténész, esztéta (Kolozsvár, 1931. június 12.)

Az új évszázad első évében vagyok hetven. A régi évszázad több mint kétharmadát átéltem. Ezt a kétharmadát öntudattal is. A múlt századforduló bennem van – szüleim-nagyszüleim emlékeiben. A jövő századforduló bennem van – gyerekeim-unokáim reményeiben. Szülők-nagyszülők emlékei, gyerekek-unokák reményei között az én emlékeim-reményeim. Vagyis hét évtizedes életem. Életem nem „kész regény”. Nem is mondom el. Csak összegzek néhány tanulságot. Három tételben. A „kibeszélés” adta lelki nyugalmam érdekében.

Reménységek és csalódások. Istenverte évszázad. Teljesen átszötte, magához láncolta a politika. Leigázta a legmagánabb magánszférát is. Annyira, mint korábban sohasem. Különösen

e „huzatos” földrajzi-történelmi régióban. Két gyökeres rendszerváltás köré szerveződve. Ami az előjeleket nem egyszerűen átalakította, hanem visszájára is fordította. Történelmi, erkölcsi, értékbeli értelemben is. Van egy szomorú büszkeségem: nekem nem két, hanem három rendszerváltás jutott. '40-ben, „észak”-erdélyi szülővárosom visszacsatolása. Sors adta, külön rendszerváltásom. Meg '48-ban a „fordulat éve”; '89-ben a „faldöntés”. Sors adta, közös rendszerváltásaim. Ezekhez kötődtek reményeim. Ezekből fakadtak csalódásaim. Mert a '40-es mámoros reményt a '44-es kétségbeesett csalódás követte. Benne március 19. történelmi szegényével, október 15. emberi megaláztatásával. Mert a '45-ös lehetőséget a '48-'49-es lehetetlenség követte. Mert az '56-os felemelkedést az '56-os lehanyaglás követte. Benne október 23. nyitásával, november 4. zárásával. Mert a '89-es külső „faldöntést” a '90-es belső „falépítés” követte. Így lettem remények és csalódások túledzett hetvenese.

Órák és könyvek. Órák és könyvek között élek. A szó anyagi-tárgyi és szellemi-tevékenységbeli értelmében is. Anyagi-tárgyi értelemben gyűjteném az órákat és gyűjtöm a könyveket. Órából három van. Svájciak, régiiek, rugósak. Az egyik anyámhoz, a másik apámhoz, a harmadik ifjúkoromhoz kötődik. Válogathatnám őket. De inkább csak az anyámét viselem. Könnyen értelmezhető. Nem kell hozzá pszichoanalízis. Könyvből több ezer van. Szinte kiöntenek a lakásból. Mindegyiket olvasnám, de nem mindegyiket olvashatom. Egyszerre, ugye, mindet nem lehet. Lassan olvasok, lázasan gyűjtök. Hovatovább egyetlen szenvedélyem. Igyekszem megőrizni – már csak életkedvem jeleként is. Szellemi-tevékenységbeli értelemben tartom az órákat és írom a könyveket. Igaz, órát egyre kevesebbet tartok, könyvet egyre lassabban írok. Régebben főként külső tárgyakról írtam. Témákról, amelyek feldolgozását tudományosan fontosnak véltem. Újabban főként belső tárgyakról írok. Életemről, mert kibeszélését érzelmileg fontosnak vélem. Arról, hogy miért éltem így; miért kellett

így élnem; miért nem élhettem másként. Persze álcázottan, látszólag külső tárgyakon. Ahogy az irodalomtörténetben annyian mások is.

Feledések és emlékezések. E miértekből fakad legfőbb gondom. Egy sikeres, állítólag sikeres gazdaságban miért rossz kedvű, biztosan rossz kedvű az ember? Növekszik az egy főre eső össznemzeti jövedelem. Nem csökken az egy főre eső össznemzeti gyűlölet. Valószínűleg így van. Az egész évszázad, legalább '14 óta, egyéni és nemzeti sérelmek sorozata. Ott maradtak a lelkekben – kibeszéletlenül. Olykor kibeszélték őket, de csak a saját sérelmeket, a saját szemszögből, a másik kárára. Nem mindenki sérelmét, sok szemszögből, mindenki hasznára. Egészséges egyén és társadalom jövőre, vagy jövőre is orientált. De hogy gondolhat rendezetlen múlttal rendezett jövőre? Ehhez a múlt rendezése, a feledés és emlékezés egyéni hányadosa szükségeltetik. Aki mindent feledni képes, múlt nélkül akar jövőt csinálni. Lehet akár boldog idióta is. Aki semmit sem képes feledni, múltból akar jövőt csinálni. Lehet akár boldogtalan pszichopata is. Boldog idióták és boldogtalan pszichopáták együttese rosszkedvű-gyűlölködő társadalom. Egyénileg kell a feledés-emlékezés hányadosát kialakítani. És tisztelni a másikat. Aki mást és másként felejt, másra és másként emlékezik, nem feltétlenül hülye és becstelen. Csak más!

Itt ülök, hetvenévesen. Reményeim és csalódásaim után. Óráim és könyveim között. Feledéseim és emlékezéseim előtt. Órákat már nem veszek. Könyveket még igen. És talán még írok valamit. Hogy könnyítsek a lelkemen.

Torday Aliz

művészettörténész (Kisújszállás, 1931. június 16.)

Hároméves lehettem, amikor Anyu azt mondta, hogy Apu nem minket szeret. A kisújszállási házban hallgattam ezt, és ez volt az első, legkorábbi emlékem. Házban?! Bérelt lakásunk volt csak, a nagy világválság utáni években Apu kilencven pengős tisztviselői fizetéséből akkor se, azután se tellett házra. Mert Apu minket ugyan nem, de másokat bizony szeretett. Bőkezűen. Második emlékem egy nagy csattanás. Meglátam Aput hazafelé jönni a hivatalból, vidáman, társaságban. S az árkot fedő átjárón rohanni kezdtem hozzá: „Apu, Apu!” És egy biciklis elcsapott. Aztán a számárköhögésre emlékszem, a nagyon magas csillagos égre, amikor az udvaron Apu vigyázott rám. Azt mondják, nagyon hasonlít

tottam rá. Szajkóztam én is: „Csupa apuja kislány.”

Fekszem az ágyon, kezem összekulcsolva a fejem alatt. Vasárnap van. Apu ugyanígy feküdt vasárnaponként, ha nem ment dolgozni. Mert mindig hajnal-

ban járt; ahogy mondták, zseniális főkönyvelő volt. Hajnalban dolgozott, keményen, este jöhetett a szórakozás, az ital, a kábulat. A mások szeretése.

Anyu más volt. Tizenkilenc évesen ment férjhez, és addig, amíg én, tizenegy év után, meg nem születtem, Apuról szólt az élete. Apu soha nem hagyta el, de amikor már nem tudott – miattam – vele menni, megkeseredett, boldogtalan lett. Biztosan voltak még köztük fellángolások, hiszen utána kilenc évvel – már Mezőtúron – megszületett a húgom, Évácska, a kedves, az összekötő kapocs, akit igazán és őszintén szerettek mind a ketten.

Tíz-tizenegy éves lehettem, amikor Soli Deo Gloria táborba indultam, Szárszóra. És az állomáson Anyu megcsókolt! Azért emlékszem a csókra, mert engem nem becéztek, engem bedugtak a gimnáziumba fél-bennlakónak – akkor így hívták a napközit –, és otthon Évácskát szeretgették. Ráadásul egy felöltlen nagynéni, akinél nyaraltam, heccből azt mondta, hogy tulajdonképpen az ő gyereke vagyok, csak ő nem akart engem, ezért anyáméknak adott. Ez kell egy kiskamasznak! Meg a háború! Mert az aztán kiverte belőlem a szeret-nem szeret játékot. Ráadásul szerelmes lettem – idézőjelben talán, bár ez (is) igaz szerelem volt – egy karpaszományos zászlósba, akinek volt egy aranyfoga. És '44 októberében egy katonai autóbuszban az Aranyfogúval menekültem! Rajtunk kívül Lidi, a barátnőm meg egy tábori lelkész jött Pestre. A géppuskatűzben félve bújtam az Aranyfogúhoz.

– Hány éves vagy? – kérdezte.

– Tizenöt leszek – válaszoltam. (Naná, két év múlva.)

A nyomorúság akkor összefogta a családot. A háború után azonban újra lángolt a családi háborúskodás. Közben Szegedre költöztünk, és én, református létemre, a zárdába iratkoztam be. Akkor menekültem a vallásba. Jó néhány év múlva érhettem meg saját, külön bejáratú felvilágosodásomat Rousseau *Emile*-jének, a savoyai vikárius vallomásának segítségével. És azt hiszem, ettől kezdve akartam, próbáltam magam „megmutatni”. (Nekik. Hogy én is érek valamit.) Közben ismét Mezőtúr, majd Szolnok következett, a fordulat éve... Soha nem voltam sem üldöző, sem üldözött. De akkor, az érettségi után – később az igazgatónőtől tudtam meg – az ipszilonom miatt nem küldhették tovább egyetemi felvételi kérelmemet. Arisztokratául cseng a nevem! Ha tudták volna, hogy nagyanyám, Rivasz Tóth Péterné három elemi végzett egyszerű asszony...

De Nagyanyámról nem elég ennyi. Ha bennem valami spiritusz van, azt tőle örököltem. Távol éltünk egymástól, de ő volt az, akiről tudtam, hogy feltétel nélkül szeret. És én is őt. A kunokra jellemző í-ző szavaira, tapasztalatból leszűrt bölcsességére, tanácsaira, mondásaira, szentenciáira máig emlékszem. Neki köszönhetem plebejus voltomat, rövid mondataimat, meg persze a dolgok leegyszerűsítésére való hajlamot.

Érettségi után nem egyetemista, hanem „segédszínész” lettem, majd könyvtáros. Hányan gúnyolják manapság az estin, levelezőn végzett félművelteket! Hát én is így végeztem. Felvételi nélkül, második évfolyamon kezdve – nagy protekcióval – könyvtár szakon. Közben, egy rosszul sikerült házasság után, újságíró lettem, majd televíziós szerkesztő. Egyedül maradtam véglegesen, de találkoztam életem nagy témájával, amely bűvópatakként a hatvanas évektől kezdve meghatározta – kis túlzással – az életemet, kapcsolataimat, írásaimat, barátaimat (valószínűleg ellenségeimet is). Ez ma is az élő magyar textilmű-

vészet. Olyannyira, hogy vezetője lettem a szombathelyi textilgyűjteménynek, majd munkatársa az Iparművészeti Múzeumnak. Rendezhettem kiállításokat, írhattam kedvemre.

Megmutattam? Már nem volt kinek.

Fekszem az ágyon, kezem összekulcsolva a fejem alatt. Lehet vagy fél öt, számba veszem a mai napot. Friss fejjel, még pizsamában megírok egy cikket, tizenegyre megyek egy textileshez, akinek kiállítást fogok rendezni, este megyek a Vigadóba, egy megnyitóra. Utána talán bekapcsolom a tévét, felbontok egy egri muskotályt. „Csupa apuja kislány”...

Torday Bert

Schmidt Egon

író (Budapest, 1931. június 16.)

Gerald Durrell már kora gyermekkorában saját állatkertjéről álmodott. Én ugyan soha nem kívántam magamnak állatkertet, de mindig is az állatok, elsősorban a madarak álltak érdeklődésem középpontjában. Zökkenőkkel is bőven tarkított életem során szívós kitartással sikerült elérnem, hogy hivatalosan vagy

nem hivatalosan, de többnyire velük foglalkozhattam. Gyermekkoromban szüleim – miután nyilvánvalóan látták, hogy reménytelen eset vagyok – magukban talán halkán sóhajtva, de támogattak, igazi hasznos segítséget azonban a nagybátyámtól kaptam. Nagy természetbarát volt, és amikor néha átadta a távcsövet, hogy egy-egy madarat közelebről is megcsodálhassak, a paradicsomban éreztem magam. Azt a bizonyos távcsövet sokkal később megörököltem, ma is ör-

zöm. Bár a ma kapható remek műszerekhez még csak nem is hasonlítható, számomra nagyon becses, a ma is fel-felbukkanó emlékek részese marad.

Mindig szerettem írni, erről tanúskodnak ifjúkori madártani naplóm megfigyeléseket, élményeket rögzítő, mára már erősen faku-

ló sorai is. Éppen a napokban kerültek a kezembe azok az 1950-ben készült jegyzetek, amikor először jártam a Kis-Balaton területén egy kiváló ornitológus társaságában, akit nyomban példaképemül választottam. Az maradt akkor is, amikor évekkel később már együtt dolgoztunk az akkoriban a Garas utcában székelő Madártani Intézetben. Dr. Keve Andrásnak, aki sajnos már nincs közöttünk, rengeteget köszönhetek, és örökké hálás maradok csendes, türelmes szavakkal elmondott hasznos tanácsaiért.

Első könyvem ötlete is a Garas utcában született. Először csak felködött bennem, homályosan, bizonytalanul, de egy idő után olyan tisztán láttam magam előtt, hogy csak le kellett ülnöm az írógép mellé. Maga az ötlet onnan jött, hogy észrevettem, mennyire ismétlődnek egyes levélben és telefonon érkező kérdések, mennyire érdekli az embereket például a madárvonulás, a téli etetés, a madárgyűrűzés vagy a kiskertekben lehetséges madártelepítés. 1970-ben jelent meg a *Madarakról – mindenkinek* első kiadása, és ezzel, mintha csak valami zsilip szabadult volna fel, már nem tudtam, de persze nem is akartam megálljt parancsolni az írógépnek.

Azt, hogy távcsóvel a nyakamban kedvemre járhattam a terepet a dunántúli dombokat, a nagy alföldi legelőket és a vizek környékét, emellett órákon át, néha az éjszakába nyúlóan verhettem az írógépet, elsősorban a jó családi háttérnek, mindenekelőtt türelmes és megértő, segítő feleségemnek köszönhettem. Nem volt könnyű egy szobában három gyerekkel, de mindig úrrá lettünk a nehézségeken. Íróasztalra már nem futotta a hely, könyveimet az ölemben tartott írógépen, a pamlag sarkában kuporogva írtam és írom ma is, most már talán csak pusztá megszokásból. Szeretek gyerekeknek írni, meggyőződésem, hogy a természet szeretetére, természetes környezetünk védelmére szóló nevelést a legkisebbek között kell elkezdni. Ez a korosztály még fogékony, nevelhető, emellett rend-

kívül érdeklődő. Ezt mindig örömmel tapasztalom az író-olvasó találkozók alkalmával felém záporozó, gyakran meglepően okos és logikus kérdéseket hallgatva.

Néha elgondolkozom azon, van-e írói példaképem, de végül mindig oda lyukadok ki, hogy tulajdonképpen nincs. Helyesebben nem szeretnék senkit sem utánozni. Állandó olvasmányaim közé tartoznak Fekete István örökszép könyvei, Bársony Istvánnak ma már kevésbé ismert bájos természeti leírásai, polcomon sorakoznak a Durrell-könyvek, de említhetném Felix Salten vagy Seten Bergman munkáit is. Élvezettel olvasom őket, számos részletet akár idézhetnék is, de saját munkámhoz legfeljebb ösztönzést nyújtanak.

Témáim, a cikkek és könyvek ötletei többnyire a terepen születnek. Például áprilisban, amikor először halom az Afrikából hazatért fülemülék csattogását, a csodálatos őszi lombszíneződés idején vagy azokon a ködös novemberi estéken, amikor az éjszakázni a vízre húzó ezernyi liba soha meg nem unható látványában gyönyörködöm. Szeretem, tisztelem és csodálom a Természetet (így, nagy T-vel), és ha ennek írásaimban is sikerült hangot adnom, akkor, úgy érzem, életem nem volt hiábavaló.

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

- 2. Tahmiscic, Husein** boszniai költő, kritikus, esszéista (Szarajevó)
Tömösközi István kémikus (Mezőtúr)
Erdély Miklósné Szenes Zsuzsa textilművész (Budapest)
- 3. Castro Ruz, Raúl** kubai politikus (Birán, Oriente tartomány)
- 4. Torge, Wolfgang** német geodéta (Laubusch)
- 5. Kammerer László** orvos, belgyógyász (Budapest)
- 6. Markója Imre** jogász (Hetes)
Nossal, Gustav Joseph Victor, Sir ausztrál orvos (Bad Ischl, Ausztria)
Csepregi Zoltán szobrász (Pankóth, Románia)
Antal Imre történész (Gyimesközéplek, Románia)
- 7. Kaponya Judit** festő (Kaposvár)
- 8. Ladányi Jenő** mérnök (Fajszy)
- 9. Pacsa Klára** tanár (Miszótófalva, Románia)
- 10. Horacsek Ottó** matematikus (Budapest)
- 11. Bolyki János** lelkész, teológiai tanár (Budapest)
Kotljakov, Vlagyimir Mihajlovics orosz geográfus
- 12. Beales, Derek Edward Dawson** brit történész (Felixstowe)
Johnson, Christopher Louis McIntosh brit közgazdász, újságíró (Thornton Heath Croydon, Surrey)
Szépfalusy Péter villamosmérnök, fizikus (Szeged)
Tella, Guido José Mario di argentin politikus, közgazdász (Buenos Aires)
Capacchi, Guglielmo irodalomtörténész, műfordító (Párma)
- 13. Major Nándor** író, kritikus, esszéista (Újverbász, Jugoszlávia)
- Ritoókné Szalay Ágnes** könyvtáros (Budapest)
- Merényi László** történész (Munkács, Szovjetunió – ma Ukrajna)
- 15. Ehlermann, Claus-Dieter** német jogász (Scheessel)
- 16. Eörsi István** író, dramaturg (Budapest)
- 18. Cardoso, Fernando Henrique** brazil politikus, szociológus (Rio de Janeiro)
Mészáros István orvos, pszichofiziológus (Kecskemét)
- 20. Antal Zoltán** geográfus (Csermely)
Good, Mary Lowe amerikai kémikus (Grapevine, Texas)
Southwood, Thomas Richard Edmund, Sir brit zoológus (Kent)
- 21. Bojarszuk, Alekszandr Alekszejevics** orosz csillagász (Groznyj)
- 24. Krasznai Paula** színművésznő (Kolozsvár, Románia)
- 27. Blow, David Mervyn** brit biofizikus
Harcourt, Geoffrey Colin ausztrál közgazdász (Melbourne)
Velicsko, Andrej orosz geográfus
Bencsikné Marton Magda grafikus (Kispest)
- 28. Cooper, Kenneth Reginald** brit könyvtáros (London)
Nagel, Ivan német esztéta, színháztörténész (Budapest)
- 29. Kozma Ferenc** közgazdász (Szolnok)
- Fan Csing-ji** kínai újságíró (Szucsou, Csianghszu tartomány)

Töttössy Csaba

filológus, egyetemi tanár (Budapest, 1931. július 6.)

Második házasságából születtem apámnak, aki 1943-ban nyugalmazott gimnáziumi tanárként (63 évesen) halt meg. Erős egyéniségétől át kellett vennem a „családfői” feladatokat, s kötelességteljesítő hajlamaim így még inkább kiteljesedtek. 1941 és 1949 között végeztem gimnáziumi tanulmányaimat, 1948-ig a ciszterci rend budapesti Szent Imre Gimnáziumában, majd az államosítások után annak utódjában, egy igen színes egyéniségekkel és tehetségekkel teli osztályban – hála bölcs osztályfőnökünknek is mind ezért. Hatvanhármunk közül tizenöten voltunk az osztályban kitűnő rendűek. Már tizenegy évesen elhatároztam, hogy tanár leszek, tizenkét évesen,

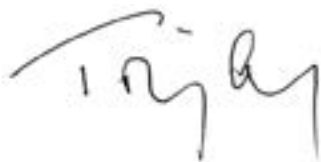
hogy egyetemi tanár (apám egy barátja mondta ugyanis, hogy akkor a saját kutatásaim eredményeit adhatom elő), tizenhárom évesen, hogy latin szakos, tizennégy évesen, hogy görög szakos. Karrierem („hosszú ívű” volta mellett) nyílegyenes lett, s vágyaim tökéletesen beteljesültek. A felmerült nehézségek sohasem akadályoztak igazán: 1945-ben (48 napos ostrom után) budai villánk leégett (apám könyvtárával), 1956 után nagyon szeretett öcsémet (és féltestvéremet: bátyámat is) többévi börtönre ítélték (s a velem azonos vezetéknevűekből még ötöt is 1945 után), s mindezt kibírta (párttagságok nélküli) karrierem.

1949-ben magyar–latin–görög szakosként „azonnal” bekerültem a bölcsészkarra, s harmadéves koromtól latin–görög szakosként folytattam tanulmányaimat. Az indoeurópai összehasonlító nyelvészetet tagadó–tiltó marxizmus Sztálin általi megbuktatása után az 1952 végén újra felállított indoeurópai nyelvtudományi tanszékre 1953 júliusában azon a címen kerültem tanársegédként, hogy professzoraim úgy vélték, én vagyok az, aki ebbe magam is bele tudok tanulni, miután az ilyen jellegű oktatás előzőleg „tiltottan” szünetelt.

1956-ban két főből álló tanszékünket megbízta a minisztérium az indológia szak oktatásával is, s eddigre annyira beletanultam már a szanszkritológiába is, hogy az óind stúdiumokat kezdettől fogva, azaz 1957 óta én oktatom. '56 őszén megkaptam az engedélyt, hogy beadhassam kandidátusi disszertációm, s bár ezt (öcsém miatt) 1958-ban megvonták, kérés nélkül visszakaptam a lehetőséget 1962 tavaszán, s így ez évben beadtam, s 1963 tavaszán megvédtem szanszkritológiai kandidátusi disszertációm, 1962-ben pedig megjelent már a *Sukaszeptati* című szanszkrit, igen „ékes” nyelvű novellagyűjtemény is fordításomban. Rövidesen, még ez év őszén adjunktus lettem, majd 1970-ben docens, míg 1995 tavaszi, indogermanisztikai disszertációmmal való habilitálásom után 1996 óta egyetemi tanár vagyok, 1987-től pedig tanszékvezető is voltam. A szanszkritológia területén folytatott (főként a szanszkrit novella- és meseirodalom területére vonatkozó) tudományos munkásságom mellett az általam is tanított indoeurópai nyelvészeti munkásságom legteljesebben a latin nyelvészet

területére terjed ki. A latin mondattant, amit 47 éve tanítok is, teljesen új rendszerem alapján dolgoztam ki, s a latin igeragozás alakulására vonatkozólag is merőben új eredményeimmel világossá tettem mindazt, amit évszázadokon át nem oldott meg előzőleg a tudomány. Tanulmányaim magyarul főképpen az Antik Tanulmányok című folyóiratban jelentek meg, amelynek 1965-től szerkesztőbizottsági tagja is voltam, majd 1975-től felelős szerkesztője is 1990-ig, angolul pedig főképp az Acta Antiqua Hungaricában, amelynek 1991 óta vagyok szerkesztőbizottsági tagja. Az 1958-ban megalakult Ókortudományi Társaságnak kezdettől (egykor legfiatalabbként) vezetőségi tagja lettem, s 1991-ig alelnöke is voltam. Tevékenységem fő céljának ugyanis 1945 után (gyermekkorom óta) a latin–görög tanulmányok fennmaradásáért való munkálkodást tartottam, s e célnak rendeltem alá életemet, munkásságomat. E célt szolgálta az MTA Ókortudományi Bizottságnak, amelynek 1963 óta vagyok a tagja, az 1970 és 1990 közötti titkárákénti munkásságom is. Oktatói tevékenységem fő területe viszont már a szanszkritológia területére esik, amelynek hazánkbeli szakkénti meghonosítása szintén az én tevékenységemhez fűződik. E területen igen magas mércét állítok föl, 30–35 kezdőből kettőt-hármat fogadok csak két évente tanítványunkká. A tanszéken végzett tanítványaim viszont tudományos szakunk fellelgyáraiban: Oxfordban (korábban Heidelbergben is) és Indiában szereznek további tudományos minősítést még, s vannak olyanok is köztük, akik Oxfordban vagy Cambridge-ben már tanítanak is, e helyeken ugyanis nagyra becsülik az úgynevezett budapesti indológiai „iskola” képzését, eredményességét. Sok egyéb tudományos szervezői tisztséget is betöltöttem, de munkásságom során nem magamat akartam kiteljesíteni, hanem céljaimat beteljesíteni oktatói, tudományos szervezői és tudományos munkásságommal.

Első házasságomat 1957-ben kötöttem, a másodikat 1975-ben, a jelenlegit 1993-ban. Azon igyekeztem életem során, hogy valamivel minél szebb legyen körülöttem a világ, de közel sem tartottam ezt annyira szépnek, hogy egy gyermeknek is életet mertem volna adni, így gyermekem nincs, csak a másokét igyekeztem okítani, de megelégedetten és egészségben élek.

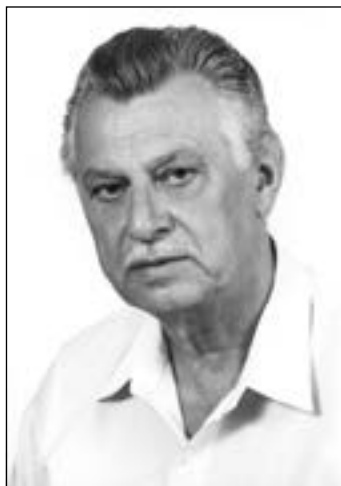
Kocsis Iván

fotóművész (Vác, 1931. július 13.)

Pályarajzom dióhéjban az alábbi. Iskoláimat Vácott és Budapesten végeztem. 1958-ig textiltechnikusként dolgoztam. 1958-ban felhagytam a technikusipályával, és fotós lettem. 1960–1966 között kulturális területen dolgoztam. Művészeti (történeti) ismereteimet a Képzőművészeti Főiskola rendkívüli tanárképző tagozatának művészettörténeti szakán

szereztem (1967). 1966–1979 között a Magyar Iparművészeti Főiskola fotólabor-vezetője voltam, 1979-től szabadfoglalkozású fotóművész. 1978 óta vagyok tagja a Magyar Fotóművészek Szövetségének és a Művészeti Alapnak, majd jogutódjának, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének.

1957-ben szerepeltem először egy Pécsen rendezett országos fotóművészeti kiállításon. Ehhez a dátumhoz kötöm alkotói létem kezdetét. Persze már jóval előbb, kisgimnazista koromban kezdtem fényképezni, s ma már ha visszatekintek az akkori énemre, tudom, hogy mindig izgatott a vizualitás – csak akkor még nem tudtam, mi is az. Mivel együtt születtem a hangosfilmmel, sokáig az volt érdeklődésem középpontjában. De mellette meglehetősen érdekelt a képzőművészet is, melyet gimnáziumi különórákon gyakorolhattam. Ha ma visszagondolok rá, az előbbire volt osztályfőnököm, Bán Márton piarista tanár irányította figyelmemet, míg képzőművészeti ambícióimat – szin-

tén a piaristáknál tanító civil tanárom – Peukert Károly pallérozgatja. Aztán jött a háború, és sok minden megváltozott. Hamar egy műszaki jellegű középiskolában találtam magam, s bár mint közegget nagyon szerettem ezt az iskolát, hamar rájöttem, hogy humán érdeklődésem miatt ez az irányultságom tévedés volt. Egy tizennégy éves gyerek tévedése

megbocsátható, nekem mégis, későbbi céljaim elérésében egy évtizedes, nehezen behozható hátrányt okozott. Ennyi időmbe került míg egy pályamódosítással, hosszas erőfeszítésekkel és egy hosszan tartó, súlyos betegségtől is hátráltatva, sikerült elérnem mai hivatásom kiteljesedését. Közben amatőrösen romantikus látásmódról realistább szemléletre való átállás belső konfliktusával is meg kellett birkóznom. Ezt a szemléletváltást a korán elhunyt, méltatlanul elfelejtett Király Zoltánhoz fűződő baráti kapcsolatomból váltotta ki, aki abban az időben azon kevesek közé tartozott, akik fotográfiaelmélettel, fotóesztétikával foglalkoztak, s megalapítója és hosszú évekig szerkesztője is volt a mai Fotóművészet című lap elődjének a Fotóművészeti Tájékoztatónak.

A fotóművészet az a művészeti műfaj, mely Magyarországon nem rendelkezik felsőfokú képzéssel. A műfajjal kapcsolatos ismereteinket ezért különböző helyekről szerezzük be. Én annak idején megkíséreltem

a bejutást az ELTE bölcsészkarának újságíró szakára, és bár a felvételi vizsgán megfelelttem, „hely hiányában” – ez volt akkor az osztályidegen jelentkezők kategóriája – nem vettek fel. Ötször kíséreltem meg a felvételt a Színház- és Filmművészeti Főiskola filmrendezői szakára – azt is sikertelenül. Dr. Végvári Lajos, a Képzőművészeti Főiskola művészettörténeti tanszékének vezetője volt aztán az, aki segített képzési problémáimon, és meghívott vendéghallgatónak a főiskola általa vezetett rendkívüli tanárképző tagozatára. Közben a Magyar Iparművészeti Főiskola fotólaboratóriumának a vezetője lettem, s az ott töltött tizenhárom év is befolyással volt alkotói habitusom alakulására.

1957 óta állítok ki hazai, és 1962 óta nemzetközi kiállításokon. 27 önálló kiállításom volt eddig itthon és külföldön. Műveim díjat nyertek Indiában, Hong-Kongban, Szingapúrban, Spanyolországban, Jugoszláviában, Belgiumban, Franciaországban és Magyarországon. Kísérletező kedvemmel bizonyítják a fotográfia ornamentális felhasználása területén elért eredményeim. Köztéri munkám a váci fedett uszoda részére készített 17x3 méteres fotómurál. Kiadásra vár a római dísz-

kutak történetét feldolgozó *Mesélő kutak* című fotóalbumom. 1992-ben *Egy legenda nyomában* című fotóalbumom megvalósítása céljából (egyes források szerint a XVI. században a franciaországi Provence-ban telepített magyarok nyomát kutatva) közel félezer fotóból álló riportanyagot készítettem. Foglalkozom fotográfiatörténettel is, s e témában különböző publikációim jelentek meg.

1958-ban kezdeményezésemre alakult meg a Dunakanyar Fotóklub, mely azóta is az én irányításommal tevékenykedik. Számos hazai és nemzetközi kiállítás, fesztivál szervezője voltam. A Váci Képzőművészeti Alapítvány kuratóriumi elnöke, a Magyar Diaporáma és Multivízió Egyesület főtitkára vagyok.

1981-ben miniszteri kitüntetésben részesültem. 1984-ben a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa lettem. 1987-ben elnyertem a Neufeld Anna emlékdíjat.

Koenig

Rohanó ménés

Barkó György

színművész (Pürkerec, 1931. július 18.)

Szüülőhelyem Brassó vármegyei falu. Apám evangélikus falusi kántortanító volt, anyám három gyermeket nevelt. Gyermekkorom elindítója, meghatározója a család és a falusi élet volt. A mészégető katlanok melege, szikrázó fehér izzása, a felnőttek beszélgetése kitörülhetetlen emlékeket hagyott bennem: egymás megbecsülése, segítése, a tisztességes munka, a szorgalom, a becsület: ezekről itt hallottam először.

A négy elemi falusi iskolában jártam. 1942-ben a sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium diákja lettem. Szüleim a szalmazsák, a kicsi párna mellé jó tanácsaikkal eresztettek útnak: „Vigyázz magadra, s másokra, légy tisztességes, becsületes, tanulj!” Tanáraimra csak hálával tudok gondolni, nagyon sokat kaptam tőlük. 1950-ben érettségiztem, első nekifutásra felvettek a kolozsvári Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetbe. Mátyás király szülőházában felvételiztem. Nem akartam színész lenni, tanáraim biztattak (Kis Árpád, Salamon Sándor).

Örkény István: Tóték
(A postás szerepében)

1950-től 1989. február 27-ig éltem Kolozsváron. Büszke vagyok és hálás a sorsnak, hogy Erdély nagy színészeivel lehettem egy színházban, egy színpadon (Réthely Ödön, Csóka József, Poór Lili, Andrászi Márton, Senkálzky Endre, Orosz Lujza). Itt ébredtem rá, mennyire nélkülözhetetlen magyarságom tisztán tartása, mennyire fontos nemzeti kultúránk, hagyományaink megbecsülése, ebben az alázatos szolgálatban, ami szerintem a színészet. Olyan rendezők igazgatták pályámat, mint Delly Ferenc, Szabó Ernő, Kovács György, Taub János, Harag György, Tompa Gábor. Tőlük tanultam meg, évek múltával én is rájöttem, a színpadon nem lehet és nem szabad hazudni. 1989-ben a körülmények kényszerítettek az áttelepülésre. Azóta itt élek Pécsen. Vincze János előadásaiiban (*Halleluja, Tóthék*) két legjobb epizódalakítási díjat kaptam. A mai napig mögöttem van 250 szerep 4922 előadásban. Itt kerültem kapcsolatba a filmmel: Tarr Béla, Enyedi Ildikó, Szász János, Zsigmond Dezső, Gödrös Frigyes rendezővel.

1965-ben összeházasodtunk Berecz Julianna évfolyamtársammal. 1966-ban megszületett fiunk, szintén György, aki – hála Istennek – nem színész. Van három csodálatos unokánk, akik kárpótolnak mindenért, ami még érhet.

A mai napig utálok a tehetségtelenséget, a kontárkodást, a hozzá nem értést. Szeretem az életet, majd a megnyugvást adó földet, a levegőt adó fákat-erdőket, a megtisztító havasi forrást, az állatokat és tisztességgel, becsülettel dolgozó felebarátaimat. Hétfalusi csángó vagyok.

BANKÓ ANÉNY

Vajda Miklós

műfordító, kritikus (Budapest, 1931. július 19.)

Hetven táján az ember már jócskán a cél-egyenesben jár, és tisztán látja a célt is, melynek nemes formáját már a régi görögök is kultiválták. Valaha agyagból vagy nemesfémből készült; ma állítólag műanyag járja, de dobozt is adnak hozzá. Majd kiderül.

Szerencsés pillanatban születtem: még éppen sikerült igazi nagypolgári gyerekkorban részesülnöm, mielőtt mindent elmostak volna a század roppant, szennyes hullámai. Felnőtté már ezek csapdosása közepette váltam. Tizenhárom éves koromban keresztanyám, Bajor Gizi, apám első felesége szabadított ki a nyilasok kezéből,

akik túsul ejtettek, mert bujkáló apámat keresték. Tizenöt voltam, mikor nagybeteg apám 1946-ban meghalt a karjaimban. Tizenhat, mikor első ízben nem emigráltam Amerikába. Ebben a döntésben szerepe volt annak is, hogy a ciszter gimnáziumi osztályban már nagyon erős baráti szálak fűztek többek közt bizonyos Abody Bélához, Latinovits Zoltánhoz – elképzelhetetlen volt nélkülük az élet. Tizennyolc és elsőéves bölcsész voltam, mikor 1949-ben töké-

letesen apolitikus özvegy anyámat egy abszurd politikai kirakatperben súlyos börtönbüntetésre ítélték. Megint Bajor Gizi volt a mentőangyal: Rákosit addig ostromolta tucatnyi fantasztikus levelével, amíg el nem érte, hogy anyámat ideiglenesen szabadlábra helyezték, s engem megtűrjenek az egyetemen; tragikus halála után anyám visszakerült a börtönbe, majd más befolyásos barátok közbenjárására megint csak ideiglenesen szabadult. A forradalom alatt ezért döntött úgy, hogy disszidál – akkor történt, hogy másodízben nem emigráltam Amerikába. A Szépirodalmi Kiadó lektora voltam (Csernus Tibor híres *Három lektor* című festményén az egyik), olyan kollégák közt, mint Réz Pál, Domokos Mátyás (a másik kettő), Kálnoky László, Vas István, Juhász Ferenc, Szász Imre. Főnökünk, Illés Endre, gyöngé író és még gyöngébb jellem, de kiváló kritikus és kiadói szakember volt, akitől sokat tanultam. 1958-ban, a megtorlások tavaszán annyira félt, hogy védekezésből följelentett mint nagypolgári kozmopolitát, és kirúgott, de úgy, hogy öt évig nem tudtam elhelyezkedni. Szabadúszó lettem, ami akkoriban nem volt éppen biztonságos megélhetésnek mondható. A lektori munka keservesen kiharcolt kis győzelmeit – egy-egy háttérbe szorított író könyvének kiadása az infernális kultúrpolitikai körülmények közti alkalmas pillanatban – a műfordító jutalma: a kezem alatt megszólaló, angol, amerikai, német írók tőlem kapott hangja váltotta föl. Műfordítónak gyúrtam magam. A mások szövegeiben lehettem szabad. Nyelvtudás birtokában az ember javaslataival befolyásolni is tudta a kiadókat, a színházakat, vagyis valamelyest tágíthatta a lehetőségek körét. Egy sor könyv után első bemutatott fordításom, Arthur Miller remeke, a *Közjáték Vichyben* 1965-ös pazar vígszínházi előadása mindjárt színháztörténetet írt (nem miattam), s a fordító mámoros boldogságát sohasem felejttem el. Ma alighanem én vagyok a legtöbbet foglalkoztatott színházi fordító. A szabadúszó életnek 1964-ben Boldizsár Iván, a Kádár-korszak emblematikus figurája vetett véget hívásával: legyek a *The New Hungarian Quarterly* irodalmi szerkesztője. Elvállaltam, mert mindig is izgatott a magyar kultúra határokon túli, főleg nyugati sorsa. Az évek során fontos eredményeket értem el, elsősorban az élő költészet angolra fordíttatása, kinti kiadása, vezető angol és amerikai költők bevonása terén. A rendszerváltozás óta főszerkesztője vagyok a megújult angol nyelvű folyóiratnak. Amerikába aztán többször is eljutottam, látogatóba anyámhoz, majd 1988-ban Fulbright-ösztöndíjasként, 1989-ben a University of Texas vendégtanáraként. Mindkét házasságomból kibújtam; túlságosan szerettem a nőket, s ők is engem; csak tudnám, miért? Két remek egyetemista fiammal jó kapcsolatban élünk. Életem legnagyobb élményei közé tartozik, hogy egészen közelről ismerhettem olyan csodálatos embereket, mint Bajor Gizi, vagy a legnagyobb magyar szobrász: Ferenczy Béni, atyai barátom, és felesége, Erzsébet. De nagyon büszke vagyok Vas Istvánék, Weöres Sándorék, Nagy Lászlóék, Keresztury Dezső, Cs. Szabó László, Déry Tibor, Pilinszky János, Mándy Iván, Kormos István barátságára is. Munkamániás vagyok. Nem boldogságra születtem. Nem vagyok jóban magammal. Introvertált, indulatot, sérelmet lefojtó alkat vagyok, sokféle betegségem nyilván pszichoszomatikus eredetű, de ezen már nem tudok segíteni. Ha még egyszer születhetnék, majdnem mindent másképpen csinálnék.

Wajda Mihály

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Caron, Leslie Claire Margaret** francia színésznő, balett-táncos (Boulogne-Billancourt)
Nagy József ötvösművész (Kiskunhalas)
Marton Péter RMDSZ-tisztségviselő (Márkod, Románia)
2. **Szentiványi Tibor** villamosmérnök, számítástechnikus, technikátörténész, művelődéstörténész (Budapest)
3. **Farkas József** orvos, sebész, traumatológus (Budapest)
5. **Opocensky, Milan** cseh lelkész (Hradec Králové)
7. **Tompos Erzsébet** építészettörténész (Budapest)
8. **Török Béla** orvos, RMDSZ-tisztségviselő (Székelyföldvár)
9. **Lobkowicz, Nicholas** amerikai filozófus, politológus (Prága, Csehszlovákia – ma Csehország)
Szóó Zöld Margit festőművész (Kolozsvár, Románia)
10. **Bánházi János** gépészmérnök (Eger)
11. **Muray Róbert** festő, grafikus (Rákospalota)
12. **Havas Péter** politológus, történész (Budapest)
Lengyel István kémikus (Kaposvár)
Kalló Viktor szobrász (Babócsa)
14. **Boross László** biokémikus (Pécs)
15. **Széchy Éva** pedagógus (Békéscsaba)
16. **Deák Péter** honvédtiszt (Budapest)
Toró Tibor fizikus (Énlaka, Románia)
17. **Segesdi György** szobrász (Budapest)
Balogh József költő, író, szerkesztő (Bukarest, Románia)
Mosoni Magdolna tanár, könyvszerkesztő (Brassó, Románia)
18. **Herpay József** festő, restaurátor (Nagyrábé)
Balogh József szerkesztő, műfordító, író (Bukarest, Románia)
21. **Hübner Aranka** textiltervező (Újpest)
22. **Dobos Kálmán** zeneszerző, szakíró (Szolnok)
Rónai Éva textilművész (Budapest)
23. **Fekete Tamás** szobrász (Budapest)
Iszodzaki Arata japán építész (Oita)
Rajec Erzsébet könyvtáros, műfordító, irodalomtörténész (Pozsony, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
Troell, Jan svéd filmrendező, operatőr (Linhamn)
24. **Máthé Eta** színművész (Pécs)
Olmi, Ermanno olasz filmrendező (Bergamo)
25. **Kovacsicsné Nagy Katalin** statisztikus (Budapest)
Tarai Terézia restaurátor, festő (Pécs)
26. **Dzjuba, Ivan Mihajlovics** ukrán irodalomkritikus (Mikolaivka)
Iglesias, Enrique V. uruguayi politikus, közgazdász (Asturias, Spanyolország)
27. **Khieu Szamphan** kambodzsai politikus (Szvajrieng tartomány)
Székely Dániel műszaki szerkesztő, tipográfus (Magyarszovát, Románia)
28. **Dinnyés László** tanár, honvédtiszt (Pécs)
Mazurok, Jurij Antonovics ukrán operaénekes, bariton (Krasznik, Lublin, Lengyelország)
Domonkos János irodalomtörténész (Szombathely)
30. **Atzmon, Móse** karmester (Budapest)

Czigány György

író, költő, szerkesztő (Budapest, 1931. augusztus 12.)

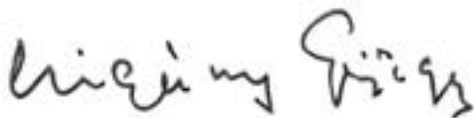

Eszmélesem városa Győr: itt kezdtem zenét tanulni, itt írtam első gyerekkori verseimet. Folyók felett székesegyház, olasz hangulatú, barokk belváros: gyermekkorom díszletei. A pestszent-erzsébeti szőnyegbombázást már tizenhárom esztendő korbán éltem meg. Ezt követték az ostrom élményei Budán, a Krisztinavárosban, ahol kamaszkoromtól kezdve harminc éven át éltünk. Ablakunk a Vérmezőre nézett. 1946-ban novellámmal első díjat nyertem a Zászlónk Szent Gellért-pályázatán; a díjat Mindszenty József hercegprímás kezéből vehettem át. Akkor már a budai Petőfi gimnáziumba jártam: nem kiemelkedő tanulmányi előmenetelem jóvátétele volt,

hogy rendszeresen szerepeltem már verseimmel, zongorázásommal az iskolai ünnepélyeken. Egy ismeretlen lány feldobott virágcsokra hevert a zongora lábánál a Zeneakadémia nagytermében: 1956 tavaszán ott volt zongoraművészi diplomahangversenyem. Közben orgonistaként, kórusvezetőként is szolgáltam a krisztinavárosi plébániatemplomban: három évtizeden át zenélhettem itt a nagymiséken, ünnepi eseményeken. Negyvennégy (eddig!) termékeny esztendő következett mikrofon és kamera előtt. Több ezer műsor, interjú, élő közvetítés, elsősorban zenei, irodalmi műsorok gazdája lehettem, de közvetítettem március 15-i ünnepélyt, Bartók hamvainak hazatérését, Antall József temetését, Habsburg Ottó fiának esküvőjét, Szent Jobb-körmenetet, két magyarországi pápalátogatást is. Beszélgető társa lehettem (sokak közt!) Kodálynak, Szabolcsi Bencének, Alfred Cortot-nak, Dürrenmattnak, Cs. Szabó Lászlónak, Illyés Gyulának. Akiktől az interjúk vagy baráti találkozások alkalmával sokat tanultam: Borsos Miklós, Weöres Sándor, Nádasy Kálmán, Ferencsik János, Pilinszky János, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes...

S tanultam barátaimtól, kortársaimtól: logopédus feleségemtől, zenetörténész, majd utasszállító pilóta lányomtól, író-rendező fiamtól, s operatőr, nagyböggőtanár fiamtól, sőt még az ő szeretteiktől, és unokáimtól is. A költő dolga szakadatlan felfedezés: egy-egy vers a maga titokzatos és evidens valóságában egy-egy eddig még ki nem mondott létigazság fényeit tárja ki. Az utóbbi harminc évben 11 verskötetemet, 2 prózakönyvem jelent meg. Nemrég 12 vers Borsos Miklós 12 rajzával – első versgyűjteményem elé ő írt még előszót. 2000 könyvhetén jelent meg *Fél perc nyár* című nagyobb, új és válogatott verseket tartalmazó kötetem. Verset, szöveget írtam Petrovics Emil 3. és 5. kantátájához; Decsényi János dalciklusát, vegyes karát, Farkas Ferenc, Szokolay, Terényi Ede, Halmos László dalait említem elsősorban a megzenésített művek sorában. A rádió mutatta be Hidas Friggyessel írt vígoperánkat *Álmodj Bachot* címmel. Még eleven a rádióban az általam kezdeményezett Házimuzsika, s 32 év óta a Ki nyer ma? (Játék és muzsika tíz percben). Kitüntetéseim közül szívesen

említem a József Attila-díjat, Erkel-díjat, érdemes művész kitüntetést és a Pulitzer életműdíjat. Legfontosabb a vers maradt máig is életemben: a költészet nemcsak életünk terheinek, szomorúságainak jóvátétele, miközben hálával kell gondolnunk létezésünk örömeire, hanem a legsúlyosabbnak is valamiképp rehabilitációja a vers, annak, hogy vállalnunk kell a halál fullánkját is.

Keleti Éva

fotóművész (Budapest, 1931. augusztus 18.)

Sohasem akartam fotóriporter lenni. A véletlen sodort erre a pályára. Vegyész mérnöknek készültem. Lehettem volna a Fortegyár színes laboratóriumában mérnök. Kíváncsiságom arra ösztökélt, hogy mielőtt a fotográfia alapanyagával, a filmmel kezdek foglalkozni, ismerjem meg a „végterméket” is. Így kerültem nyári gyakorlatra az akkori Magyar Fotóhoz. Belépni és eltölteni ott néhány napot – meghatározta további életem alakulását.

A legnagyobbakkal dolgozhattam együtt. Mestereim voltak a XX. század magyar fotográfiájának kiemelkedő egyéniségei. Hogy csak néhányat említsek: Vadas Ernő, Langer Klára, Hollenzer Béla...

A 1956-os forradalom után jó néhány fotóriporter elhagyta az országot. Helyüket velünk, pályakezdőkkel töltötték be. Így rövidült le az inasidőm, és lettem pillanatok alatt hivatasos fotóriporter.

A szakmai eljegyzésem 1957-re tevődik. Szakterületem már akkor is a

kultúra volt. Esténként bejártam a színházakba, hogy ismerkedjem a színészekkel, és ők, a színészek ismerkedjenek velem. A kulisszák mögött álltam a Nemzeti Színház színpadán. Egyszer csak arra leszek figyelmes, hogy az akkor már nagybeteg Tímár József, az *Ügynök halála* előadása előtt, megemeli azt a két játszóbörszöveget,

mellyel később színpadra fog lépni. Bennem az az érzés támadt, hogy kipróbálja az erejét, vajon ma este el tudja-e játszani a szerepét. Ebben a pillanatban elkattintottam a fényképezőgépet. Megszületett az első kiállítási képem, és eldőlt, hogy az életemet a fotográfia fogja meghatározni. Megéreztem, hogy mint fotográfus, fényképezőgéppel érzelmeket tudok elmondani.

Mindig nagyon szerettem az embereket. Megpróbáltam mindig többet adni annál, mint az egyszerű lefotografálása egy színpadi jelenetnek. Céлом volt, a mindenkori néző, olvasó számára megörökíteni azokat a pillanatokot, alkotókat, akik a számunkra

filmekben színpadon, könyveikkel vagy festményeikkel örömet okoznak.

Szerettem tanítani. Jártam Indiában, ahol sok tartományban oktattam fiatal fotóriportereket. Itt készült képeimből rendezett kiállítások, talán megmutattak valamit abból is, hogy nem csak a színház izgatott.

Mindig kitartó és makacs voltam. Huszonöt évet töltöttem az MTI-ben mint fotóriporter. És amikor úgy éreztem, hogy itt már mindent elmondtam, a legjobbkor kaptam egy másik szakmai kihívást. Életem talán legszebb éveit tölthettem el az Új Tükör szerkesztőségében, ahol három nagyszerű irodalmár, költő és esztéta mellett dolgozhattam mint képszerkesztő.

Eksztázis

Benjamin László, Csanády Imre és főként Fekete Sándor ugyanazokat az élményeket adták nekem, mint fiatalon Vadas Ernőék. Talán szerencsés voltam, hogy pályámat nagy egyéniségek búvőkörében tölthettem.

Még egyszer módosítottam pályámat. Amikor megszűnt az Új Tükör, rövid kitérével egy fotóügynökségben kezdtem dolgozni. Ez most kitölti életemet. Eddig én készítettem a fotókat, most mások alkotásait próbálom másokkal megismertetni.

A család a számomra mindig nagyon fontos volt. Hogy idáig érkeztem, a nyugodt és kiegyensúlyozott családi háttérnek köszönhetek. Azt hiszem, gyerekeimnek és unokáimnak is sikerült átadnom a család szeretetének fontosságát. Amit elértem, szüleimnek és férjemnek köszönhetem. Szüleim segítettek a gyereknevelésben, levéve vállamról a mindennapok gondjait, férjemmel, Mátray Mihállyal pedig, aki maga is szakmabeli, filmoperatőr, olyan párt alkotunk, akik számára a hétköznapiak is ünnepek.

Hetven év küszöbén elmondhatom, hogy kiállítások, kitüntetések, társadalmi funkciók után, hogy amit fiatalkoromban elhatároztam, hogy a humánus és az ember a számomra a legfontosabb – ezt a vállalásomat teljesítettem.

1
Kecskés

Erdélyi István

régész, történész (Nagyvárad, 1931. augusztus 28.)

Szüleim postatisztviselők voltak. 1944 szeptemberében, Románia „kiugrása” nyomán, menekülnünk kellett, mivel apám olyan komoly szolgálatot tett a postának a műszaki berendezéseket elszállítani akaró románokkal szemben, hogy maradásunk esetén a biztos halál várt volna rá. Szentendrére kerülvén az államosított volt ferences gimnáziumban jártam ki az utolsó osztályt 1950-ben. A megelőző évben szüleim elváltak. 1950-ben nagy késéssel vettek fel a budapesti ELTE Történettudományi Karára, ahol 1955-ben államvizsgáztam kitűnő eredménnyel és kaptam diplomát középkori régészet szakos muzeológusként. Az egyetemen, sok más kiváló tanár mellett, László Gyula és előadásai tettek

rám nagy hatást, de nem lettem egyszerűen az ő követője.

Alig több mint egyeztetendő magyar nemzeti múzeumbeli szolgálatom után, az 1955 nyarán sikeresen letett felvételi vizsgám alapján, hároméves aspirantúrára utazhattam a Szovjetunióba, Leningrádba, melyet később – kéresemre – még egy évvel meghosszabbítottak.

1958-ban, az 1956-os pamíri expedíció és az 1957-es volga–urali tanulmányutam végeztével, Baskíriában ásattam egy XI. századi – valószínűleg ősmagyar – temetőben, a szentpétervári egyetem költségén. 1959-ben Pszkovban sajtátítottam el a várásatás alapelemeit, és részt vettem az Alsó-Volga menti kazár régészeti expedícióban. Hat köztársaságban járhattam tanulmányutakon akkor és a későbbi években.

1959 októberében érkeztem vissza Magyarországra, itt álltam lakás nélkül, feleségem éppen gyermeket várt. Ideiglenesen beköltöztünk új munkahelyen, az MTA Régészeti Kutatócsoportja székházába. A később tudományos intézetté átalakult kutatócsoportban harminckét esztendő tölthettem el. Időközben egyszer két, máskor meg másfél esztendőt dolgoztam mint vendég főmunkatárs a SZUTA Régészeti Intézetében Moszkvában, ami ismételten óriási lehetőségeket adott a kutatáshoz.

1975-ben sikerült elérnem, hogy létrejöjjön az első szovjet–magyar közös régészeti expedíció, amely nyolc év alatt, hét nyáron át végzett sikeres ásatásokat a Don-völgyi Majackoje területén. Idehaza Fenékpusztán és részben még Csolnokon és Herpályon végeztünk közösen nagyszabású feltárásokat. Sajnos az akkori intézeti igazgatónk döntése nyomán mindezek torzók maradtak 1983 után.

1991 utolsó napjaiban az intézet akkori igazgatója (eredetileg állatorvos) váratlanul nyugdíjba küldött, jóllehet az 1976 őszén Budapesten benyújtott és ott sikeresen megvédett tudományok doktora fokozatra érdemesített dolgozatom alapján még hetvenéves koromig dolgozhattam volna. 1991-től a

Miskolci Bölcsész Egyesület Történettudományi Tanszékén kezdtem el oktatni a magyar őstörténetet, miközben az MTA kutatási ösztöndíjat biztosított számomra az ELTE BTK Belső-ázsiai Intézete keretében működő altajisztikai kutatócsoportban, ahol tanítani is kezdtem újra (1984 után az ELTE különböző tanszékein oktattam). A Miskolci Bölcsész Egyesülettől saját elhatározásomból 1996-ban váltam meg.

1992 decemberében dr. Hegedüs Loránt püspök meghívására részt vettem a Református Egyetem megalapításában a következő esztendő őszén. Ott a magyar őstörténetet és a régészet alapjait oktattam, majd a tanszékvezető halála után rám bízta az egyetemi Történettudományi Intézet vezetését, és rövidesen a dékánhelyettesi és egyéb tisztségeket is elláttam. 1998. szeptember elsejével ettől is meg kellett válnom egy sajnálatos rektori döntés folytán. Egy időre visszatértem mint külső oktató az ELTE BTK Belső-ázsiai Intézetébe, ahol Mongólia és Belső-Ázsia őstörténetét oktattam, majd 1999 őszétől az újonnan alapított pécsi egyetemi Ázsia Központba hívtak meg tanítani, ahol két szemeszteren át oktattam Szibéria őstörténetét és Mongólia őstörténetét. (1996-ban az ELTE történelemből is habilitált.)

Minderre az jogosított fel, hogy még 1985-ben megkaptam a „címzetes egyetemi tanár” címet, valamint hogy mint a magyar munkacsoport vezetője 1961 és 1990 között tizenkét alkalommal ástam Mongóliában a mongol és a magyar akadémia közös expedíciója keretében. Látni akartam a mai nomád életet a helyszínen, és kutatni akartam az ázsiai hunok és a türkök régészeti anyagát azok őshazájában, hiszen mindkettőnek vannak magyar őstörténeti vonatkozásai.

1991-től feltárásokat vezettem a Szatmár megyei Panyola község határában felfedezett IX–XI. századi falu területén egészen 1999 nyaráig. Ez az emlék valószínűleg lengyelekkel rokon népcsoport nyomát rejti. Az ásatás folytatását a földtulajdonos megakadályozta.

Változatos, érdekes életet éltem. Eddig még semmi sem tántorított el fő célomtól, a magyar őstörténet kutatásától.

Dr. Udvari László

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

- 5. Majewski, Janusz** lengyel filmrendező (Lwów – ma Lviv, Ukrajna)
- 6. Kalló Dénes** vegyészmérnök (Nyíradony)
- 7. Kontha Sándor** művészettörténész (Budapest)
- 8. Penrose, Roger, Sir** brit matematikus (Colchester)
Gherasim Emil Áron szerkesztő, költő, műfordító (Marosvásárhely, Románia)
- 9. Gilbert, James Freeman** amerikai geofizikus (Vincennes, Indiana)
Zagalo, Mario Jorge Lobo brazil labdarúgó, edző (Maceio)
Puskás Attila tanár, biológus (Kolozsvár, Románia)
- 10. Farkas László** kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő (Kalocsa)
- 12. Nagy István** villamosmérnök (Budapest)
- 14. Dzsatoj, Gulam Musztafa** pakisztáni politikus (Dzsatoj, Szind)
- 15. Pázmány Dénes** mikológus, egyetemi tanár (Kolozsvár, Románia)
Sárközy Ernst Elga műfordító (Baja)
- 17. Gessner Miklós** filmrendező (Szombathely)
Ruha István hegedűművész (Nagykároly, Románia)
Sándor István közgazdász (Vizslás)
Wrigley, Edward Anthony, Sir brit demográfus (Manchester)
- 18. Farkas József** mezőgazdász (Körmend)
Tietmeyer, Hans német közgazdász (Metelen, Vesztfália)
Batta Gabriella festő (Budapest)
- 19. Nagy József** színművész (Mezőmadaras, Románia)
- 23. Connor, Joseph E.** amerikai pénzügyi szakember (New York)
- Paoletti, Rodolfo** olasz farmakológus (Milánó)
- Smith, Hamilton O.** amerikai mikrobiológus (New York)
- Czoczek László** belsőépítész (Budapest)
- 24. Bajusz Sándor** kémikus (Magyaróvár)
Moldován Stefánia operaénekes, drámai szoprán (Sajóudvarhely, Románia)
- 26. Cereti, Fausto** olasz közlekedésgépészmérnök (Genova)
Markovits Kálmán vízilabdázó (Budapest)
Vizkelety András irodalomtörténész, filológus (Tata)
- 27. Opalka, Roman** lengyel képzőművész (Abbéville, Franciaország)
- 28. Erdélyi István** régész, történész (Nagyvárad, Románia)
- 29. Deák Andrea** közgazdász (Budapest)
- 31. Beliveau, Jean Arthur** kanadai jégkorongozó (Trois-Rivières, Québec)
Véső Ágoston festőművész, tanár (Nagybánya, Románia)

Witz Éva

jelmeztervező (Budapest, 1931. szeptember 4.)

A nyájas olvasó jóindulatú elnézéssel tekint a fenti sorra, és lemondóan rebeget: Ki lehet ez? és: Mi lehet ez? Hát ilyenkor vagyok csak igazán zavarban: valóban, ki is vagyok én? Mélyebb (és mások számára nagyon unalmas) részleteket elkerülve röviden csak annyit, hogy felmenőim között az Osztrák–Magyar Monarchia majd minden közösségből származik ős, sőt Észak- és Nyugat-Európából is, híven tükrözve a különféle nációk békés együttélésének lehetőségét, már ha nem zargatják őket.

Drága szüleim gondosan neveltek, majd 1953-ban férjhez mentem Drégely László festőművészhez, és boldogan éltünk 1990-ben bekövetkezett haláláig. Harminchét legszebb éve életemnek.

Most jön a második kérdés: mi az, hogy „jelmeztervező”? A jelmeztervező az az ember, aki elhiszi magáról, hogy egész élete során képes lesz színésznőket és színészeket rábeszélni, meggyőzni, hogy a színpadon estéről estére viseljék az ő általa kitalált és ő szerinte pontosan a szerephez és az előadáshoz illő ruhadarabokat. Hát ennél jobb vicc kevés van a világon! Tekintve, hogy az emberek születésüktől fogva, csak úgy, maguktól értenek irodalomhoz, művészethez (az ne tévesszen meg senkit, hogy legjobb barátunk is így kezdi a ledorongolást: „Bár igaz, hogy nem értek hozzá, de...” tovább nem folytatom, úgymint tudjuk, mi következik), szóval, szent hitem, hogy a világon a legnaivabb emberekből lesz jelmeztervező. De nem baj, ennek így kell lennie. Azért vagyunk a világon, hogy emberül tanuljunk. És erre a színház a legalkalmasabb. Ott aztán vége-hossza nincs a tanulásnak, roppant szórakoztató módon, egy életen át sem lehet megunni. Illusztrálásul álljon itt egy rövid történet, nem velem esett meg, de büszkén vállalnám.

Most jön a második kérdés: mi az, hogy „jelmeztervező”? A jelmeztervező az az ember, aki elhiszi magáról, hogy egész élete során képes lesz színésznőket és színészeket rábeszélni, meggyőzni, hogy a színpadon estéről estére viseljék az ő általa kitalált és ő szerinte pontosan a szerephez és az előadáshoz illő ruhadarabokat. Hát ennél jobb vicc kevés van a világon! Tekintve, hogy az emberek születésüktől fogva, csak úgy, maguktól értenek irodalomhoz, művészethez (az ne tévesszen meg senkit, hogy legjobb barátunk is így kezdi a ledorongolást: „Bár igaz, hogy nem értek hozzá, de...” tovább nem folytatom, úgymint tudjuk, mi következik), szóval, szent hitem, hogy a világon a legnaivabb emberekből lesz jelmeztervező. De nem baj, ennek így kell lennie. Azért vagyunk a világon, hogy emberül tanuljunk. És erre a színház a legalkalmasabb. Ott aztán vége-hossza nincs a tanulásnak, roppant szórakoztató módon, egy életen át sem lehet megunni. Illusztrálásul álljon itt egy rövid történet, nem velem esett meg, de büszkén vállalnám.

Tojásdíszítő minták

Negyven évvel ezelőtt az egyik pesti színház premierre készült, és egy igen jó nevű, de már idősecske és zsémbes hajdani hősszerelmes roppant idegesen mindent kifogásolt a jelmezén. Miután a jelmezcsata nagy nehezen véget ért, eljutottak a kiegészítőig. Ott azonban megmakacsolta magát, és a sétapálcát nem akarta elfogadni, nem és nem, mindet visszautasította. Volt a botok között egy igazi jó darab, fekete ébenfa pálca, ezüst agárfej fogantyúval, pont a szerephez illett, nagyon kedvesen kínálgatták, az öltöztető, segédrendező, kellékes, sőt a rendező is, hiába. Ekkor cselhez folyamodtak. Az emeleti öltözőszoba ablaka egy grundra nézett, ahol külvárosi vagány csemeték tanyáztak. A segédrendező titokban az ablak alá állt, a tervező pedig benyitott a nyűgös úrhoz, kezében három sétapálcával. – Kedves Imre, válassz a botok közül, holnap főpróba, döntsünk végre. – Nem, nem és nem, ócska vacakokkal akarsz ott tündökölni, neked fogalmad sincs, édes lányom, annak idején milyen finom és ízléses sétapálcák voltak! – De nézd, Imre, ez egy igazi elegáns darab, valódi ezüstfejjel, ez se jó? – Ez a legvacakabb az összes közül! – rikoltotta bőszen a durcás öregúr, és akkor a jelmeztervező dühös lett: – Úgy? Ez a legvacakabb? Akkor dobjuk is ki a fenébe! – és egy lendülettel kivágta a nyitott ablakon, ki a grundra, ahol a vásott utcakölykök zsákmánya lett... volna, ha a segédrendező el nem kapja. De ezt Imre nem látta, és jajgatni kezdett: – Mit csinálsz, te örült?! Ez volt a legjobb, micsoda szép darab! – Ekkor a jelmeztervező az ablakhoz lépett, és így szólt nyugodtan: – Eszterke, felhozhatod, elfogadta!

W. H. Éva

Varga Edith

egyiptológus (Madaras, 1931. szeptember 5.)

A Bács megyei Madaras községben élt anyám (Prauda Margit, 1903–1986) családja. Apám (Varga Vencel, 1898–1972) a Tisza menti Tószeg községből való. Egyetlen testvérem, Varga Tibor (1927–1957) kultúr- és bányamérnök autóbalesetben (vagy merényletben) vesztette életét Marokkóban, Uzda város közelében. Férjem, dr. Castiglione

László (1927–1984) klasszika archeológus, az MTA doktora nemzetközi-

leg ismert tudós volt, számos könyve jelent meg (*Az ókor nagyjai*, *Római művészet*, *Pompeji stb.*), amelyek nem csak a tudományos életben, hanem széles körben ismertté tették nevét. Egyetlen fiunk, Castiglione Tamás (1968–1991) tragikus balesetben halt meg. Elvesztése gyógyíthatatlan fájdalom.

Amikor az iskolaéveim elkezdődtek, már készülődött a második világháború. A háború éveiben apám kato-

na volt, 1944 végén anyám a két gyermekével maradt a bekerített Budapest budai oldalán, és itt éltük át az ostromot is. Az ostromot követő években szüleim elváltak. Bátyám a Műszaki Egyetemre iratkozott be, én a Margit Intézet bentlakója lettem. Az Intézet 1948-as államosítása után a Rozgonyi Piroska Gimnáziumban érettségiztem 1949-ben. Az iskola hamarosan megszűnt, egy másik szerzetesrend vette birtokba. Egyetemi felvételi kérésemet elutasították, ezért gyors- és gépirást tanultam, és pár hónapot dolgoztam is a Metalimpex Vállalatnál. A következő évben sikerült felvételt nyernem, s így 1950–1955 között az ELTE bölcsészka muzeológia szakos hallgatója lettem. Már ekkor az ókori Kelet iránt éreztem különleges vonzódást, és amikor Dobrovits Aladár egyiptológus megkezdte előadásait ebben a témakörben, végleg eldöntöttem, hogy ezt a szakterületet választom. Dobrovits rendkívüli egyénisége, széles körű tudása és emberi magatartása nagy hatást tett rám, és későbbi munkám meghatározó személyisége lett. Az egyiptológia mellett Dávid Antal asszirológus professzornál akkád és asszír nyelvet tanultam. Egyetemi tanulmányaim második évében az ókori keleti régészet speciális szakon tanulhattam tovább, és ebből is szereztem diplomát. Érdeklődésem mindinkább az ókori Egyiptom felé fordult; elsősorban az egyiptomi vallás érdekelt, szakdolgozati témám is innen származott: *Az egyiptomi világteremtési mítoszok* köréből. Már 1954 nyarán egyéves gyakorlatra a Szépművészeti Múzeum Antik osztályára kerültem, és ott az egyiptomi gyűjteménnyel foglalkoztam. Államvizsgám után (1955) azonban több munkahelyem is volt (Tihanyi Múzeum, Művelődési Minisztérium múzeumi főosztálya), amíg

1956. június 1-jén visszatérhettem a Szépművészeti Múzeumba, ahol egészen 1994-ig dolgoztam. 1974-ben az Egyiptomi osztály vezetője lettem, és 1988–1992-ig a főigazgató-helyettesi teendőket is elláttam. Első egyiptomi tanulmányutam alkalmából (1959) a Múzeum megbízásából műtárgyakat vásároltam a budapesti egyiptomi gyűjtemény számára. Számos nemzetközi konferencián, kongresszuson, valamint hazai és külföldi tudományos társaságok fórumain tartottam előadásokat. 1964-ben részt vettem Egyiptomban az UNESCO által szervezett núbiai régészeti kampány magyar csoportjának leletmentő munkáiban. Itthon közreműködtem az egyetemi oktatásban. A Szépművészeti Múzeumban három állandó egyiptomi kiállítást rendeztem (1956, 1972, 1985), és előkészítettem a jelenlegi kiállítás építését és szerkezetét. Vendégkiállításokat rendeztem a berlini Állami Múzeumok egyiptomi anyagából (1963, 1975, 1980), amelyek nagy közönségsikert arattak. Múzeumi feladataim, tudományos kutatásaim, egyetemi oktatómunkám mellett igen széles körű ismeretterjesztő munkát végeztem. Cikkek, rádió- és tv-előadások mellett sok éven át a TIT Szabadegyetemen és számos más fórumon tartottam előadásokat az egyiptomi kultúráról. Fő kutatási témámat az egyiptomi fejalátétek alkotják: ebből a témából írt munkámmal szereztem meg a történettudomány (egyiptológia) kandidátusi akadémiai fokozatot. Ezeket a fejalátéteket (hypokephal) lapos korong formájában képezték ki, ellátták feliratokkal és képekkel, és a papi réteg tagjainak múmiái feje alá helyezték. Céljuk az volt, hogy életmeleget sugározzanak az elhunyt, és ezáltal biztosítsák túlvilági boldogulását. Ebből a témakörből írt publikációm mel-

lett 1998-ban jelent meg *Napkorong a fej alatt* című könyvem az Akadémiai Kiadónál a szokás és a kultusztárgy kialakulásának és történeti fejlődésének tudományos feldolgozásával. Az Egyiptomi osztály létrehozásában, a gyűjtemény gyarapításában, kiállítások rendezésében, a tudományos kutatásokban, az egyetemi oktatásban és az ismeretterjesztésben való részvételem mindig nagyon fontos volt számomra. Kutatásaim folytatása

mellett néhány tanulságos és szép könyv fordításával (*Egyiptom*, 1994, *Róma*, 1996, *Hellasz*, 1997, *A Kairói Egyiptomi Múzeum Kincsei*, 2000) is az ókori egyiptomi és az antik kultúra megismertetése a célom.

P. Szabó József

újságíró, szerkesztő (Újpest, 1931. szeptember 17.)

Ha jól emlékszem, még nem voltam ötvenéves, amikor egy rádiós kollégám – egyébként a Rádióújságban – igen megtisztelt azzal, hogy „a legsokoldalúbb rádiós újságírónak” titulált, amiből annyi igaz, hogy valóban sok mindennel próbálkoztam a rádióban. Műfajilag is, hiszen még huszonevesen és „külsősként” novellákat fordítottam, sőt tudomásom szerint az én fordításomban jutott el először a szélesebb hazai közönséghez a klasszikus kínai irodalom egyik gyöngyszeme, *A vörös szoba álma* című regény, amely húsz-egynéhány részben hangzott el a Magyar Rádióban még az ötvenes években. Akkor és később is írtam rádiójátékokat, az újságírás ábécéjét viszont a Rádió hírszerkesztőjeként

tanultam meg. Rádiótörténeti érdekesség, sőt talán nemcsak érdekesség, hogyan hasznosította a Magyar Rádió hírszerkesztősége az ismert politikai korlátok ellenére a hatvanas évek elejétől a nagy nyugati rádióállomások és mindenekelőtt a BBC híreit, mégpedig oly módon, hogy reggeltől estig működő rádiófigyelő szolgálatot hozott létre, ahová természetesen nyelveket beszélő munkatársakra volt szükség. Így lettem a hírszerkesztőség munkatársa, igaz, a hierarchia legalján, és főleg angol nyelvtudásomat tudtam csak használni, de tapasztalatom alapján ma is állítom, hogy minden újságírónak a hírszerkesztőségben a hírekkel kellene a pályát kezdenie. A továbblépéshez is meglehetősen széles körű nyelvismeretem lett a biztos alap, hiszen hét nyelvet beszéltem, köztük olyan viszonylag ritka nyelveket, mint a kínai és a japán, ezekre támaszkodva kerültem később a hírszerkesztőség élére, majd hosszú éveken át „ügyeletes főszerkesztőként”, magyarul egyfajta olvasószerkesztőként felügyeltem a híradásokkal párhuzamosan a tájékoztatási műsorok gerincét alkotó krónikákat, miközben a Magyar Rádió utazó tudósítójaként szinte az egész világot bejártam Afrikától és Latin-Amerikától Ázsiáig, főleg azonban a Távol-Kelet or-

szágait. Úti beszámolóim az írott sajtóban is megjelentek, de képes riportokat, sőt riportsorozatokat is készítettem, több mint egy tucat könyvet írtam, főleg útikönyveket a Távol-Keletről, és szakértőként, külpolitikai kommentátorként, műsorvezetőként dolgoztam megint éveken át a televízióban, ahol számomra különösen emlékezetes húszrészes sorozatom az ősi kínai kultúráról és egy másik (talán 12 részes) sorozat, amely a japán kultúrtörténetet, szokásokat, gondolkodásmódot vitte képernyőre. Távol-keleti ismereteimet, élményeimet hosszú éveken át személyes találkozókon is megoszthattam – nyugodtan mondhatom – egy ország nyilvánosságával azokon az előadásokon, amelyeket többnyire újra és újra visszatérő vendégként tartottam Zalaegerszegtől Nyíregyházáig és Szombathelytől Békéscsabáig, sokszor zsúfolásig megtelt nagy kultúrházakban, máskor néhány tucat érdeklődő előtt egészen apró falvakban.

A teljességhez tartozik, hogy az elektronikus sajtó és egyáltalán az újságírás számomra részben második pályakezdés volt, mivel az egyetem elvégzése után diplomata voltam, sajtóattasé a pekingi nagykövetségen, bár azt megelőzően viszont még egyetemi tanulmányaimmal párhuzamosan a Népszava szerkesztőségében is dolgoztam. A kettő közt „kapocs” talán a közlés vágya, a kommunikáció, hiszen végső soron nem olyan nagy különbség, ha valaki a külügyminisztérium számára ír jelentést az 1955-ös nagy kínai árvízről, vagy a szélesebb nyilvánosságnak mutatja be újságíróként például az úgynevezett kulturális forradalom Kínáját. Némileg függetlenül a pálya későbbi alakulásától (információs főszerkesztő, adófőszerkesztő) a nagyvilág iránti érdeklődésem is, amely talán azzal kezdődött, hogy még tizenéves sem voltam, amikor például a francia klasszikusokat olvastam, ismerkedtem a régi Kelet-kutatókkal, a két Vámbéryvel, Lóczyval, Baktayval, Cholnokyval, az egykori nagy utazókkal, Stein Auréllal vagy Sven Hedinnel stb. Akik ismernek, vagy ismerni vélnek, azt mondják, hogy az a bizonyos „keleti életfilozófia” mindig jelen volt szemléletemben, magatartásomban, munkámban és gondolkodásomban, ezt én is vallom, bár magaménak érzem a „latin kultúrát” is és nemcsak a nyelvet, amit a középiskolában nyolc éven át tanultam. Apám, akitől karácsonyra, névnapra, születésnapra mindig kizárólag könyveket kaptam ajándékba, mindig egy-egy latin bölcsességet írt a belső címlapra. Egyszerűket, mint azt, hogy Ora et labora (Imádkozzál és dolgozzál), de bonyolultabbakat is, mint például Quisquid agis, prudenter agas et respice finem, ami magyarul: „Bármit teszel, okosan tedd, és gondold meg a végét.” Kár, hogy a bölcsességeket nem mindig tudtam hasznosítani...

Radványi Ervin

író (Budapest, 1931. szeptember 21.)

Készülő regényemben a hajdani diákéveimről is szó esik. 1942-ben lettem a budai ciszterci gimnázium tanulója. Az alábbi részletet szeretettel ajánlom a mai tizenhat éveseknek.

Tánciskola. Bámultuk a lányokat a zenére várva, mennyi nő, és mind a másé, a terem túlsó sarkában parádéztak intézeti egyenruhájukban. Végre megszólal a zene, a tananyag, és harcba indulunk, hódítani akarunk dumával, külsővel és belsővel, igen, ez az egyetlen célom, imponálni ennek a varkocsosnak. Jelenleg ő az én kiszemeltém, a majomszigeten már elrendeztük a felosztást, kettő van neki, két barna copfja, előre lógatja, nem a hátára, feszesen be van fonva, ott díszlik a nyersselyem blúzon, mint két kis méretű kígyó, és pontosan ott ér véget mind a kettő,

ahol a blúz kidomborodik egy kicsit, van esze, épp ott: ahogy táncol és mozog a nő, a két varkocs azt a két halmot simogatja, úristen...

Egy úrral előbbre!, intézkedik a tánctanár, csak graciőzen, halljuk az instrukciót, derűsen mondja, de reménytelenül. Én most épp a kis molettal táncolok, így nevezzük egymás közt (van még anyajegy, colos, grüberlis, nagy kevély, Rita Hayworth meg mopszli), csak graciőzen, tehát finoman, könnyedén, légiesen, én a papám negyvennégyes cipőjében összeérintem a bokám, és meghajolok búcsúzóul, agyó, kis molett.

És máris szemben állok a varkocsossal, eljött a pillanat, teljes hat percig ő a partnerem. Tangó következik erről álmodtam, még a reggeli fohászkodásomba is beleloptam, add, hogy ne feleljek matekból, és add, hogy a tangónál a varkocsost kapjam, ámen. És most itt van, mosolyog, mint régi ismerősre, és kecsesen vállamra ejti a kezét, hát én ebbe beleőrülök, jobbomat gyöngéden elhelyezem a hátán, belém nyilall, mit csinálsz, ne a hátát fogd, a lapockáját, te idióta: a derekát! Lejjebb csúsztatom a tenyerem és közben tréfásan mosolygok, tisztában vagyok a tangóval, a kisujjamban van, ez a kedvencem, ezt tudatom is a nővel, ő rábólint, én is szeretem... Ő is szereti, ő is szereti, ez talán üzenet? Hát már itt tartunk, alig hat táncóra után, hogy mind a ketten ugyanazt szeretjük?...

Gyerünk a hódítással, el kell érni, hogy ámuljon, hogy fölnézzen rám, szöveg kell, TÉMA, amire felfigyel, amitől megszédül. Még három és fél perc lehet a hatból, addig nálam a nő, és egyformán imádjuk a tangót... Lágyan szól, a dizó énekel, a szöveg is nekem dolgozik, valami történt akkor este, a szívem magánál maradt... Vezetem a nőt, félfordulat, közelebb kerülünk, összesimulunk, a zakóm, a térdem, mindenem érzi a varkocsost, összeértünk egy másodpercre, most akartam bedobni egy témát, ott van a belső zsebemben egy cédulán nyolc téma, ebből most kettő is eszembe jutott, érzem az illatát, valami

csodás ibolyaszappan lehet, ez a mennyország. Mártika, mondom halkán, kicsit a füléhez hajolva, az osztályunkban a jövő hónapban lesz egy tanulmányi kirándulás pleisztocén kőzet meg oligocén maradványok (ötös számú téma, nem a legjobb, de ez legalább eszembe jutott), elfogadná, Mártika, ha hoznék magának egy darab diluviális...

És akkor, ahogy bal kezemmel a jobb kezét fogva az arcába nézek, meghitt pillanat, bizalmas beszélgetés ringató ütemre, arcán látom a boldogító igent, elfogadom, Géza, azt a dilu... micsodát, persze, ez már hódítás, fél győzelem, elönt a büszkeség, magamhoz szorítom, és akkor döbbenet tapasztalok valamit, valami rettenetést, vérvörös lesz a nyakam, a képem, de tehetetlen vagyok, nincs rajta hatalmam, tőlem függetlenül működik és alázik meg, tesz lehetetlené. A varkocsos kicsit kérdőn néz rám, történt valami, Géza? Én habogok, úgy látszik, nem észlelt semmi rendkívülit, vagy csak úgy tesz, mert nem akar a föld alá süllyeszteni...

Egy megváltás a tánctanár felharsanó szava, egy úrral előbbre! Szerelmem kicsit értetlen mosollyal búcsút int, és csak később, hazafelé baktatva jut eszembe egy harmadik feltételezés: hátha föl se fogta a nő, mert ezzel az anyaggal csak az érettségi előtt fognak egészségtan órán foglalkozni...

Radványi Ervin

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

2. **Rozanits Tibor** grafikus (Szombathely)
3. **Galler, Anne M.** kanadai könyvtáros (Budapest)
4. **Supirin, Alekszandr Szergejevics** orosz biokémikus (Königsberg, Németország – ma Kalinyingrád)
Nemes László vegyész, tanár (Marosvásárhely, Románia)
6. **Vagyóczky Tibor** operatőr (Budapest)
8. **Starkel, Leszek** lengyel geomorfológus (Wierzbnik)
Szebeni Ágnes orvos, belgyógyász, gasztróenterológus (Miskolc)
10. **Járai Miklós** mikrobiológus (Nagykanizsa)
11. **Wehler, Hans-Ulrich** német történész (Freudenberg)
Makay Sándor színművész
12. **Bereczky László** könyvtáros, újságíró, író (Nagykálló)
Bianco, Gerardo olasz politikus (Avellino)
Planchon, Roger francia rendező, színész, színműíró (Saint-Cahmond)
14. **Klíma, Ivan** cseh író (Prága)
16. **Galambos Tibor** táncművész, koreográfus, népművelő, könyvtáros (Budapest)
Deák Józsefné Kovács Ilona keramikus (Pesterzsébet)
17. **Wiatr, Jerzy Józef** lengyel szociológus (Varsó)
Kupcsik József statisztikus (Veszprém)
18. **Maczkó Márton** kohómérnök (Bokor)
19. **Calvet, Jacques Yves Jean** francia bankár, üzletember (Boulogne-sur-Seine)
Mészáros Márta filmrendező (Kispest)
22. **Barkóczy Gellért** gépészmérnök (Tengőd)
23. **Uray Zoltán** biológus (Kolozsvár, Románia)
Réhon József tanár (Belényes, Románia)
25. **O'sváth György** közgazdász, jogász (Budapest)
Walters, Barbara amerikai újságíró (Brookline, Massachusetts)
26. **Cocking, Edward Charles Daniel** brit botanikus (London)
Gádori Vilmos bányamérnök (Pécs)
29. **Cronin, James Watson** amerikai fizikus (Chicago)
Ekberg, Anita svéd színésznő (Malmö)
Ihász Mihály orvos, sebész, gasztróenterológus (Vaszar)
Marosi Barna író, újságíró (Marosvásárhely, Románia)
Németh Gábor restaurátor (Budapest)
30. **Hilevics, Nyil** belorusz költő, irodalomtörténész, etnográfus, műfordító (Szlabada, Minszki terület)

Szakonyi Károly

író (Budapest, 1931. október 26.)

Szürke falak málló vakolatát, kapuk leszakadt szárnyát, járdák repedéseit, macskakövek domborulatát nézem, megyek a Rákóczi út forgatagában, látom messziről a Keleti pályaudvar sárga homlokzatát, megyek a Dohány utca vén házai között, a Rózsák terén átvágok a volt szegényháznál az úttesten, elérem a Rottenbiller utcát, ott van a ház az István út sarkán, kétemeletes épület tenyérnyi előkerttel... ahol születtem.

Rottenbiller utca 21.

A földszinten pékség, a kemencéből kivett friss kenyerek illata, a gang korlátja, a szoba-konyhás lakás...

Aztán egy vörös salakos kerthelyiség Óbudán. A Schlosser-ház, apám bérelt vendéglője, szemben a villamosremízzel. A téglagyáriak a söntésben fröccsöznek, délelőtt a bőrkötényes szódás becipeli a tele üvegektől nehéz ládákat, felhajt a nyári melegben egy korsó jéghideg *házmestert*... Óbuda szűk sikátorai, a Hármashatár-hegy, a Bécsi út sarkán a *trolejbusz* végállomása, stráfszekerek és batár formájú, ponyvás tetejű automobilonok... Harmincöt év telt el a századforduló, tizenöt év a trianoni országdarabolás óta, még friss a Monarchia felbomlásának, a véres háborúnak az emléke, hadirokkantak kéregetnek a pesti utcákon: vásott katonazubbony, térdig felkötött fél nadrágszár, mankó, alázatos tekintet.

És a budai Várnegyed. Országház utca 20. Tömzsi falak, bolthajtás, a kapu két felén simára kopott kerékvetők, gótikus kőcsipkék a ház homlokzatán. Az udvaron százesztendő vadszőlőtőke, felfut az emeleti gang korlátjára, befedi indáival a kockás abrosszal terített asztalok felett a kerthelyiséget. Kicsiny vendéglő, anyai nagyapám üzlete, szolid vendégek. Kasznár nagypapa esténként előveszi bécsi citeráját, halkan pengeti, nagyanyám dúdol hozzá...

Az utolsó békeév nyarán kitárul egy új világ, apám szülőföldjének tája, Sopron megye, Nagycenk. Uradalmi major, ahol nagybátyám az ispán, ott laknak a hátsó udvar hosszú, magas magtárépületének a végéből kialakított emeletes lakásban. Cukorgyári gazdaság, de a gyár már évek óta nem működik, tejjüzemmé alakították át, a majorban két nagy istállóban a tehének, a szecs-kázóból a takarmány erjedő szaga keveredik a csordogáló trágyalé bűzével.

Hajnalonta gumirádlis fogatok viszik a pasztörizált tejet kannákban, literes üvegekben Sopronba. És a műhelyek varázslatos világa! Szíjjártó, lakatos, bog-nár, kovács... Napestig a mesterek körül bóklásztam. Früstök-, meg uzsonna-időben egy kis gazos sarokba telepedett az egész társaság rozsdás ekevasak, félrehányt boronák, elvásott kerékabroncsok közé, ott hevertem velük én is, mindennél jobban érdekelték a régi történetek, az olykor vaskos tréfák... ahogy később, apám pesti vendéglőjében is a mindenféle alakok, a művészkalapos piktor, a csokornyakkendős színész, a galvanizálómester, aki alig tudott ma-

minc, feleségem nélkül közel húsz esztendeje magamban bukdácsolok.

Példaképeim sora végtelen. Mindmáig eleven a visszatérő remény, hogy esetlen közeledésem hasonló nyíltsággal fogadta a már eltávozottak közül Kassák Lajos és Bálint Endre, Fenyő Miksa és Cs. Szabó László, Vasarely és Nagy Laci, talán a többiek is. Baráti találkozások jó emlékét őrzöm és számtalan levelet. A derűsen áttetsző bölcsesség szeplőtelenül áldott példáját mégsem körükben tapasztaltam (bár az övék is kivételes), hanem Nyergesi István naiv képzőművész sugárzóan egyszerűbb ájérében, aki közel fél évszázadon át az Eternit gyár palavágója volt. Most ünnepelhetnék születésének centenáriumát. Delphoiról talán sohasem hallott, a bajóti öregtemplom falain pedig (gyakori témája volt) nincsenek feliratok.

Egyetlen gyermeket neveltünk személyesen. Amikor engedték, számtalant tanítottam, „a hatékonyságról” többszörös elfogultsággal nem tudnék dönteni. Az „érdeklődés” apadásának mélypontján, 43 eszten-

deig tartó „labilis munkaviszony” után kértem és kaptam nyugdíjazásomat. Közben megúsztam minden ordót és medáliát. A seregben a tizedesi rangig jutottam el.

Dolgozataim közel negyven esztendeje jelengetnek meg, a szerkesztőségekkel postai közvetítéssel tartok kapcsolatot. A jó barátok maradékával többnyire ugyanígy. A delejes hetven felé közelítõn kéretlenül és váratlanul belesodrótam néhány „kikicsuda” és kortársi adattár címszavai közé. Ha netán „az adalékokra” is kíváncsi lenne valaki, egyben kitartó, valamelyikben megtalál.

Emberről nem öltem eddigelő – a kívánatos életszabályok betartása tárgyában ezt állíthatom. Szívós és kitartó lehetek, bár önbizalmam csapnivaló. A legszívesebben olvasgatok.

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Kőszegvári Tibor** honvédtábornok (Sas-halom)
Lovas István fizikus (Gyöngyöshalász)
Vikström, John Edvin finn pap (Kronoby)
4. **Rorty, Richard McKay** amerikai filozófus (New York)
5. **Rather, Dan** amerikai újságíró (Wharton, Texas)
Szalai Zoltánné Zsigmond Veronika restaurátor (Ózd)
6. **Borvendég Béla** építész (Szeged)
Hardie Boys, Michael, Sir új-zélandi bíró (Wellington)
Ökrös Zsuzsa divattervező (Szeged)
Tréfás György operaénekes, basszus (Budapest)
Giacconi, Riccardo amerikai asztrofizikus (Genova, Olaszország)
7. **Shahabuddeen, Mohamed** guyanai jogász
Tutu, Desmond Mpilo dél-afrikai egyházi vezető (Klerksdorp)
Vodnár Éva könyvtáros, tanár (Máramarossziget, Románia)
8. **Révész Antal** grafikus (Pápa)
10. **Dreier, Ralf** német jogász (Bad Oeynhausen)
Hevessy József fizikus (Hámor)
Horváth József rendőrtábornok (Balatonkiliti)
Zanzotto, Andrea olasz költő, kritikus (Preve si Soligno, Treviso)
Balló Gáborné Gyetvai Gizella textiltervező (Vác)
14. **Gulyás István** teniszező, edző, építésmérnök (Pécs)
Weissmann, N. Charles svájci molekulárbiológus (Budapest)
15. **Foster, Paul** amerikai drámaíró (Penn's Grove, New Jersey)
Mancino, Nicola olasz politikus (Montefalcone, Avellino)
16. **Éri Szepesi Gyöngyi** művészettörténész (Budapest)
17. **Prisztavkin, Anatolij Ignatyevics** orosz író (Ljuberci, Moszkvai terület)
Schneider Gyula kémikus (Temesvár, Románia)
18. **Montgomery, John Warwick** amerikai jogász, teológus (Warsaw, New York)
19. **Cornwell, David John Moore** brit író (Poole, Dorset)
Junghans, Paul Helmar német egyháztörténész (Geier)
- Dowling, James Hamilton** amerikai reklámszakember (Chicago)
22. **Vági Sándor** formatervező (Szentotornya)
24. **Gubajdulina, Szofja Aszgatovna** tatár zeneszerző, karmester (Csisztopol)
25. **Girardot, Annie Suzanne** francia színész (Párizs)
Gyévai Angéla biológus (Székesfehérvár)
Hasselmann, Klaus F. német meteorológus (Hamburg)
26. **Iszajev, Alekszandr Szergejevics** orosz biológus, erdőmérnök (Moszkva)
Gera Mihály újságíró (Budapest)
Balázs Imre képzőművész (Máréfalva, Románia)
27. **Sigrai Tibor** mérnök (Kispest)
28. **Babos Lórántné** mikológus, muzeológus (Budapest)
Megyeri Jenő építőmérnök (Esztergom)
29. **Mag Péter** újságíró, rádiószerkesztő (Kócse, Románia)
30. **Besznyák István** orvos, onkológus, sebész (Eger)
31. **Antal Emánuel** meteorológus (Jászárokszállítás)
Katona Mihály tanár, RMDSZ-tisztségviselő (Szilágyzóvány, Románia)

Ács Tibor

hadtörténész (Budapest, 1931. november 6.)

Nem bennem támadt az a vágy, hogy töprengve újra átéljem, megértsem és lerögzítsem életem hét évtizedét, amely voltaképpen az egész magyar világ több mint ezeréves alapjának egyszerre jó és rossz, igen kis eleme. Móríczzsigmonddal vallom, hogy mindenki úgy él, ahogy tud, nem úgy, ahogy szeretne, de az ember a legnagyobb baj közt is boldogan tud élni. Sőt minden emberi tévedésnek lehet korrekciója, csak annak az egynek nincs, hogy az ember megszületett és él.

Késői gyermekként (anyám 42 éves korában szült) csöppentem bele a sokféle jelzővel minősített viharos XX. századba, és ez a késedelem szinte fátumként végigkísérte eddigi életemet. A magyarok, az egyívású hetvenévesek emlékezetéből kitörölhetetlenek az életüket akaratukon

kívül meghatározó, közismert történelmi események. Ám minden embernek, így nekem is, saját időszámítású élettörténete van, ami nem mindig igazodik a XX. századi egyetemes és magyar történethez.

Életemből érdektelen a nyomorúságában is boldog gyermekkorom, amikor hároméves koromban elvesztettem apámat, és félárvaként, nagy keservesen felnevelt anyám. Színes elbeszélései a selmecbányai felmenőimről, különösen nagyapám szerencsét kereső, elszánt aranybányászkodásáról, örökre megmaradnak emlékezetemben. Talán ez is indítást adott sorsom alakulásának, amikor jó szerencsét keresve nekivágtam a nagybetűs életnek.

A véletlen szerencsének köszönhettem, hogy a nagy világégés után, 1946 őszén, fiatalon, tizenöt éves kamaszként, majdnem Franciaországban ragadva, rövid ideig Párizsban éltem. Ernst Hemingway 1950-ben írta: „Ha szerencséd volt, és ifjan Párizsban élhettél, bárhová vetődj életed során, Párizs veled marad mindig, mert Párizs vándorünnep.” Ez a megállapítás nem írói túlzás, mert a Párizs utáni nosztalgiám vándorként végigkísérte életutamat.

Ifjúkorom kezdetén a rádiótechnika izgalmas világa ragadott meg, de aztán tizenkilenc éves koromban nagy illúzióktól vezérelve – Petőfi Sándor soraival – „Katonának száműzött balvégzetem” és „A katonasághoz ifjúságot vittem”... A katonaelet, a különböző sorsfordulataim és tanulmányaim végül felnőttkorban megadták a várva várt „pályabért”: hadtörténész, kutató lettem. Ebben nem kis szerepet játszottak a ma is sokszor idézett XIX. századi klasszikus hadtudósi és hadtörténelmi elődök példái. Késői hadtörténészként, a zaklatott XX. században élve kezdhettem el a számomra legrokonszenvesebb XIX. századi magyar hadtörténelmi és tudománytörténelmi kutatásaimat a hazai és külföldi levéltárakban.

Az öregkorom végéről vagy inkább már az aggkorom küszöbéről visszatekintve közel négy évtizedes szakmai-tudományos tevékenységemre, bevallha-

tom, hogy nem sikerült kiugró, általános elismerést kiváltó művet alkotnom. Ezt azonban nem tekintem kudarcnak. Hosszúnak mondható hadtörténelmi pályám értelmét az adja meg, hogy a levéltárakból kibányászott ismeretlen kútforrások feldolgozásával valószínű néhány ténnyel és összefüggéssel gyarapítottam a XIX. századi magyar hadtörténetet és tudománytörténetet. S ami talán ennél is fontosabb, hogy az archívumok kincsesbányáiból olyan forrásokat tártam fel, amelyek segítségével új adalékokkal sikerült talán objektívabbá, árnyaltabbá tenni a nemzet emlékezetében elevenen élő Batthyány Lajos, Bolyai János, Kisfaludy Károly, Kiss Károly, Kossuth Lajos, Mészáros Lázár, Petőfi Sándor, Széchenyi István és más jeles személyiségek katonáskodásáról, hadügyi és honvédelmi nézeteiről kialakított történelmi képet.

Bizakodom abban, hogy a legjobb tudásom szerint készült munkáim hozzájárulhatnak egy olyan hazai történelmi látásmód kialakításához, amely nem elfogultan néz szembe a velünk élő nemzeti múlt történetének realitásaival. Ezt az igen szubjektív életrajzi torzómat azzal a nem utópista kívánsággal fejezem be, hogy remélem, unokáim már egy emberhez méltóbb társadalomban és világban fogják életüket leélni.

As Tilor

Rókusfalvy Pál

pszichológus (Budapest, 1931. november 17.)

Szüleim néhai Rókusfalvy Pál és Nónay Gabriella. 1955-ben házasságot kötöttem Veress Ilonával. Hat gyermekünk és eddig tizenegy unokánk van. Elemi iskoláimat a VIII. kerületi fővárosi községi gyakorló elemi iskolában, a középiskolai tanulmányaimat a budapesti állami Eötvös József általános gimnáziumban végez-

tem, ott tettem érettségít. 1955-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szereztem középiskolai tanári képesítést.

1959-ben a matematikai gondolkodás lélektani témakörben bölcsész-

doktorrá avattak, 1966-ban a pszichológiai tudomány kandidátusa lettem, értekezésem pályalélektani témakörben készült. 1976-ban sportpszichológiai témában akadémiai doktori minősítést szereztem, 1980-ban a testnevelés doktorává avattak. Angolul, németül és oroszul írok és beszélek, nyelvvizsgám van, franciául olvasok.

Az egyetem elvégzése után szakmában elhelyezkedni nem tudtam, közel egy évig a Kismotor- és Gépgyárban esztergályosként dolgoztam. Ezt követően 1956–1963-ig a MÁV Pályaalakalmasság-vizsgáló Intézetben,

1963-tól 1970-ig a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézetében, majd 1970-től a Magyar Testnevelési Főiskolán majd Egyetemen tevékenykedtem mint pszichológus, illetve mint főiskolai, később egyetemi tanár. Ezen állások betöltésével párhuzamosan 1957–1958-ban régi alma materemben, az Eötvös József gimnáziumban pszichológiát és logikát tanítottam, 1960-ban újjászerveztem a MÁV Nevelőintézetekben a pályaválasztási és nevelési tanácsadást; 1966-ban részt vettem a Fővárosi Pályaválasztási Intézet létrehozásában. 1965-től 17 éven át oktattam az Eötvös Loránd Tudományegyetemen különböző pszichológiai tárgyakat. 1985–1987-ben a müncheni Műszaki Egyetem sportpszichológia tanszékén oktattam, kutattam. Feladatom a sportvezetés pszichológiájának kidolgozása volt.

Számos hazai és nemzetközi tudományos társaságnak és folyóirat szerkesztőségnek tagja voltam, illetve vagyok tagja jelenleg is.

Részt vettem a Magyar Tudományos Akadémia tudományos minősítő tevékenységében, hosszú évek óta, mint az aspiránsvételei bizottság elnöke.

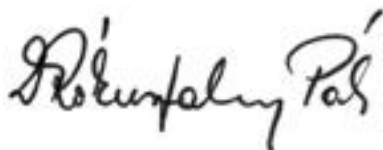
Eddig mintegy tizenöt könyvet s közel négyszáz cikket, tanulmányt írtam.

1989 óta tevékenykedem az Európa Mozgalomban, 1991 óta mint a Magyar Tanács ügyvezető alelnöke és a mozgalom egyik nemzetközi alelnöke. Tagja vagyok a Magyar Örökség Díjat odaítélő bizottságnak.

1990. június 1-jétől 1991. január 15-ig a Népjóléti Minisztérium helyettes államtitkára voltam. A család-, gyermek- és ifjúságvédelem irányítása tartozott feladataim közé.

1991. áprilisától 1994. júniusáig a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány elnöke voltam.

Ezt követően – már nyugdíjasként – visszatértem a felsőoktatásba. Meghívott vendégprofesszorként a debreceni KLTE-n, a szegedi JATE-n, a budapesti ELTE-n és Műszaki Egyetemen, az egri és a szombathelyi tanárképző főiskolákon, valamint a Nemzetközi Pető Intézetben pszichológiai és pedagógiai tárgyakat oktattam, illetve oktatok, valamint PhD-programokban tartok előadásokat.

Andrásfalvy Bertalan

muzeológus (Sopron, 1931. november 17.)

Sok ember felteszi egyszer tudatosan vagy öntudatlanul is azt a kérdést magának, mi végre is született meg? A vak véletlenből vagy valami célból, Valakinek az akaratából? És talán mindenki úgy érzi, egyedülálló, megismételhetetlen, pótolhatatlan egyéniség, akinek gondolatait, érzéseit, titokzatos belső világát csak ő maga, s az sem egészen ismerheti – senki más.

Engem már gyermekoromban megejtett és elcsodálkoztatott az az egyszerű és titokzatos szépség, ami egykor a legszegényebb, iskolázatlan emberek vigasza volt: a népművészet és népköltészet, s azon túl ebben – és egyáltalán –, mi az, hogy magyar? Mert ha az egyes ember valami céllal, feladattal jön világra, akkor ugyanúgy az egyes népek, nemzetek is feladatot kapnak,

valamilyen céllal jönnek létre. Széchenyi István az ember és a nemzet hivatását egyetlen gondolattal így foglalta össze (a *Kelet Népe*-ben írta le – nem szó szerint, de lényegét idéztem): Megkeresni, felkutatni e keletről jött magyar nép legsajátabb tulajdonságait és vonásait, azt megtisztítani minden szennytől és rárakott álságtól – és így felmutatni e nép boldogulására és az egész Emberiség gazdagodására – lehet-e ennél szebb feladata embernek? Ezt elvégezni annyit tesz, mint imádkozni!

Büszke és beképzelt ember vagyok, hogy erre a feladatra éreztem én is csak hivatást, így akartam alázattal szolgálni népemet én is.

Számomra a magyarság nem gének, faj és vér, vagy a sumér és hun ősök kérdése; nem romantikus és megfoghatatlan jellemzés: a magyar ember ilyen vagy olyan, hanem az általa létrehozott, megfogható, leírható művek, tények tárgyak és történelme vizsgálata. Mit és hogyan hozott létre itt 1100 év alatt. Történelmét milyen értékrend elfogadása vagy elvetése alakította, mik voltak elfogadott vagy megtagadott eszméi. Milyen az a magyar kultúra: gazdálkodásban, életmódban, hímzésben, táncban, mesében, ízlésben. Így választottam a néprajz szakot a budapesti egyetemre, és lettem muzeológus 1955-ben.

Túléltem az 1956-os forradalom és szabadságharc legvéresebb eseményeit, és elkerültem a szigorúbb megtorlást is, ezért is úgy tekintek életemre, mint amit ajándékként visszakaptam, hogy hivatással kapott munkámmal tovább folytassam. Szinte minden szabadidőmet is arra fordítottam, hogy nagyszerű barátaimmal járjam az országot (annak idején legnagyobbként a Népművészeti Intézet segítségével), és filmen, hangszalagon, fényképen és jegyzetfüzetekben gyűjtsük a hagyományos táncokat, dalokat, szokásokat, viseletet, meséket – egyszóval a népi kultúra eltűnő emlékeit. Nemcsak a magyart, és nemcsak itthon, hanem Felvidéken, Erdélyben, Moldvában és Albániában. Újra és újra megérttem és tapasztaltam: amit akármilyen gyarló eszközzel is rögzítettünk,

feljegyeztünk, fényképeztünk – az megmaradt; amit nem, azt ma már meg nem találhatja senki. Hogyne erősödött volna meg bennem a tudat, hogy mindez az én felelősségem is volt. Így mindenkinek hasonlóan – más és más területen – pótolhatatlan a léte, munkája és felelőssége!

Mintegy kétszáz írásom jelent meg nyomtatásban: könyv, tanulmány, cikk, röpirat – itthon és külföldön, magyarul, németül, angolul, svédül, finnül és franciául; elismerést kaptam itthon és külföldön. Írtam többek közt a régi magyar vízgazdálkodásról, az árterekről; néprajzi csoportok életéről, a különböző nyelvi és kultúrájú népek együttélésének hagyományairól, a népművészet és költészet jelentőségéről, a magyar szőlészet és gyümölcsének múltjáról, az iskolázás és nevelés kérdéseiről, a magyarországi torzulásáról, a Kárpát-medence népeinek történetéről....

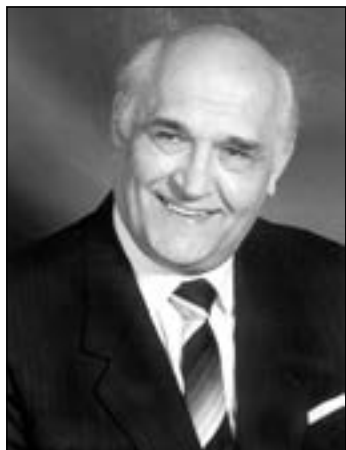
Vallom, hogy a teljes értékű élethez hozzátartozik a közéletben vállalt munka, a jónak megismert ügy képviselése, eszmékért folytatott küzdelem. A világban sok a nyomorúság, munkálkodnunk kell enyhítéséért, az igazság és szeretet érvényesüléséért. A szeretet nem érzélem, hanem parancs. Hogy megtettem-e a tőlem telhető legtöbbet, arról az utókornál is igazságosabb bíró előtt felelek, nem is sok idő múltán...

Szép, gazdag életem volt, csodálatos szüleim, testvéreim, barátaim; hú és szép társam örömben és bajban; és nagyszerű közös alkotásaink vannak, fiaim. Minden ajándéknak bizonyult, nem tudom, megérdemeltem-e?

Audriusfalvy Bertalan

Marczis Demeter

operaénekes (Ostoros, 1931. november 29.)

Az éneklés az élet legnagyobb gyönyörűsége. Nekem mindenképpen, mert szeretek énekelni, és boldoggá tesz, ha énekemmel másoknak is örömet szerezhetek. Nálam az éneklőkedv, a népdal szeretete családi örökség. Szüleimnek szép hangja volt, édesanyámnak csengő szopránja, édesapámnak kormos basszusa. Otthon állandóan szólt a népdal, a virágének, a katonadal, a ballada. A közös éneklések jókedvvel, vidámsággal töltötték el bennünket, és egyben erősítették a családi összetartozás érzését.

Már gyerekkoromban élt bennem valamiféle magamutogatási szándék, szereplési vágy. Iskolai ünnepeken szavaltam, szólót énekeltem, szerepeket játszottam. Hatodikos gimnazista voltam Egerben, amikor kiváló énektanárom, Baló József kezembe nyomta Fischer *A pince mélyén* című dalát. „Tanulmányozd át, és a karácsonyi ünnepegen

előadjuk” – mondta. Ennek a két oktáv terjedelmű dalnak az eléneklése – amit a nagy basszista, Koréh Endre előadásában ismerhetett a közönség – nagy sikert hozott számomra. A döntő lökést az énekesi pálya felé az 1950-es országos tehetségkutató verseny adta meg, ahol a zsűri zeneakadémiai felvételre javasolt. Mondanom sem kell, az ének tanszaki felvételin *A pince mélyén* újabb sikert hozott, azonnal felvettek.

A Zeneakadémián kiváló tanárok tanítottak a zene ismeretére. A muzsika varázsában éltem. Minden este vagy az Operában, vagy hangversenyen, vagy színházban voltam. Kitárult előttem az előadó-művészet világa. Az Operában a Tóth Aladár igazgatása alatti „aranykorszak” minden előadását, minden szereposztását ismertem. Rajongtam az énekesekért, felnéztem rájuk, és a nyomukba akartam lépni. Óriási fejedelmei voltak akkor a magyar operaszínpadnak. Székely Mihály Sarastróként, Ozminként, II. Fülöpként óriási volt mind hangja, mind színészi vonatkozásban. Gyurkovics Mária mint Gilda, Rosina, Lucia, Norina világszép hangjával elbűvölően tökéletes, no és Svéd Sándor René, Luna, Rigoletto, Tekamund világszínvonalon megoldott szerepeiben lenyűgöző volt.

Énektanárait Jászó Györgyné és Rösler Endre voltak. Drága Margit nénitől a természetes éneklést tanultam meg, Rösler európai kultúrája, emberi és művészi kisugárzása pedig létem, tudatom részévé vált. Megtanultam, hogy csak abból lesz jó énekes, aki minden idegszálával erre a pályára készül, és minden mást ennek rendel alá. Hivatástudatom mottójaként József Attilát idézem: „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni!” Vagyis a talentum, a szép hang mellé lelkiismeretes felkészültség kell: szorgalom, lemondás, állandó készenléti állapot, testi és lelki kondíció.

Főiskolás éveim elején a dalokért rajongtam, Schubert, Schumann, Brahms Muszorgszkij és Kodály dalai voltak rám nagy hatással. Gyönyörű feladatnak tartottam három-négy percben megjeleníteni egy dalban az életörömet, fájdalmat, szenvedést vagy egy természeti képet, virágfakadást, csermelycsobogást. A daléneklés nagyon igényes műfaj. Szükséges a szép hang, kiegyenlített regiszter, stílusérzék, formálókészség, bensőséges előadásmód, koncentráció.

Később nagy energiát fektettem az oratóriumok basszusszóloinak megtanulására. Ebben kiváló mesterem volt Forrai Miklós tanár úr. Első oratóriumfellelésem 1957. július 5-én volt a Károlyi-kertben, ahol mint főiskolás J. S. Bach *Magnificat*jában mutatkoztam be Sándor Frigyes vezénylete alatt. Ezután sorban következtek a *Máté passió*, a *János passió* és azóta mintegy negyven oratórium sok-sok előadása itthon és külföldön.

Diplomavizsgámon nagy álmom vált valóra. Verdi *Don Carlos* című operája IV. felvonásának szobaképében II. Fülöp szerepét énekeltem. Később, pályám során sokszor, sokféle rendezésben énekeltem ezt a szerepet. Mindig izgalmas feladatnak éreztem ezt a kétségek között vergődő, a becsvágytól, hiúságtól, szerelemtől gyötrődő férfit megjeleníteni.

Diplomám mellé minisztériumi ösztöndíjat kaptam Rómába, Tito Schipa Akadémiájára. Óriási jelentőségű dolog volt ez, gyönyörű időszaka életemnek. Rómában – az egyetemes kultúra egyik bölcsőjében – élni, tanulni, operaelőadásokat látni, ismerkedni a képzőművészet csodáival, nagy idők emlékeit idéző köveken járni... meghatározó élmény, leírhatatlan katarzis.

Verdi: Don Carlos
(II. Fülöp szerepében)

Ezután következett Pécs. Ösztöndíjasként szerződtem a színházhoz, ahol az akkor alakult operatársulat első előadásán Verdi *Rigolettó*jában Sparafucile szerepében debütáltam. Sokat köszönhetek a Pécsi Nemzeti Színháznak. Huszonnyolc évesen álltam először a dél-magyarországi város színházának színpadán, s itt tanultam, fejlődtem, érlelődtem művésszé. Itt szerettem meg a színházi élet hangulatát, működésének minden mozzanatát, lüktetését, a próbákat, a premiereket, a masztix illatát, a jelmezek sajátos világát, a kellékek beszédességét, a kikukucskálást a nézőtérre a függöny kémlőlönyülésén, a zenekar hangolását, a szorongást, a színpadra lépés izgalmát, az előadás varázsát, a sikert, a közönség tapsát.

Húséges típus vagyok, 29 évig voltam a színház vezetőénekes, négy évig pedig 1984–88 között, operaigazgatója is. Pályám során hatvan szerepet énekeltem el.

Voltam: király és szolga; öregpap, főpap, főinkvizítor és sátánlelkű Mefisto; katona, hadnagy, generális, sőt római hadvezér; csélcsap Don Juan, Kékszakállú és remete; bíró, pandúr, bérnyilkos; potrohos boroshordó Falstaff, bölcs filozófus; tekintélyes konzul és árnylelkű összeesküvő; diák, zsémbes agglegény és gyermekét féltő apa.

Úgy érzem, hogy hangi adottságom és zenei érzékenységem a Mozart-operákban érvényesült a legjobban. Szerencsésnek mondhatom magamat, mert a Magyarországon játszott nagy Mozart-basszusszerepeket mind elénekelhettem: Ozmín, Sarastro, Don Giovanni, Leporello, Figaro, Don Alfonso.

Különben én „mindenevő” énekes vagyok. Repertoáromon megtalálható az operett, a musical, a megzenésített vers, sanzon, a népdal és a magyar nóta is. A közönség öröme megfelelő ízléssel, igényességgel és arányérzékkel jól lehet művelni ezeket a műfajokat is.

Az éneklésnek nagyon sokat köszönhetek. Mindig örömet leltem a munkámban, világot láttam, és élveztem a közönség szeretetét.

Szeretném remélni, hogy frissességemet, állóképességemet, tettekézségemet, amit szintén énekesi mivoltomnak köszönhetek, még sokáig megőrzöm.

Marozs Dancs

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

1. **Márföldi Gábor** geofizikus (Nyíregyháza)
2. **Fischer, Hans** osztrák geográfus (Hagenberg)
Kriwet, Heinz német üzletember (Bocsum)
3. **Baradnay Gyula** orvos (Miskolc)
Jon Hjongmuk koreai politikus (É-Hamgjong tartomány)
Vitti, Monica olasz színész (Róma)
4. **Kovács Károly** diplomata (Solt)
5. **Taylor, Charles** kanadai filozófus (Montreal)
6. **Várhidi Pál** labdarúgó, edző (Budapest)
Nichols, Mike amerikai rendező (Berlin, Németország)
7. **Mojzer Miklós** művészettörténész (Budapest)
8. **Benke György** lelkész (Hejőpapi)
Borotvás Elemér közlekedésmérnök (Bánfalva)
Taviani, Paolo olasz filmrendező (San Miniato)
9. **Somogyi József** geodéta (Sopron)
10. **Pató Imre** irodalomtörténész (Magyarokanizsa, Jugoszlávia)
12. **Dési Illés** orvos, toxikológus, laboratóriumi szakorvos, környezetvédelmi szakmérnök (Budapest)
Wilke, Friedrich Ludwig német bányamérnök (Essen)
Berkes Péter író, költő, újságíró (Sopron)
13. **Gerics József** történész (Budapest)
14. **Jeney Lám Erzsébet** szerkesztő, illusztrátor (Kolozsvár, Románia)
15. **Lissouba, Pascal** kongói politikus (Tsinguidi)
16. **Dobos Tibor** erdőmérnök (Csombárd)
17. **Babelon, Jean-Pierre** francia levéltáros (Párizs)
19. **Solti Gizella** gobelintervező (Budapest)
Jakab Sámuel geográfus, talajkutató (Szászvárad, Románia)
Joó Imre tanár, szerkesztő (Temesvár, Románia)
20. **Knoll Berta** biológus (Budapest)
23. **Papp István** könyvtáros (Zalaegerszeg)
24. **Hambuch Géza** újságíró (Mucsi)
26. **Garai Attila** dzsessz-zongorista, énekes, zenetanár (Orosháza)
Pérez Esquivel, Adolfo argentin szobrász, építész, közéleti személyiség (Buenos Aires)
Simonis, Adrianus J. holland egyházi vezető (Lisse, Rotterdam)
Szilágyi Virgil operatőr (Budapest)
Tasnádi Endréne Varga Éva grafikus (Nagykanizsa)
Guzs Máthé Eszter tanítónő, népművelő (vargyas, Románia)
28. **Heltai András** újságíró (Budapest)
29. **Kovalovszki Júlia** régész (Gyulavári)
30. **Zalka András** sportvezető (Győr)
Mihalik István építésmérnök (Bánffyuhnyad, Románia)

Faragó Árpád

színművész (Hercegszöllös, Jugoszlávia, ma Horvátország, 1931. december 3.)

Sütő András a *Gyermekkorom tükörcserepei* című könyvének bevezető írásában többek között megjegyzi: „A mögöttünk felgyülemelő emlékek teljessége valószínűleg eltiporna bennünket. De megmarad bennünk, ami fontosabbnak tűnik, ami a hátunk mögül a lábunk elé világít apró mécsesként.”

Ezeknek az apró mécseskéknek a fényével igyekszem én is most megvilágítani az eddig megtett utat, a mögöttem maradt időt. Életem meghatározó mozaikkockáit igyekszem egymás mellé illeszteni, természetesen nem a nagy író csodálatos képességével, hanem csak a kisember tapogatózó, bukdácsoló szemléletével.

A Drávaszög. Szülőfalum: Hercegszöllös. Nagy múltú baranyai kis falu. A reformátusság bölcsője: 1576-ban a szöllői évszázados református templomban került sor arra a zsinatra, amely a Hercegszöllősi Kánonok néven vált ismertté a vallástörténetben, s amely messzemenően meghatározta a reformáció további terjedését, erősödését.

A harmincas évek. A falu, Hercegszöllös, magyar, szerb és horvát lakosságának látszólag békés együttélése. Első lépések a betűvetés, az ismeretszerzés csodavilágában. A Jugoszláv Királyság elemi iskolája. Közepes eredmény a négy elemi után.

Drávaszöveget visszacsatolják Magyarországhoz. A negyvenes évek legeleje. Édesapám, a falu református

lelkésze, továbbtanulásom céljával a kiskunhalasi gimnáziumot jelöli ki. Kiskunhalas után Mohácson végeztem el a gimnázium második osztályát. Közeledik a második világháború vége. Csapatátvonulások. Gyakori bombatámadások.

1944 december 2.: a faluba bevonulnak a

partizánosztagok. Este édesapámért jönnek. Letartóztatják. Elviszik. Örökre. Mártírhalált hal több társával együtt. Letaglózó döbbenet kényszeríti térdre a családot. Édesapámat becsülték, tisztelték a faluban, nemcsak a református egyház hívei, hanem a más vallásúak, a más nemzetiségűek is.

Küzdelmes évek következnek. Nagypámék, édesanyám szülei fogadnak be. A szomszédos falu, Karancs ad otthont a csonka kis családnak. Az öcsém, aki öt évvel fiatalabb, egyelőre ott marad, engem Szabadkára, az ottani gimnáziumba küld az édesanyám.

Kosztolányi városa. A gimnázium harmadik osztálya. A drávaszögi diákok felkaroló, befogadó közösség. A következő, 1946/47-es iskolai év kisérettségije. Biztató eredmény. A továbbtanulás lehetősége. S aztán megint a döbbenet. Az orvosok a tébécé jeleit vélik felfedezni. Búcsú az osztálytársaktól, Szabadkától.

Újra otthon, Karancson. A gyógyulásra nincs sok remény. Talán a szlovéniai levegő, az ottani szanatóriumok segíthetnének? Összefog a család. Édesanyámmal Szlovénia felé robot

velünk a vonat. Golnik. A köztársaság leghíresebb tudószanatóriuma. Sürgős operációra van szükség. Az első nem mutat fel semmiféle reményt kelendő eredményt. A második sikerül. Dr. Furlan, az aranykezű orvos elégedett. Van remény a felépülésre.

A lábadozás évei. A hegyaljai kis baranyai falu, Karancs embermegtartó melegsége. A negyvenes évek vége. Horvátországi Magyarok Szövetsége (akkori nevén: Horvát Népköztársasági Magyar Kultúr- és Közoktatási Egyesületek Szövetsége) szerteágazó tevékenysége lehetőséget kínál. Tollforgatókra van szüksége, többek között. A Magyar Néplap (a szövetség lapja, a későbbi évek során Magyar Képes Újság, majd újabban Új Magyar Képes Újság néven jelenik meg) közli az első írásaimat.

A faluban holtponton van a műkedvelő színjátszás. Sikerül újraindítani, 1951-ben, a horvátországi magyar művelődési egyesületek első fesztiválján első díj a versmondók vetélkedőjén. A színjátszás iránti érdeklődés elmélyülése. 1953 szeptemberében színészeket (amatőr színjátszókat) toboroz az akkor alakuló Zombori Népszínház magyar társulata. A felvételi sikerül. A kezdő, fiatal színészpalánta lelkesedése, elkötelezettsége jellemzi az első lépéseket. Weigand József, a kis társulat (mindössze hat tagja van) művészeti vezetője a jugoszláviai magyar színjátszás legmarkánsabb egyéniségét, Pataki Lászlót szerződteti, mindenekelőtt rendezőnek. Az eredmények nem maradnak el. Színvonalasnál színvonalasabb előadások születnek. Az új színház létjogosultságát senki sem kérdőjelezi meg! Vagy mégis?!

1955 áprilisában, amikor már valóban imponáló eredményeket mutatott fel a társulat, a hivatalos szer-

vek közlik: megszüntetik a színházat. Zomborban nincs jövője a magyar társulatnak – hangoztatják.

(A Zombori Népszínház magyar társulatának „felszámolásában” jelentős szerepet játszott a magyar értelmiség – publicisták, színikritikusok – néhány igen „jeles”, karrierista beállított-ságú személyisége. A zombori magyar társulat letaglózásához hasonlóan a becskerekai magyar színház – 1953–1955 – és a topolyai Járásai Magyar Népszínház – 1949–1959 – sírját is őkösták meg nagy-nagy odaadással.)

1955 szeptemberében, jó néhány esztendő után, újra Szabadkán, de most nem a gimnáziumban, hanem a Szabadkai Népszínház magyar társulatában. Négy esztendő a rangos együttesben.

1959 októberétől az Újvidéki Rádió láthatatlan színházának a társulatában. Csodálatosan szép évek következnek. A színészi fejlődés, kibontakozás legtartalmasabb, legjelentősebb korszaka. A rádiós műfajok sokszínűsége, aztán, 1965-től, az M-stúdió által nyújtott lehetőségek kihasználása (az M-stúdió tulajdonképpen az Újvidéki Rádió kamaraszínpada, színháza volt, ahol a színészek közvetlen kapcsolatba kerülhettek a közönséggel), és végül, 1974-ben az Újvidéki Színház „beindítása” rendhagyó feltételeket teremtett színművészek számára.

1963 júniusában, Ljubljanában, a jugoszláv rádió- és tv-dráma országos fesztiválján jelentős színészdíj Djordje Lebovic *Temetni délután szokás* című rádiójátékában Pipl figurájának megformálásáért.

Több mint huszonöt esztendő az Újvidéki Rádióban. A megbecsülés, a tisztelet fogadta és tartotta ott a művészembert. Azonban, sajnos, a nyolcvanas évek közepétől kezdve lassan

Molnár Ferenc: Játék a kastélyban
(Turai szerepére készülve)

bomlásnak indult a nagynevű rádiós társulat. Nyilvánvaló volt, hogy napjai meg vannak számlálva.

1985 szeptemberétől az Újvidéki Színház igazgatójaként. Nehéz, válságos évek. A Szabadkai Népszínház agóniája. Tudatos bomlasztása. Egy színházra, az újvidékire marad a Vajdaság. A kis, kamarajellegű kísérleti színház változtat profilján. Átvállalja a Szabadkai Népszínház feladatait is, de nyitottsága az új utakat kereső színházi formák befogadására megmarad. A legrangosabb hazai és külföldi rendezők adnak egymásnak kilincset. A legrangosabb színházakkal teremt kapcsolatot.

A kilencvenes évek döbbenete. A háború falhoz állító kegyetlensége. A színházban kérdésessé válnak a bemutatók. A behívók elől Magyarországra menekülnek a férfiszínészek. A színház nem áll le.

Otthon, a kis újvidéki lakásban, szívszorító pillanatok. Az éjszakai zörejek a katonai behívókat kézbesítők lépéseit sejtetik. Idegtépő órák.

Menni vagy maradni?! Egyetlen, huszon-egynéhány éves fiunknak semmi köze ehhez a háborúhoz. Menni kell! 1991 szeptemberében köszön el idős szüleitől. Édesanya, könnyeivel küszködve, utánaszól: „Vigyázz magadra, fiam! Visszavárunk!”

Nem jön vissza. Végleg ott marad az anyaországban. Közben a baranyaiak, édesanyám, öcsém a három gyerekkel, ugyancsak menekülni kényszerül. A zánkai menekülttáborban kapnak ideiglenes elhelyezést. Vissza ők sem jönnek többé. Ott maradnak. Mint oldott kéve, széthull a család.

A mindennapok ránk szakadt kilátástalansága, a magukra maradt szülők magányossága jelenti azt, amit életnek nevezünk. 1993-ban a művelődési életben kifejtett munkáért, a magyarországi Művelődési és Közoktatási Minisztérium a Pro Cultura Hungarica emléklakettet adományozza, Mádl Ferencnek, a tárca akkori vezetőjének az aláírásával. A megbecsülés jóleső gesztusa.

1995-ben nyugdíjaztatási kérelem. 42 szolgálati év után. A sok csalódás, keserűség, az itt maradt kis közösség belső életének bomlása, a széthúzás, az egymásnak feszülés tragédiája a csendes visszavonulást, a mindentől való elszigetelődést eredményezi. Heti- és napilapok hasábjaira jut egy-két írás, néhány kézirat is várja, hogy a nyomdába kerüljön. Eddig, 1993-ban megjelent az *Egy színész naplója* című könyv, megjelenés előtt áll a következő, az *Elfelejtett arcok, emberek* című, nyolcvan vajdasági színművész kisportróját tartalmazó kiadvány, míg, valószínűleg, a következő évben *Nem sírt ásunk, hanem fundamentumot*

címmel megjelenik majd az a könyv is, amely a délvidéki magyar műkedvelő színjátszás történetének vázlatos keresztmetszetét adja. Az említett kiadványok kizárólag magyarországi támogatással készültek/készülnek.

Faragó Árpád

Gyurkovics Tibor

költő, író, szerkesztő (Budapest, 1931. december 18.)

„Azért lettem költő, mert embernek nem váltam be.” (Gy. T.) „Jaj irodalom, nyomdafesték papírtömb ceruzák. Csak emberi kapcsolat van. A betűk mélyén emberi arcok / vannak, melyeket valaha oly nagyon szerettünk. A versek a szeretet törmelékei.” (*Emberfia*, 1966)

Diákkorunkban úgy csúfoltuk egymást a Bibliából: „ne csinálj faragott képet magadból...” S lám-lám, mégis ide jutottunk.

„Az a baj, hogy én annyit értek a világ dolgaihoz, mint egy gyerek. Nekem egy kertben kellene ülnöm és tervezni...” – mondja Szindbád. Nem pedig önvallomásokat írni, vén fejjel.

Nekem az írás természetes állapotom volt mindig. Sose gondoltam azt, hogy majd „író” leszek „á la Réztábla a kapu alatt”. Gyurkovics

Tibor leszek, aki ír. Talán így is lett; ez a Gyurkovics mintegy a foglalkozásom.

Megvallom, erre a történelemnek nem volt valami nagy ingerenciája. Akkoriban nem igazán kedvelte az individualitást. Magam pedig igazándiból ezt favorizáltam, éppen az új (ötvenes évek) és sztálini és kollektív, osztályirtó társadalom háborújában. Nevem és személyem és származásom és neveltetésem sem igazán mutatott jól a szocializmus kulturális kirakatában – nem is igen közeledtünk egymáshoz, még abba az igen tehetséges fősodorba se kerülhettem be, amit a népi származás eleinte és elsőbbben természetes tisztessége és előnye jelentett.

Így aztán eleve a fürdőszobában énekelt a tenor – színpadra igazándiból, kezdeti zúgfellépések után, csak jócskán a forradalom múltával került, az „intellektuális beat” vagy „polgári költő” bélyeggel valójában soha nem ivódott be a szaktudat följárataiba. Ehhez járult az a képzettségi kívülállás, amit a Gyógypedagógiai Főiskola, majd az egyetemi pszichológiai szak természettudományos orientáltsága jelentett – nem lett bölcsész –, mely véglegesítette szakmai különállását, amit a faramuci stílus csak fokozott. Így lettem Gy. T. magánzó „háttal az (emberiségnek, hogy megértsem) hiábavalóságomat”.

Költőnek vallom magam, de sokkal előbb „fogadtak el” mint drámaíró, gyerekíró, esszéistát, magánzót, novellistát vagy akár előadót és színészt, mint költőt. Így lettem a könyvekben és életben inkább mágus, kedvenc, varázsló,

mester. Magam megelégedvén a tisztességes foglalkozásommal, amit a Gyurkovics jelent.

Ezzel együtt nem volt különbejáratú magyar hazám, nemzetem, népem. Egy voltam és vagyok azok közül a magyarok közül, akik itt élnek Kárpátiában s ezt a nyelvet nyúvik, soha nem nyüglődtek az identitásukkal, bár gyakorta átkozódtak népük balsorsán és tehetetlenkedésén, s hogy eredetisége ellenére egyre lejjebb csúszik előkelő ranglétráján. Így aztán ez mégsem „magán-nép”, hanem kényszerűen, de töredelmesen vállalt sors a küszködő remény szellemében (l. Kölcsey vagy Vörösmarty s más balekok). Adja Isten, hogy ketten vigyük valamire.

Gyurkovics egyetlen kísérleti alanya és tárgya az ember. Úgy tetszik, hogy a világegyetem anyaga és mozgása ugyanaz, mint az emberé. Fő kutatási területe a „feszültség”, mondhatni azt is, a szenvedély, magasfeszültség. Mivoltunk atomi része, tehát nem a „társadalom mozgása” mint olyan. A csillagok.

„Én a kis társadalomban hiszek, / a füligéző szerelemben, / az apában és a gyerekekben, / ahogy merednek a hegyek... // És abban mikor évekig / magukra maradnak a szentek. / Házban, csodában. Ahogy szeretnek, / ahogy leütnek valakit.”

Mai napig az ember többnyire már társadalommá játssza meg magát, melyben elvész az eredeti én natúrja, bolygóanyaga, gyerekkora, misztikája. Gy. ezzel óhajtott mindig is foglalkozni, s alanyi költő lévén saját vérlemezkéinek és idegrostjainak kínzó és boldog vizsgálatával foglalatoskodik.

Az emberi létezés belső lényegének az embertől emberig tartó kapcsolatot tartja, melyben magát a lélek mintegy fölmutatja, akár Isten szempillantásában. Imígy ezekben az ádáz és gyönyörűséges folyamatokban tetten érhető a „mindenség Istene” – akár a szerelemben, akár a halálban, akár az idő tragédiájában. Ez az egyetlen igazi tétje a művészetnek – ez a kisugárzása. Akár egyetlen kép, Van Gogh kopasz fejénél, Modigliani vagy Giorgione aktjánál nincs nagyobb mondanivaló. Nem kell hozzá csatajelenet vagy katedrális. A lényeg bele van préselve á la Dichtung. Ennek minden időn túl sugároznia kell, ha valóban benne van a lényeg, mint Rembrandt *Tékozló fiújában*.

Föltétele talán az, hogy az időben élő művész vissza tudja idézni azt az őskort, amit az évezredek fedte archaikum és az élő idő fedte gyerekkor „fölsenged” a tétova és bágyatag vagy szent tudatba, s ott mint rajz, csillag, látomás kirajzolódik. A modern kor hatalomtechnikája, mely oly sok alkotót bűvöl, elenyészik a kozmoszon kívül rekedt, de azzal ősrokon ember tragédiája, sőt tragikomédiája mellett. Természetesen a lélek boszorkányéje csak vajásokos, szentek, örültek révén idézhető meg az örök luciditás, játékosság szellemében.

Így aztán eme műalkotmányok többnyire humorosak, groteszkek, szarkasztikusak, annak ellenére vagy éppen azért, mert a szeretet egyetlen üdvözítő segélykiáltását harsogják vagy nyögik Gogollal együtt az égbe: „Egy embert, egyetlen embert adjatok nekem... aki megérint engem és én megérintem őt...”

A többi bálványimádás önmagunk előtt.

Ilyen fából vaskarikák, abszurdítások Gyurkovics alkotmányai, s ő is ebben a hamuporban motyogja régi sorait: „Ami után kapkodszt, elvész, / amit elengedszt, megfogod, / karodba röpülnek a fecskék / s magadra hagynak a csillagok.”

Isten segedelmével.

Gyurkovics Péter

Molnár Imre

író, műfordító (Hajdúnánás, 1931. december 30.)

Tizenkét éves koromban (1943-ban) közöltem első soraimat a Magyar Cserkész – bátorításul. Ez az esemény eldöntötte életemet: mindörökre az írott szó mágikus körébe vont.

Hol a költészet peremvidékén, a közlés lehetőségén kívül éltem... Hol tudományos szakírók babérjaira törtem, hol a kiadók kegyeit kerestem – idegen versek sokat foglalkoztatott fordítójaként.

Két önálló kötet mellett sok száz kisebb-nagyobb vers, verses drámái mű fordítása a világköltészet négy évezredéből, több mint száz antológiában, illetve szerzői kötetben, mintegy 35 ezer verssornyi terjedelemben. (Európa, Helikon, Móra, Szépirodalmi, Gondolat stb.)

De mindig az írott szó bűvöletében!

Aztán föltünedeztek verseim, fordításaim, önálló köteteim, drámáim, regényeim is... Közben az élet eliramlott...

Információtudományi írásaim, köteteim is napvilágot láttak... Ötvenöt évesen indítottam meg a Tinódi Könyvkiadó tevékenységét, hatvanévesen léptem a miniszterelnökség szolgálatába (1991) kormányfő-tanácsadói munkakörben...

1994-ben folytattam a műfordítók képzését (előbb Miskolcon, aztán és azóta is a székesfehérvári Kodolányi Főiskolán. Hallgatóim fordításai mind gyakrabban jelennek meg.

Köteteim száma az utóbbi évtizedben jelentősen megszorodott... De közreadásuktól már sajnálom a mind veszesebben fogyó időt... Ami napjainkban netán megjelenik, szinte a kósza véletlen műve.

Még dolgozom... Zabolátlan munkavágyamat az Élet egy infarktussal és több agyvérzéssel „honorálta”.

Fiam számítástechnikai eszközökkel, lányom zongoraművészként „dicséri az Urat”. Imádom három unokámat.

Róna-Tas András

muzeológus (Budapest, 1931. december 30.)

Értelmiségi családban születtem, apám orvos volt, anyám a közgazdaság-tudomány első magyarországi egyetemi doktora. Anyai nagyapám építészmérnök, Budapesten közel száz épület tervezője, anyai nagyanyám felső leányiskolát végzett, négy nyelven beszélt. Apai nagyszüleim Veszprémben éltek, nagyapám banktisztviselő volt, még születésem előtt meghalt. Igen korán kezdtem el nyelveket tanulni, kisgyerekkoromban otthon váltakozva beszéltünk magyarul és németül, a háború előtt két évig angolul tanultam, a gimnáziumban különórákat vettem oroszból.

Mégsem merült fel bennem, hogy nyelvész legyek, a nyelvek inkább eszköznek, mint célul szolgáltak. Kamaszkoromban időm legnagyobb részét olvasással töltöttem, és végigolvastam nemcsak a világ és a magyar irodalom kiemelkedő alkotásait, hanem hamar elkezdtem foglalkozni filozófiai és szociológiai munkákkal is. Iskolatársaim kis tanulóköröket szerveztek, és ezekben rendszeresen számoltam be olvasmányaimról. Mivel a cisztercita rend 1949-ben államosított budapesti gimnáziumába jártam, ezeket a tanuló és olvasóköröket egyesek a szellemi-politikai ellenállás veszélyes fészkeiként regisztrálták, hamarosan a belügyi szervek szoros figyelmé kísért. Körülményesen kerültem be az egyetemre, a Műegyetemen felvételiztem matematikából, fel is vettem, de kértem átirányításomat muzeológus szakra. Ez volt ugyanis az a reménybeli sziget, ahol távol az ideológiai zaklatásoktól foglalkozni szerettem volna a magyar nép kultúrájával, társadalmával. A muzeológia elírás folytán meteorológia lett, ahova fel is vettem, s csak igen nehéz körutak után tudtam beiratkozni a budapesti egyetem néprajz szakára. 1950-ben az egyetem már igen sivár volt, s az egyetlen lehetőség nem a szak, hanem a még ottmaradt régi, jó tanárok követése volt. Így lettem végül tibetista, majd felvettem a mongol és elvégeztem a török szakot is a néprajz mellett. Kiváló tanárim, Ortutay Gyula, Tálasi István (néprajz), Ligeti Lajos (tibeti, mongol, kínai), Németh Gyula (turkológia, magyar őstörténet), Maróth Károly, Szabó Árpád (klasszika filológia) olyan széles horizontot nyitottak, hogy ugyan 1955-ben megkaptam muzeológusdiplomámat, de még tovább tanultam. Kutatásaimra döntő befolyással Ligeti Lajos volt, az ő munkásságát követve kezdtem el vizsgálni a magyar történelem és kultúra keleti hátterét.

Az egyetemen a filológia, a szövegek tisztelete és az azokkal való bánni tudás állt a középpontban. A ma élő kultúrákkal és nyelvekkel nem lehetett kapcsolatba kerülni. Erre először 1957-ben nyílt lehetőségem, amikor kijutottam Mongóliába. A mongolok az utolsó olyan nép, amely sokat megőrzött a középkori, eurázsiai lovas nomád életmódból, ezért kutatásuk nemcsak nyelvileg, hanem néprajzi szempontból is hallatlanul érdekes volt. Vizsgálatuk sok olyan ismerettel is kecsegtetett, amely a magyarság kultúrájának eredete szempontjából is hasznosítható volt. Mongóliai terepmunkámról a Világjárók

sorozatban megjelent *Nomádok nyomában* című könyvemben számoltam be. A magyar kultúra belső-ázsiai hátterének kutatása mellett természetesen foglalkozni kellett a magyar nyelv keleti, elsősorban török kapcsolataival is. Míg kandidátusi disszertációm tibeti-mongol nyelvészeti témából írtam, addig az akadémiai doktori fokozatot 1971-ben egy olyan munkával érdemeltem ki, amely a nyelvrokonság elméletével és a török-mongol nyelvvisztonnyal foglalkozott. A terepmunka, az élő nyelvi és néprajzi anyag változatlanul fontos volt kutatásaim számára, azért a hatvanas évek közepétől rendszeresen felkerestem a Volga-vidék török népeit, elsősorban a csuvasokat. A csuvasok annak a török népcsoportnak egyetlen még élő maradványa, mellyel a magyarság a honfoglalás előtt hosszú ideig szoros kapcsolatban élt.

Életemnek mindig szerves része volt a tanítás. Igaz, 1960 és 1968 között kizártak az egyetemi oktatás lehetőségéből a budapesti egyetemen, de amikor erre ismét lehetőség nyílt, a szegedi egyetemen kerestem és kaptam állást. Itt a semmiből kellett elkezdni egy szakma felépítését, s ez egy komoly kihívás volt. 1968-ban kutatói álláshelyre kerültem, 1974-ben kineveztek egyetemi tanárrá, és megindíthattam az altajisztika rendszeres oktatását. 1984-re a szakot már önálló tanszék gondozta. A tanszék körül kisebb műhely alakult, s tanítványaim között ma több tanszékvezető, neves minősített tudós van, akiket a világ minden táján jól ismernek és megbecsülnek. Sikerült a kutatás minimális feltételeit biztosítani, könyvtár, kéziratok, nemzetközi kapcsolatok támogatják az oktatást és kutatást.

1990-ben, számomra, de gondolom szinte mindenki számára váratlanul megválasztottak a József Attila Tudományegyetem rektorának. 1992-ben lettem a magyar felsőoktatás minőségéért felelős akkreditációs bizottság elnöke, mandátumom 2000-ben jár le. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé fogadott. Eközben nem hagytam fel sem a kutatással sem az oktatással. Legutóbbi könyveim – *A magyarság korai története* (1995), *A honfoglaló magyar nép* (1996, 1997) és *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages* (1999) több száz magyar és idegen nyelven megírt cikkem eredményeinek összefoglalásai. Változatlan örömmel tanítok egyetemistákat, doktorjelölteket, közöttük nagyon tehetségeseket.

Az általam művelt tudomány egyetememes akkor is, ha középpontjában a magyarság áll. Már 1971-ben tanítottam a bonni egyetemen, s meghívott professzor voltam Bécsben. Előadtam Európa és Amerika számos egyetemén és számtalan nemzetközi kongresszuson. Eljutottam, igaz, igen későn, 1992-ben, Tibetbe. Látogatásom Lhászában és a Királyok völgyében rövid volt, de egy életre szóló élménnyel gazdagított. Régebbi személyes kapcsolatainkat felelevenítve meglátogattam a dalai lámát a száműzetésben élő tibetiek központjában, az indiai Dharamsalában. Ez a nagyszerű ember mindig lenyűgöz bölcsességével és mély humánusával. A japán egyetemek és kutatóközpontok is kíváncsiak a magyar kutatási eredményekre, ezért néhány hetet töltöttem a legfontosabb japán kutatási központokban.

Ma életem szabad részét hat unokáim tölti be. Ha meglátogatnak, egy kis fehér műanyag széket hoznak be, ez a „tanszék”, s bár a hármas ikrek még nincsenek négyévesek, szorgalmasan rajzolunk, számolunk, írunk, oldunk meg mulatságos találós kérdéseket.

E hónapban tölti be hetvenedik életévét:

3. **Lukács János** építészmérnök (Gyergyóalfalu, Románia)
5. **Boross Géza** teológiai tanár (Kiskunhalas)
Galambos Erzsébet színésznő (Budapest)
Zimányi József fizikus (Budapest)
Oszóczki Kálmán történész, levéltáros (mezőterem, Románia)
6. **Kun László** sporttörténész (Szentés)
8. **Katsányi Sándor** könyvtáros (Pécs)
Göcz István jogász, RMDSZ-tisztségviselő (Köröskisjenő, Románia)
9. **Freitag, Ulrich M.** német térképész (Kolberg – ma Kolobrzeg, Lengyelország)
Varga Vilmos színművész, rendező (Hegyközkovácsi, Románia)
11. **Dworkin, Ronald Myles** amerikai jogász (Worcester, Massachusetts)
12. **Trappe, Paul** német szociológus (Trier)
Kratochwill Ferencné Górné Amálie művészettörténész (Budapest)
15. **Rifbjerg, Klaus** dán író, költő (Koppenhága)
17. **Lakatos Éva** könyvtáros (Bócsa)
Voronkina, Tatjana Jozsifovna orosz műfordító (Moszkva)
18. **Sárdy Lóránt** restaurátor, festő, művészettörténész (Budapest)
19. **Csernay László** orvos, belgyógyász (Székesfehérvár)
23. **Tar Pál** diplomata (Gyula)
Boda Károly tanár (Illyefalva, Románia)
24. **Kagel, Mauricio Raúl** argentin zeneszerző (Buenos Aires)
Trzeciakowski, Lech lengyel történész (Poznan)
26. **Láng István** agrokémikus (Mohács)
Starosolszky Ödön építőmérnök (Veszprém)
27. **Le Kha Phieu** vietnami politikus, tábornok (Dong Khe, Thanh Hoa tartomány)
Murányi Beatrix műfordító (Budapest)
28. **Árgyelán Sándor** diplomata (Kőröszegapáti)
Györgyey Illésné Liszt Zsuzsa keramikus, díszlettervező (Budapest)
29. **Anderson, Donald Thomas** ausztrál biológus (Eton, Anglia)
Pomsár János építész, városrendező (Szombathely)
Alexa Ferenc szobrász (Berzék)
30. **Brown, Donald David** amerikai biológus (Cincinnati, Ohio)

Kondor Béla
(Vattay Elemér felvétele)

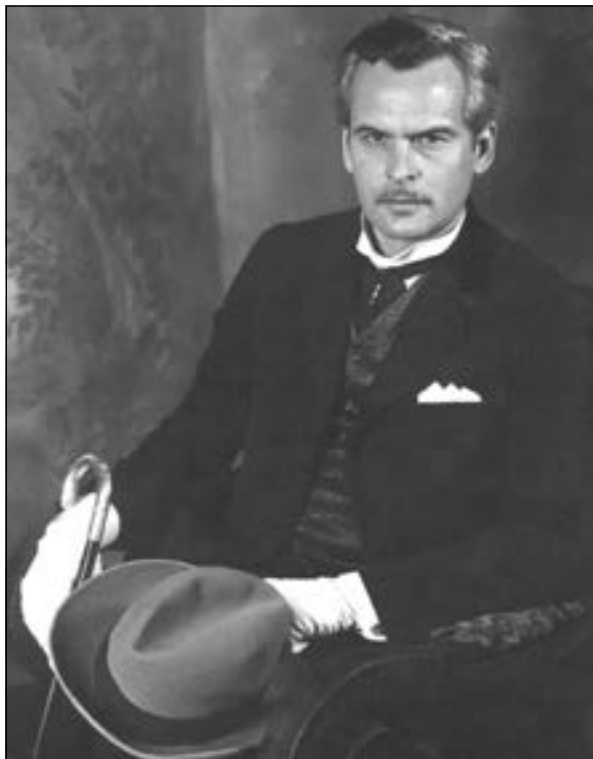
„Sohasem titkoltam, hogy engem az örök témák érdekelnek: születés, szerelem, szenvedés, halál, hit és hivatás. Ezek nem évülnek el, nem napi aktualitások, életünk elodázhatatlan kérdései és állomásai. Ezért azokhoz az emberekhez, művekhez vonzódok igazán, akiket ugyanezek a kérdések foglalkoztatnak, akik a lehetséges földi válaszokért cserébe az életüket adták: Kondor Béla, Nagy László, Csontváry, Weöres Sándor, Pilinszky, Latinovits Zoltán... Kevés olyan megrendítő, lélektisztító olvasmányélményem volt, mint a Biblia, kevés olyan meggyőző tanítást merítettem, mint Pál apostol leveleiből, szeretethimnuszából. Újra és újra visszatérek hozzájuk. A szeretetnek olyan megtestesülése, mint Jézus pedig arra int, hogy ne veszítsük el türelmünket egymás és a világ iránt, tudjunk megbocsátani, hogy próbáljuk meg tisztelni a XX. századot is, amely eddig nem sok jóval, vígsággal kecsgettette az emberiséget.”

(Huszárik Zoltán)

„Cselekvő lélek volt, tele robbanásra kész feszültséggel. Nem a lemondó Krúdynak, inkább a sorssal birkózó Adynak a rokona. De mint az igazán nagy írók és színészek: száz életet tudott »kihasítani« a maga egyetlen életéből. Tökéletesen játszotta Szindbádöt is, Krúdyt teljesen értve: a szépet szeretők, a sebesszívűek és önmaga vigasztalására.”

Czine Mihály

Latinovits Zoltán
Huszárik Zoltán
Szindbádjának
címszerepében

Latinovits Zoltán

színművész (1931–1976)

1975. május 31., szombat. Mezőtúr. Pedagógusnapi ünnepség, irodalmi est keretében. Részlet Nagy László naplójából: – Gálaest, a műsorban nem szerepelnek verseink, mert Keres szerkesztette. Latinovits, gondolom háborgott ezért, s elmondta előszörre *Apáink a másvilágról* versemet. Botrány? Latinovits Zoltánnak az: mert a magyar költészet egyik legnagyobb személyének jelenlétében az igazgató, aki egyben szerkesztő, az irodalmi esten ezt nem óhajtja tudomásul venni. Latinovits kilépett a gázsi-hajzás, „hakni”-nak is tekintett kényelmes helyzetéből. Fegyelmetlen volt? Igen; az előre megszabott forgatókönyvet felborította, s Ünnepet teremtett a verssel, mert a Költőt jelenlétében, művével az est szellemi és érzelmi áramkörébe kapcsolta. Vagyis kultikussá emelte.

Ha elolvassuk az *Apáink a másvilágról*t, kitűnik: Latinovits Zoltán kísérteties önvalomásaként szól ma is. „Jó napot, jó fényt a családnak” – kezdődik a vers, amely Latinovits Zoltán emberi, művészi, színházteremtő-költői természetét fejezte ki. Az együttlét varázslattal indul: megszólítani a gyülekezetet; a szeretet érzésében ünnepé avatni az estét. Kultikus gondolat ez Latinovits Zoltán színházteremtő eszményében. S egy vers közbeni sorban a legmélyebbről jövő személyes helyzetjelentése magáról is: „Készültem ide, de mióta – azóta, hogy a Lehetetlent agyadba vetted, s forgatol velem engem is.” Felmerül a költői emlékezetben a puli is, mely Latinovits Zoltánban Bagóját asszociálta „Vi-vi, vau, vi-vi, vau-vau-vau! Uगतok, utánzom, terelem a harangos nagy dögöt, a Behemótot...” Esztendő múltán csaknem napra pontosan, 1976. június 4-én Latinovits Zoltán Balatonszemesen a vonat elé vetette magát. Fátumos művészi sorsának utolsó esztendejében egyetlen szerepet alakított: *A kutya, akit Bozzi úrnak hívtak*.

A Magyar Színházművészeti Lexikonban (Főszerk.: Székely György – Bp. 1994. Akadémiai Kiadó) az alábbi mondatot olvashatjuk: „1976-ban a Fővárosi Operettszínházban Békeffy István–Fényes Szabolcs: *A kutya akit Bozzi úrnak hívtak* címszerepét játszotta. További fellépéseit súlyos betegsége akadályozta meg. Halála az egész közvéleményt megdöbbenetett.” Áruklodik a stílus, mert ha valakinek súlyos betegsége van, és olyan ismert művész, mint Latinovits, akkor a közvélemény már számít a halálára. Csakhogy a rendszerváltással szellemváltás még nem következett, s már-már külön tanulmány tárgya lehetne, hogy az egykor volt idő öngyilkos művészeinek halálát mennyire nem meri néven nevezni a Lexikon. (Elhallgatja Somlayét, el Bajor Giziét, s még tucatnyi művész valódi sorsát.)

Amikor Latinovits Zoltán halálának egyéves évfordulójára készülő *Emlékfüzet* számára kértem Nagy Lászlót, hogy verssel tisztelje meg színész barátja emlékét, s beszélgettünk, hirtelen csak annyit mondott: „Azt tudod, hogy beteg volt!” Igen, tudtam; tudta mindenki. Hiszen az 1956-os debreceni segédszínészi pályakezdésétől kezdve, hullámokban, orvosi kezelésre szorult. De a „Lehetetlen” forgatóerejében talán érdemes némely tényeket is számba venni. Pályája szinte példátlan íveléssel, a Ruttkai Évával való szárnyaló szerelem ragyogásában is, a Vígszínházban az ország ünnepelt művésze lett. Főiskolát neki a debreceni és miskolci évek, a minden esti fő- és statisztaszerepek jelentették. De magas műveltséget szerzett a Szent Imre Gimnáziumban, ekkor már Racine-t és Molière-t eredetiben olvasta. A műszaki egyetemen, a tervezési és szervezési gondolkodást, majd a vers- dráma- és előadás-elemzéseiben hasznosíthatta, már Hui-

zinga, Spengler és Németh László eszméiről beszélgettek diáktársaival. Mély vallásosság és magyarságszeretet hatotta át családi otthoniasságát.

Örömszínész lehetett volna a Vigben, de ő egyre inkább elégedetlen lett: a feladatot kevesellte. S hozzá: nemcsak Rómeót, Orint játszotta, hanem mai szovjet szerző hitvány darabjának főszerepét is ráosztották. Latinovits pedig a művészi igényből nem engedett, a kis hazugságokon is átlátott és néven nevezte – akkor is és később is. Mert szólni és mert kockáztatni. Ereje volt továbbállni, és akár Budapestet is elhagyni. Merte mondani a rendezőnek, hogy készületlen, és nem aranyoskodott a kollégával, hanem szemébe mondta, hogy tehetségetlen. De mérhetetlen tisztelet élt benne a nagyság iránt. A kecskeméti *Lilom* utolsó előadását megtekintette Dayka Margit, s a hosszan tartó vastaps után Latinovits szólt a közönséghez. Előbb a színházi élet állapotáról beszélt, a vidéki közösségi életről és a munka boldogságáról, ellentétben a fővárossal, amelyet „már a gyűlölet sem tart össze”, majd a nagy művésznőt köszöntötte.

Ady-, József Attila- és Nagy László-verssel is azért szerepelt a pódiumon egyre többet a hatvanas évek második felétől, mert a szerepen túl a maga közérzetét és társadalmi-szellemi hogylétünket is tudatosítani akarta. Rendezte a színház peremén élő fiatalokkal Nagy László *Ég és föld* című oratóriumát. Szinte forradalmi hangulatot teremtett az Egyetemi Színpadon Cserhalmi Annával és Mezey Máriaival az *Izgága Jézusokkal* – két előadás után betiltották. Közönségre vágyott, s költői színházat álmodott, miközben Brecht színházszeménye ideológiai-esztétikai torát élte. Radnóti költészetének és sorsának rendezői-látomásos passió-előadása az Egyetemi Színpadon két előadást ért meg – betiltották. A Főiskolán a nevét nem lehetett kiejteni. Bari Károly Németh László *VII. Gergelyét* vizsgamunkaként vele kezdte próbálni – Major Tamás betiltotta. Be nem teljesült munkák változatos sora: Örkény *Pistijét* próbálta a Pesti Színházban – betiltották. Kosztolányi *Esti Kornélját* kezdte forgatni, a filmet leállították. Akik vele dolgoztak, fiatalok: azóta sem feledik: meghatározó élményt jelentetett számukra Latinovits Zoltánnal próbálni, versértelmezéseit hallgatni. A veszprémi *Kispolgárok* és a *Győzelem* előadásának művészei is készültségét, ihletét, rendezői, közösségteremtő-szervező varázslatát érezhették. S a színházvezetés bárhogyan mesterkedett, a színészeket nem tudta Latinovits ellen fordítani. Németh László *Győzelem* című darabjában Sántha professzor mondja: „Akinek feladatai vannak, annak ege, levegője van.” Latinovits Zoltánnak Feladata volt, s amikor dolgozhatott, munkatársai is érezhették a horizont nyílását és tágasságát. A *Győzelem* Németh László életművének halványabb darabja, de Latinovits igazolta: az irodalomtörténeti és színházi előítéletek nem érvényesek. Ihlet, invenciólátomás lehet az egyedüli és döntő érv egy dráma megítélésében. Tiszteletlen volt a szöveggel; áthelyezett mondatokat, s egy cigányzenész clown-jelenetét iktatta be. Sűrítette, színeiben szétbontotta a drámát, ám a református pap hangsúlyozott szerepeltetésével, Németh László szellemében, zsolтарыos magasságba, kultikus játékká emelte a nép szolgálatát vállaló tanár tragédiáját. Mi maradt színházi alkotásaiból? Egyetlen színpadi alakítás; a *Mario* és a *varázslóban* Cipolla. Micsoda ördögi játék, hogy azok, akik valóságos cipollái voltak a rendszernek, gondoskodtak arról, hogy a művész és az ember Latinovits hétköznapi, s holtá utáni színészi rossz démonisága maradjon a közvélemény emlékezetében... Gondjuk volt arra, hogy a *Lilomban*, a *Különben*, *Az ügynök halálában*, a *Bozziban* alakításai és rendezései ne idéződhessenek fel. S ha mégis felvették, letörölték, mint *Ványa* bácsiját. Nem most említem ezt, mert halála előtti utolsó fellépésén, 1986. június végén Ruttkai Éva a Mikroszkóp Színpadról szemébe is mondta a felelősnek, a nézőtérben ülő Várady Györgynek, aki ÁVH-s tisztségéből három évtize-

den át felügyelte és irányította a televízió színházi rovatát. A *Bozzi* főpróbáján Latinovits hosszabb interjút adott, amelyből két-hárompernyi anyagot megtartottak, a többit azonnal fölöslegesnek mondotta az a szerkesztő, aki a fordulat után intendánsa lett a királyi televíziónak. Ezzel Latinovits Zoltán életének utolsó tévéinterjút semmisítette meg. Komoly interjú, portréfilm sosem készült vele a televízióban.

Miközben Latinovits Zoltán Veszprémben igazolta kivételes színházteremtő képességét, *Ködszurkáló* (1973) című röpiratában véleményét is elmondta: belterjes és bizalmi emberek és hivatalnoki szellem uralja színházi életünket, amely persze kifejezi társadalmi hogylétünket is. Szakmai-erkölcsi nehéztüzérséggel. Aczél György színházi hadosztályát támadta meg, így Veszprémből is távoznia kellett. Tombolva éltették a nézőtéren, mert ifjú szívekben élt, s hódította a fiatalokat. Az Ő személye, jelenléte a központilag vezényelt néplegyalázásban magyar voltunk méltóságát, kérlelhetetlen művészi igényessége és szókimondása emberi szabadságeszményünket hirdette. Fényhozó volt – személye, munkái reményt sugalltak – jobb idők ígézetében. Ady módján persze pusztította is magát. Krúdy Gyula, Huszárik Zoltán és Sára Sándor alkotótársaként régi-boldog-szomorú Nagy Magyarországot álmodott *Szindbád*jával, de semmi-filmek tucajtáiban is feladatot vállalt. Nem hívságból, hanem végre önálló otthonot akart. A harmincas években egy sztár egy hetes filmforgatással annyit keresett, hogy lakást vehetett, négy-öt honoráriumából pedig villát. Latinovits Zoltánnak ötven film mellett is állami kölcsön kellett, hogy Endrődi utcai fél villájának (? – földszinti két és emeleti egy szobájának) építkezését vállalni tudja. Folytonosan úton, úzottságban élt, persze, hogy a vidéki utak a Fészekben hajnalban fejeződtek be; az ital és a baráti jó szó oldotta a roppant feszültségeket. Két-háromórás alvás után már jött a filmgyári kocsi, s folytatódott a hajszoltság. A boncolóorvos megállapította: negyvenöt évesen szervezete hetvenesztendőkre használódott.

Az utolsó esztendőben felerősödött benne a vágy: közösségben dolgozni. Írta a *Bagó Storyt* is, amely nagyobb kollektivitásban egy szellemi álmoha keresését mutatja. Újra és újra a Lehetetlent kísértette: a kollégákat, a fiatalokat és íróbarátait hívta szövetségesként: színház teremtését fontolgatta. Sokan hitegették. A magyar drámák szellemi otthonát vágyta volna megteremteni. A lélek szerint valót, s nem a rendszerigazoló statisztikáit. Tervet is készített, Pozsgay Imrével tárgyalt, de beadványa eltűnt a minisztériumi irattárból. Ruttkai Éva tulajdonában sem maradt, s minthogy színházi ügyekben csak Aczél Györgynek volt szava e hazában, s gyűjtötte a kéziratokat is, aligha kétséges esetleges fellelhetőségi helye. A *Bozzi* bemutatója és színháztervének elutasítása szinte egy időben történt. Valamennyien, akiket kérdeztem, egyhangúan elmondották: végső összeomlását a Népszabadság Cipolla-tollnokának nyegle, szakszerűtlen lélekroppantó kritikája okozta 1976. március 3-án. Aki pedig előtte vele tartott a színházteremtés gondolatában. „Az áruulás füstje fáj” – írta találó pontossággal Kányádi Sándor. Mert négy évtizede színházi életünket rontó Cipolla lovag nem szakmai, hanem politikai vélekedést teljesített Latinovits Zoltán megsemmisítésével. Aki Bozziként négykézláb játszott, s a táncosok rúgtatta port nyelve énekelt – élte a Kutyát. Mert ő másként nem tudott élni és játszani, csak teljes szívvel és elmével. Ha Karinthy monológját mondta: ő valóban fejjele lefelé lógott a szeren tíz percen át.

Latinovits Zoltán a bujdosó sorsát élte a hazában. Betegségében különösen oltalomra szorult volna, s nem üzetésre. Prométheusz volt, s köré gyűjtötták az erdőt, ahogyan Kányádi Sándor látatja. De ne éljünk diadalo idők. Latinovits Zoltánnak ma sem volna más sorsa. Cipolla lovag és szelleme ma is uralja a színházi életet, s azóta

elcipollásodott lovagocskák hangoskodnak. Igényük nem a magyar színházi élet megújítása, szuverén műhelyek megteremtése, hanem hatalmi játék és füledt mag- és divatmutogatás. Hivatásuk: újkori erdőgyújtogatás. Szeretethiányos időnkben szívszorulva gondolunk rá; Latinovits Zoltán szíveket és elméket hódított. Egyszer volt tünemény, aki mindig virágzó sírján túlról is üzen ama, Mezőtúron mondott Nagy László-vers búcsúsrával: „Másodszor már nem jövök, jó napokat, jó fényt a családnak. Nem hideg a tenyerem, fogjunk kezét.”

Ablonczy László

Szabó István

író (1931–1976)

Magyarországon mindenki ismer Szabó Istvánt, többet is. Vannak köztük híres emberek, vannak csak szűkebb környezetük által számon tartottak. S vannak olyanok is, akiknek híressé kellett volna válniuk, de ez nem igazán sikerült nekik. Közéjük tartozik az író Szabó István, aki egyike a legnagyobb magyar novellistáknak, de ezt még a szakmabeliek közül is csak kevesen tudják. Egyetlen hibája az volt, ami egyúttal erénye is: csak novellákat írt. Bölcsen felismerte tehetségének természetét, s bár hozzákezdett, soha nem fejezett be regényt. Pedig egy közepes regénnyel is nagyobb figyelmet keltethetett volna, mint műremek kisprózájával.

A magyar irodalmi élet már régóta ilyen: a XIX. század végének novellistáit se nagyon tartjuk számon, alig olvassuk őket, s talán még Csehovot is azért soroljuk a legnagyobbak közé, mert drámákat is írt.

Az orosz mester egyik példaképe volt Szabó Istvánnak, aki abban is követte elődjét, hogy csak néhány hónappal élte túl annak életidejét. A magyar író legnagyobb tragédiája ez a korai halál volt, szerves összefüggésben azzal az életúttal, amely odáig elvezetett. Önsorsrontó lett volna Szabó István? Az is volt, kétségtelenül, de a történelem, a megélni adatott kor tette azzá. A kifejezés legszűkebb értelmében is két világ határán állt: a régi nem eresztette, s az új ezért sem tudta igazán befogadni. S ő sem érezte magát az új, a „szocialista” kor gyermekének. Pedig formálisan szinte minden adva volt a karrierhez. Egy igazi parasztfiatal, aki munkás lesz, majd tehetségét elismerve egyetemre kerülhet, első generációs értelmiségivé válhat. S bár kora ifjúságától az irodalom ígézetében állt és írónak készült, s bár kiváló szellemi gyámolítói voltak, az írók közül Kodolányi János, akivel éveken át levelezett, a radikális életformaváltás őt is drasztikusan megviselte. Aligha csak azért, mert az átlagosnál érzékenyebb volt az idegrendszerére, s a hétköznapi életben való gyámoltalanságával nem tudott beilleszkedni a főváros mindennapi életébe. Legalább ekkora szerepet játszhatott az is, hogy az ő felnőtt éveit a Rákosi- és a Kádár-kor legtragikusabb időszakára esnek, s ő kezdettől azok közé tartozott, akik nem dőltek be a propagandának, ellenálltak az illúziók csáberejének.

Polgári iskolát végzett parasztfiatal volt, s már ez időben a kor egyetemeit meghaladó szintű műveltségre tett szert. Tisztán látott a világ dolgaiban, s a lényegét, a mesteriséget illetően a magáéban is. Tudta, hogy miről s miképpen kell írnia. Csak arról írt, amit megtapasztalt, amit látott, illetve amit maga is megélt. Mégsem közvetlen önéletrajz bontakozik ki elbeszéléseinek sorából, hanem egy sorsképlet, a felbomló hagyományos paraszti világé a maga változataival, érzelmi és szellemi életével, hibás és helyes döntéseinek etikai izgalmaival. Mindennek persze nagy hagyományai vannak a magyar

irodalom történetében, főként a huszadik században. Szabó István azonban úgy volt hű az elődökhöz, hogy kereste és meg is találta a maga külön útját. Nem Móricz Zsigmond, nem is a népi írók nyomdokán indult el, pontosabban nemcsak őket tekintette mesternek, hanem például Kosztolányi Dezsőt is, a modern epika nyugati mestereit is. A vulgármарxizmus tobzódásának idején ő például Freudot tanulmányozta. Megteremtette a maga szellemi függetlenségét, s tehetsége ezért tudott minden akadályt leküzdeni. Ez volt az előfeltétele annak, hogy nagy íróvá válhasson.

Még barátai is gyakran tekintették elkallódó tehetségnek, ködlovagnak, aki az időből, s féltő, hogy az irodalomból is kihullik. Először ő cáfolta ezt a halála előtti hónapok írói feltámadásával. Másodszor maga az idő, a halála óta eltelt negyed század. Szabó István életműve kiállta az idő próbáját. A magyar novella klasszikusa ő, e műfajban Déry, Örkény, Mátyás, Sánta Ferenc méltó társa. A *Siratódal*, az *Isten teremtményei*, a *Hajnalok hajnala* a legszigorúbb válogatású, a műfaj magyar eredményeit bemutató antológiában is helyet érdemel. Aki még nem ismeri ezeket a műveket, keresse meg, olvassa el őket.

Rá fog döbbsenni, hogy nemcsak egy végérvényesen elmúlt kor szak elevenedik meg előtte, hanem az az ember is, aki alig változott azóta, aki alig változott évezredek óta, aki gonosz és jó, utálatos és szeretetreméltó, esendő és felmagasztosuló. Aki úgy teremtménye Istennek, hogy örökre kiüzetett a Paradicsomból, de ezt század- és ezredízíglén sem képes elfelejteni. S aki ezt képes műveivel kifejezni, az halhatatlan.

Vasy Géza

Gáll István

író, rendező (1931–1982)

Bármiként is vélekednek némely művészetelméleti irányzatok, a művész, az író mindig korának is gyermeke. Bár az életrajz és az életmű között olykor nagyon áttételesek csak a kapcsolatok, soha nem iktathatóak ki teljesen. Mint minden embernek, az írónak is van nevelődési életregénye, s ez is formálja a műveket. Az már személyiségjegyeken, alkaton múlik, hogy ebből mi és milyen mértékben jelenik meg az alkotásokban.

Gáll István azok közé tartozott, akik íróként is ezer szállal kötődtek korukhoz, megélt életidejük történelméhez, társadalmához. Igaz, hogy halála előtt történelmi regények tervei foglalkoztatták, de megírt művei az 1945 utáni évtizedek világát ragadták meg. S természetesen a történelmi regények is ennek a kornak a feszítő ellentmondásából indultak volna ki, ehhez keresték volna a modelleket a régmúltban. Gáll maga számos alkalommal fogalmazott úgy, hogy őt elsősorban 1945, 1950 és 1956 foglalkoztatja, a magyar társadalomnak ez a három sorsfordulója. A középső évszám valójában azt a fordulat évét jelenti, amely számára egy év késéssel nyilvánult meg. Neve ekkor jelent meg először nyomtatásban: a hivatalos közlönyben volt olvasható, hogy – másokkal együtt – az ország összes középiskolájából kizárták – egy politikai kampány részeként. Voltak, akiket egy ilyen komor esemény egy életre elzárt az érvényesüléstől vagy legalábbis elidegenített a hatalom által szigorúbban ellenőrzött humán pályáktól. Gáll István azonban nem adta fel életterveit, s emellett szerencséje is volt. Idővel mégis leérettsgizhetett. S bár katonaként a legéletveszélyesebb munkát kellett aknászként végeznie, ezt is megúsza. Igaz, súlyos betegséget szerzett, de hatalmas életanyagra is szert tett, amelyek később meghatározóan formálták epikáját. Áttételesebben *A ménesgazda* című regény (1976), egészen közvetlenül a *Vaskor* novellaciklusa (1980) bizonyítja ezt a

legmagasabb szinten. E kötetek egyúttal a tragikus hirtelenséggel félbeszakadt pálya csúcspontját is jelentik. A *Vaskor* darabjai egyébként majd három évtizeden át íródtak, ám kötetként sokáig nem jelenhettek meg, mert kemény és igazmondó realizmusát nem volt képes elviselni az irodalompolitika.

A realizmus, főként a közvetlenebb valóságábrázolás, a szociografikus vagy annak minősített hitelesség az utóbbi két évtized hazai irodalmában nagymértékben visszaszorult az újabb irányzatok miatt. Ugyanakkor ezeknek az esztétikája visszamenőlegesen is igyekezett kevésbé értékesnek minősíteni az ilyen szemléletű és poétikájú alkotásokat – és így magukat az alkotókat is. Közben lezajlott egy radikális rendszerváltás is: a szocializmus építése lekerült a napirendről. Márpedig Gáll István szocialista író volt. Ezt nemcsak mások mondták róla, ő is így gondolta, de ez korántsem akadályozta őt kritikai szemléletének érvényesítésében. A szerencsésnek mondott író utóéletének első évtizedei számára nem sok jót ígérve alakultak. Előbb az irodalom, majd a társadalom is más korszakába lépett, s a legközvetlenebb utókor túlzó kegyetlenségével próbálja a múltat eltörölni, annak értékeit kétségessé tenni. S Gáll nemcsak „realista”, hanem „kormánypárti” is volt. Az előbbit ne tekintsük hibának: a magyar és a világirodalom zöme „realista” volt. Gáll István írói kibontakozásának időszakában. A kormánypártiság pedig gyakorlatilag azt jelentette, hogy a történelemfilozófia stratégiai szintjén az író azonosult a szocializmus felfogásával, s remélte, hogy a szép célok megközelíthetőek. Naiv volt, bizonyára, sokakkal megegyezően, de soha nem vált fanatikussá. S ha hosszabb életidő adatott volna meg számára, ma talán éppen neki köszönhetnénk az ezredvég egyik legizgalmasabb regényét. Foglalkoztatta például egy honfoglaláskori regény terve 1980 táján: „Lehet-e egy népet kívülről boldogítani. Amikor nem szervesen történnek az események egy néppel, hanem valamiféleképpen a külső történelmi erők sodorják magukkal, és akkor a nép hagyja magát sodorni, de megrémül ettől, és ettől kezdve idegenkedve nézi a dolgokat, önmagába húzódik, magába zárkózik.” Aligha kell bizonygatni, hogy ez a koncepció nem annyira az államalapítás, hanem sokkal inkább az 1945 utáni történelem tapasztalataiból indul ki.

Gáll István nyolcvanéves koráig szeretett volna alkotni. Harminc évet elrabolt tőle a balsors, s ezzel művek sora maradt megíratlan. A félbeszakadt pálya így is beépült a magyar irodalom történetének folyamatába. Legjobb alkotásai ma sem csupán történeti értékek, olvasásra és újraolvasásra érdemesek.

Vasy Géza

Abody Béla

kritikus (1931–1990)

„Béla az egyetlen zseni köztetek” – jegyezte meg valamikor a hatvanas években Vas István, a New York kávéház mélyvizében előforduló „fiatalokról” (Czibor, Réz, Domokos, Kormos, Abody, Vajda, Csurka, Csukás stb.) –, és igaza volt. Bélát én ismertem legrégebről. 1941-ben kerültünk össze a Ciszter Gimnázium I/b osztályában. Anderlik Béla már akkor is kövér volt, öntörvényű, hihetetlenül okos és ellenállhatatlanul mulatságos. Mikor mi, többiek még May Károlyt olvastunk, ő Karinthyt, Szabó Dezsőt, G. B. Shaw-t idézte, holtbiztos információi voltak a nemi életről, és cigarettázott. Cserkész táborban Verdi-áriák harsogtak a Mókus órs sátrából, amelyben gramofonjával és rézbőrű indián

testvéreivel lakott. Nálunk elviselhetetlenebb kamaszokat még nemigen hordott hátán a magyar föld. Egyszerre lázadtunk a szüleink, a szerzetesi nevelés s a készülődő diktatúra ellen, de a saját lázadásunkat is kinevettük; ezért tobzódtunk az abszurdításban. A Móricz körtér környékén garázdálkodtunk. A háborús romokból tápáskodó és nemsokára intézményesen likvidált polgárság szerencsétlen idősebb képviselőit láttuk el szörnyű gúnynevekkel és üldöztük politikailag fenyegető megjegyzésekkel és egyéb stiklijeinkkel, melyek közül kiemelkedtek Béla híres mutatóvanyai, a „szagulás” és a „kalapharapás”. Odament, és gondosan, hosszan megszaglászta az áldozat vállát, majd jelentősen bólintott felénk, fenyegetően várakozó többiek felé. Második esetben hátulról megharapta az illető kalapjának a karimáját. Az áldozatok megnémultak a döbbenettől. „Felszállás” című magánszáma abból állt, hogy a buszmegállóban kétségbeesett arccal habozni kezdett, fölszálljon-e vagy se, föltette a lábát, levette, mint aki nem mer, többször egymás után; néha négy-öt percig sikerült föltartania a buszt. Emlékszem egy „tüntetésünkre” 1948 körül. Vagy nyolcan-tízen „Kötelet az arisztokráciának!” ütemes ordítással vonultunk a Bartók Béla úton, az emberek rémülten megálltak, mire Béla kardot rántott (igazi tiszti kard volt, kártyán nyerte valahol), és kardlapozva „kergette szét a tömeget”, amely sietve szét is oszlott. Megálltunk egy presszó kirakata előtt, Béla szúrósan benézett, és diktálni kezdett valamelyikünknek, mire a helyiség pillanatok alatt kiürült. E „paranoid manifesztációkban” (Béla szava) Latinovits Zoltán nevű osztálytársunk is lelkesen részt vett. Közben majd minden este operába vagy színházba jártunk, és faltuk az irodalmat, főleg annak társadalomjobbító szándékú vonulatát. A társadalom várta, hogy mi jelöljük ki fejlődésének útját. E célból szándékoztunk kidolgozni a „leányfalusi téziseket” Abodyék nyaralójában, melyet Béla nemsokára elkártyázott, de a Szárszó mintájára elképzelt összejövetel féktelen viháncolásba és röhögésbe fúlt – hamarosan utol is érte a magyar társadalmat a végzet. Béla már gimnazistaként drámákat írt, de majdnem megbukott az érettségien magyarból – nem olvasta el Eötvös Józsefet. Ami nem érdekelte, azt lenézte, a „filiszterekre” és a „fallikus triumfátorokra” hagyta. Az egyetemen is – ahol szintén együtt jártunk – sok baja lett ebből. Énekhangja természeti csoda volt, világklasszisú operaénekes lehetett volna belőle, de nem ismerte a kottát, nem is volt hajlandó megtanulni – és így lett később operakritikus, ami alighanem csak Magyarországon lehetséges. A hazardjáték a vérében volt. Gimnazista kora óta ketyegett egy kártyaadósság kamatórójára; ha jól tudom, nemcsak a leányfalusi villa, a pesti lakás berendezése, hanem egy bécsi házrész is elúszott emiatt, családjának sok szenvedést okozva. 1956-os legendás badeni kaszinókalandját megírta. Már egyetemista korában publikált; üdítően szemtelen, briliáns logikával megírt kritikái a Rákosi-korszakbeli ön- és közcenzúra szűrőin átpréselten is eseményszámba mentek. Óriási verbális készséggel, szinte gondolkodás nélkül írt. Páratlan egyénisége leginkább a szarkasztikus kritikában érvényesült; színdarabjai csupa kliséből állnak, olyanok, mint Németh László társadalmi drámái, de Németh messianisztikus szenvedélye és látomása nélkül. Neki a szereplés volt a szenvedélye, de óriási tehetsége nem talált műfajt magának; ahhoz, hogy kellő alázattal kikísérletezze és fölépítse magát, mint például Chaplin, akinek önéletrajzát fordította, sem türelme, és persze az adott korban lehetősége sem volt. Ezért aztán egyre inkább aprópénzre váltotta zseniális képességeit, fürdött az olcsó népszerűségben, és odadörgölözött a kései Kádár-kor mandarinjaihoz, amire semmi szüksége nem volt. Több mint húsz kötetnyi művéből siralmasan kevés a maradandó – Abody Béla a magyar szellem nagy veszteségeként fog fönnmáradni.

Vajda Miklós

Pór Judit

irodalomtörténész (1931–1995)

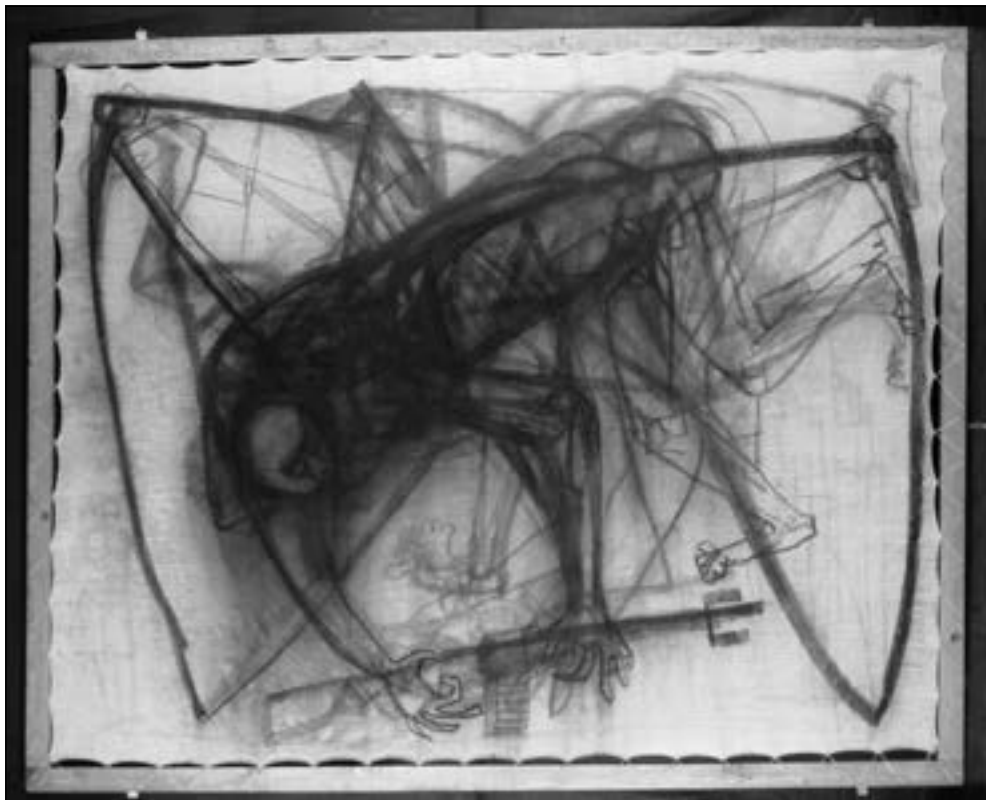
1955-ben ismertem meg az Új Magyar, később Európa Könyvkiadóban, akkor kerültem vissza a fővárosba négyéves (boldog) körmendi száműzetésemből. Nemrég még egyetemista, már elvált asszony, mégis szinte kislány (ezt a „lányos, félszeg bájít” látta rajta még negyven évvel később is Fodor András), segédszerkesztő az orosz szerkesztőségben. Odakerültem én is, fogyatékos orosz tudásommal próbáltam valami rendet tenni a többnyire silány fordításokban. Az első magyar Jeszenyin-kötet hozott össze bennünket, segített a szerkesztésben, ő vetette egybe a fordításokat az eredetivel, nagy-szerűen tudott oroszul, hogy franciául is, csak később derült ki, s még később, hogy nemcsak a két nyelvet tudta felsőfokon. „Rengeteget tudott a francia és még többet az orosz irodalomról – tudáson nemcsak tény- és anyagismeretet értve, hanem mindazt, amit csak az tudhat, aki nemcsak az eszével, hanem az idegszálaival is érzékeli a művek jelentését, jelentőségét és túl ezen a legapróbb árnyalatokig az irodalmi szöveg, a költészetté formált nyelv életműködését” – írta róla Várady Szabolcs. Szenvedélyesen élt együtt olvasmányával, hivatása volt az olvasás, de nemcsak munka, hanem elemi gyönyörűség. Mondatok, jelenetek ragadtak meg emlékezetében, tudta kedves írói, Jókai és Móricz jellegzetes szavait, akármikor felmondta Móra egy-egy passzusát, talán ez a mohó töltekezés is tette, hogy megingathatatlan biztonsággal érezte és használta a nyelvet.

A forradalom után (akkor már együtt jártuk a meglódult történelem stációit, ő sokkalta bátrabban, mint én) francia szerkesztő lett, s neki, mindig könnyen lombosodó barátságainak köszönhető, hogy látóköriünkbe kerültek a tilos szerzők, hogy felfedezhettük, fordíthattuk, majd, a kényszerű várakozás után, kiadhattuk Mandelstamot vagy Paszternakot, fordította is a verseiket meg a *Zsivago doktort*, szinte az ujjával érezte a hézagos, súlyos-barokkos, testes mondatokat, akárcsak a Katajevét (ő fordította két remekét, a múlt századi nagyokéval rokon, de avantgárd ízelésű két kisregényét, a *Szárz morotvát* meg a *Werther már megírták* címűt), ő magyarította Mandelstammé memoárját, ezt az izgalmas vallomást, s egyszersmind nagyszerű Mandelstam-monográfiát és szorongató korrajzot, ismerte Nagyezsda asszonyt, aki éppúgy megnyílt neki, mint talán legkedvesebb francia írója, a nehéz természetű, mogorva öreg Mauriac (hiszem, hogy Judit tudta mindenkinél jobban azt a sűrű szövésű, fojtott szenvedéllyel izzó, balladás prózát magyarul megcsinálni, s az aggastyán, aki arról volt nevezetes, hogy senkit sem fogad, összecsókolózott vele, s dedikálta neki De Gaulle-könyvét. „És nemcsak műfordító volt ő, de a kortárs külföldi szerzők honosítója, szellemi szállásadója. Barátságot árasztó lénye szándékolatlanul is maga köré vonzotta, Párizstól Irkutzkig magyar szerelművé tette azokat, akikkel műveik domesztikálójaként vagy szerkesztőként találkozott.” (Fodor András). Nemcsak ösztönös tehetséggel, de a mesterség mindenre éber ismerőjeként is fordított verset és prózát, többnyire a legnehezebbeket, Mau-passant-regényt és novellákat, Flaubert csak látszólag olyan egyszerű, mert rejtett lírával világító *Bouarynéj*át, a szertelenül modern Cocteau-t. Nem szerette a szépelgést, a szöveg felcicomázását, úgy képzelte, azt kell fordítani, ami előttünk van, s ha jól csináljuk, olyan lesz, mint az eredeti. Érezte a mondatot, a hangsúlyokat, a tónusokat, meg azokat a mélyebb megfeleléseket is, amelyek révén két nyelv közlekedhet egymással. Sokakat tanított, nem tanárosan, hanem kedvesen, hatékony türelemmel, a mesterségre.

Meglehet, könnyelműen bánt a tehetségével, csak utolsó éveiben kezdett esszéket írni, fesztelenül, színesen, mintha csak úgy társalogna valakivel, erőlködés, nagyképszerűség nélkül mondja, amit akar, amit kell, egyszerűen a bonyolultat is. De szerette a nagy mondatokat is, olykor egész tanulmányra való, sokféle világító ismeretanyagot bízott rájuk.

Élvezettel és szakszerűen írta fordításelemzéseit (óriási tapasztalat, tudás, de leginkább ízlés és érzékenység kell hozzá). Kevesen tudták úgy meglátolni egy-egy szó súlyát, jelentését, hangulatát, meg azt, hogy miért jobb, ha ide s nem oda tesszük, mitől jó, mitől idétlen a mondat, mitől szólal meg (túl a lefülelhető szöveghűsége, technikai megoldásokon) egy-egy magyarra fordított vers. „Kivételes vershallása jóvoltából egyike lehetett volna azoknak a keveseknek, akik ma értő és olvasható verskritikát írnak Magyarországon, bizonyosság rá a Baka Istvánról és a Rakovszky Zsuzsáról szóló recenzió. Írói lehetőségeinek egy újabb dimenzióját villantja fel az a remek portré, amit Wesselényi Polixenáról fest naplója nyomán” – olvassuk Várady Szabolcs írásában. Ilyen elevenek, szinte tapinthatóak író-arc képei is, kivált a kedves oroszait, Mandelstamot, Paszternakot vagy Katajevét ábrázolókat, és mert annyi mindent tesz oda mögöttük mindabból, amit a különös és rettenetes orosz világról tudott, arc képeinek terük van, mélységük, mélységelességük. Nemcsak okos volt, hanem sugárzóan kedves, mindenre és mindenkire nyájas figyelemmel tekintő lény és önfeledten játékos kedély, aki a közelébe került, valahogy beleszeretett, hozzákezesedett. Házasságunk első éveiben az akkor még magános Kálnoky Laci majd minden este nálunk volt (Judit volt minden ügyei tudója), Kormos is imádta (tanúsítják a levelei), ott jön-megy Fodor András napló-folyamában, szerette Sárközi Márta, Jékely Zoli és Domokos Matyi, de még Illyés szeme is meglobbant, ha találkoztak.

Lator László

Kondor Béla: Rajz I.

Nem terem igazi királyt, királyokat minden földi nemzedék – az 1931-es születésű korosztálynak ellenben mintha számolatlanul születtek volna előkelő jelöltjei a valamilyen tehetségbeli fejedelemségre. Mint az ő halottjaik élén a színészkirály, Latinovits Zoltán és a rézkarc király, Kondor Béla. Rejtettebb királyságukat a többiek hetven hosszú esztendő mindennapjaira váltották az irodalom, a képzőművészet, a színművészet, a beszédművészet terén és más területeken, ugyancsak a művészet, a tudomány egész birodalmait uralva – és szolgálva –, mindazon velük egyívású jeles személyiségekkel együtt, akik e gyűjtemény megálmodóinak akarata ellenére nem férhettek el ebben a szerény kiadványban.

Negyedszer állítottunk össze művészévkönyvet legjelesebbjeink a következő évben – ezúttal 2001-ben, ami ezúttal egyben az új évezred kezdő éve is – épp kerek hét évtizednyire kiteljesedő életpályájáról szóló vallomásaiból. Kézikönyvként forgatható kötetünk a hazai és a nemzetközi élet hetveneseit is említésszerűen felsorolja hónapról hónapra, s néhány emlékező írásban idézi meg azoknak az alkotóknak az alakját, akik ebbe az évjáratba tartoztak, de sajnos már nem lehetnek velünk. Korismeretünkhöz, önismeretünkhöz nélkülözhetetlen tanúskodásuk.

Bognár Antal

Hatvanegy jeles hetvenes

Ács Tibor • Andrásfalvy Bertalan • Avar István • Barkó György
Bényi Árpád • Bodri Ferenc • Bőzsöny Ferenc • Burány Béla
Czigány György • Darabos Pál • Éder Zoltán • Erdélyi István
Faragó Árpád • Ferge Zsuzsa • Gerzson Pál • Gyurkovics Tibor
Hacser Józsa • Halmy Miklós • Hoffmann Tamás • Jánosa Lajos
Kautzky Ervin • Keleti Éva • Kiefer Ferenc • Kocsis Iván • Komlós Ist-
ván

László György • Mács József • Marczis Demeter • Marosfalvi Antal
Meszes Tóth Gyula • Molnár Imre • Nyárádi Szabó Zoltán • Olsvai Imre
P. Szabó József • Pálfalvi Nándor • Petőfi S. János • Poszler György
Radványi Ervin • Rókusfalvy Pál • Róna-Tas András • Sárosi Gábor
Schäffer Judit • Schmidt Egon • Schubert Éva • Sediánszky János
Sipos Zsófia • Szabó Ferenc S. J. • Szakonyi Károly • Szilvitzky Margit
Szokolay Sándor • Tábori Gabriella • Tolnay Gábor • Torday Aliz
Töttössy Csaba • Trojan Marian József • Vajda Miklós • Varga Edith
Vida Gyula • Wacha Imre • Wellisch Tehel Judit • Witz Éva

Abody Béla • Gáll István • Kondor Béla
Latinovits Zoltán • Pór Judit • Szabó István

Ára: 490 Ft. Előfizetés: 3000 Ft.

Megrendelhető a szerkesztőség címén: 1054 Budapest, Zoltán u. 12.
Fogadóórak: péntekenként 10–15 óráig

A *Napút* elérhető az Interneten: <http://www.masszi.hu/naput>

Számlaszám:

Általános Értékforgalmi Bank 10560000-73064701-01010109